

—Людзьмі звацца!
Янка Купала

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ПЯТНІЦА

4

КАСТРЫЧНІКА

1991 г.

№ 40 (3606)

ВЫХОДЗІЦЬ
з 1932 г.

КОШТ—16 кап.
(Па падпісцы —
10 кап.)

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

КАБ ЖЫЦЬ ПА-ЛЮДСКУ!

Прамова народнага дэпутата Рэспублікі Беларусь Ніла ГІЛЕВІЧА на чарговай сесіі Вярхоўнага Савета з прапановамі па новай назве і дзяржаўных сімвалах рэспублікі.

СТАРОНКІ 3—4.

ЧАС ЗБІРАЦЬ КАМЯНІ

Пётр КРАЎЧАНКА: «Беларускі шлях да суверэнітэту — гэта плаўны і спакойны, паеўрапейску цывілізаваны шлях, які адпавядае непарушным традыцыям нашай талерантнасці, павазе да народаў, што жывуць на тэрыторыі рэспублікі, які ўлічвае павольны, але няўхільны рост нацыянальнай самасвядомасці нашага народа».

СТАРОНКА 5.

І БУДЗЕ НОВЫ ДЗЕНЬ...

Нататкі пра творчасць заслужанага артыста рэспублікі Генадзя ЗАБАРЫ.

СТАРОНКА 10.

УСЕ ВІНАВАТЫЯ

Лідзія АРАБЕЙ: «У краіне нарадзіўся новы рух, якому ўжо не страшны прывід грознага апарату. Гэты рух нарадзіўся і ў нас, у Беларусі, хоць пакуль яшчэ вельмі кволы, і задача ўсіх сумленных людзей падтрымаць яго, не даць апамятацца партыйнай вярхушцы, якая нічога не ўмее рабіць, акрамя як дурманіць народ камуністычнымі догмамі, не даць ёй магчымасці зноў узяць уладу ў свае рукі, зноў кіраваць дзяржавай».

СТАРОНКА 12.

3 ЖЫЦЦЯ БЕЛАРУСКАЙ ЭМІГРАЦЫІ

Артыкул Барыса САЧАНКІ.

СТАРОНКІ 14—15.

Адам МАЛЬДЗІС:

«ЧЫН, ЯКІ ЗБЛІЖАЕ ЛЮДЗЕЙ, А НЕ ПАДЗЯЛЯЕ ІХ»

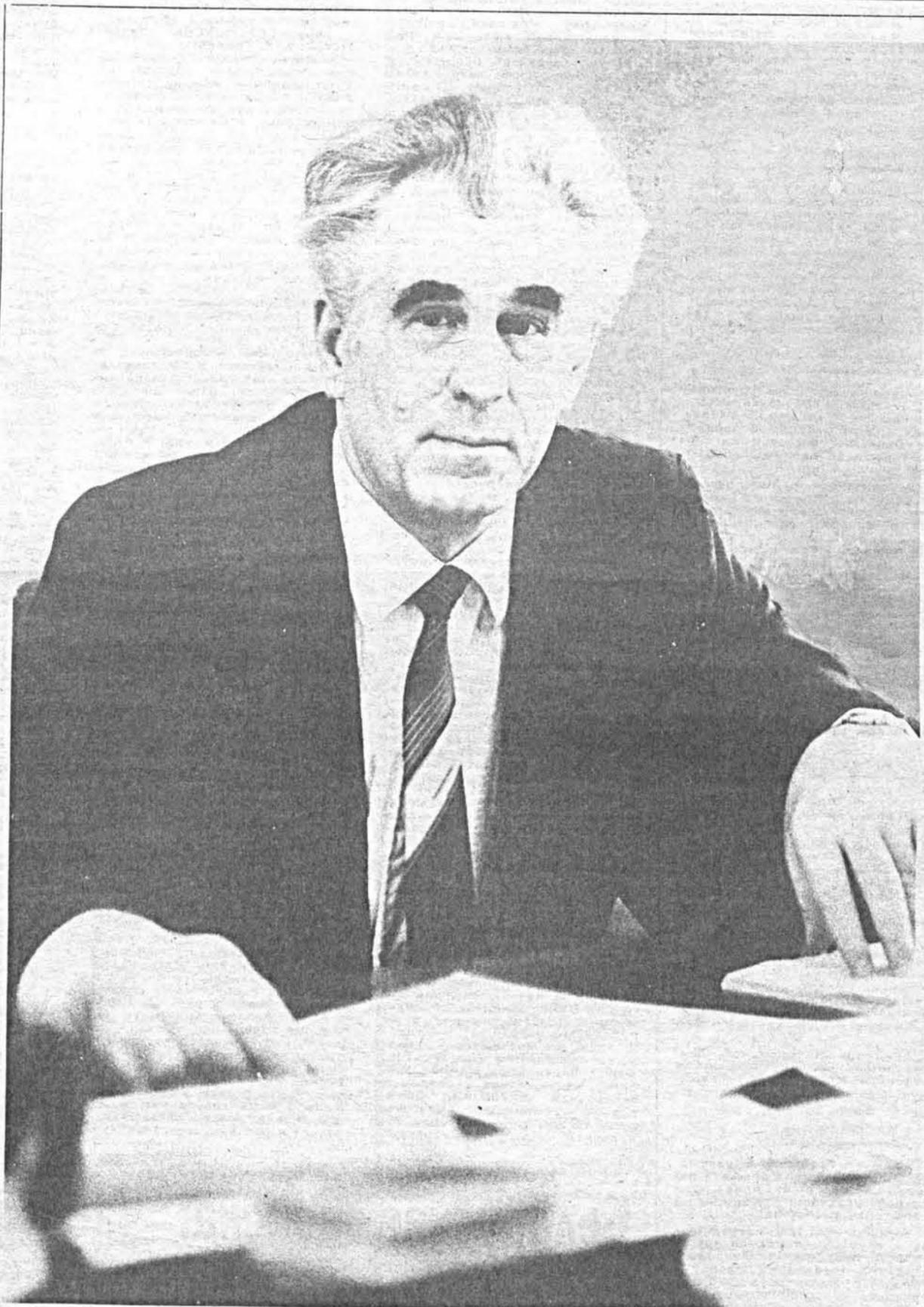
Гутарка пра пуцявіны нашага Адраджэння.

СТАРОНКА 16.

«ЛіМ»—ваша газета!

Даражэе ўсё — акрамя падпіскі на «ЛіМ». Інфляцыя закрнула і нас. Але, свядома пакідаючы ранейшы кошт гадавога камплекта «ЛіМа», мы спадзяваліся, што гэта дапаможа стаць сябрамі тыднёвіка ўсім грамадзянам Рэспублікі Беларусь, неабякавым да лёсу роднай мовы, культуры, гісторыі...

Падпісвайцеся на «ЛіМ»! 5 рублёў 40 капеек не зробіць «дзіркі» ў вашым сямейным бюджэце. 5 рублёў 40 капеек — і кожны тыдзень вы будзеце атрымліваць 16 старонак самай разнастайнай інфармацыі з жыцця рэспублікі. Падпіска на «ЛіМ» можа стаць добрым падарункам вашым сябрам, знаёмым, аднадумцам: вы далучыце іх да святой справы Адраджэння Бацькаўшчыны.
Наш індэкс — 63856.

УКАЗ ПРЭЗІДЫУМА ВЯРХОЎНАГА САВЕТА
РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Аб прысваенні ГІЛЕВІЧУ Н. С. ганаровага звання
«Народны паэт Беларусі»

За вялікія заслугі ў развіцці беларускай мастацкай літаратуры прысвоіць паэту Гілевічу Нілу Сямёнавічу ганаровае званне «Народны паэт Беларусі».

30 верасня 1991 года
гор. Мінск.

Старшыня Вярхоўнага Савета
Рэспублікі Беларусь
С. ШУШКЕВІЧ.

Кола Дзён

У апошнюю нядзелю верасня Дзяржкамсіа адзінага часу і эталонных частот СССР (са згоды Саўміна незалежнай Рэспублікі Беларусь) «падаравала» нам цэлую гадзіну. За гадзіну няшмат можна зрабіць. Але можна лішні раз задумацца пра час, у які мы жывём.

Сёння фактычна ўжо ня ма Цэнтра, які сімвалізаваў сабой імперскую таталітарную палітыку. Але мы ўсё яшчэ паводзім сябе так, быццам нічога не змянілася. Усё нечага чакаем: ці то «поўнай і канчатковай перамогі» дэмакратыі, ці то новага пучку. Усё ніяк не зразумеем, што не ад некага, а ад нас саміх залежыць суверэнітэт і самастойнасць Беларусі, яе будучыня. Дэмакратычнае грамадства могучэ пабудоваць толькі свабодныя людзі.

26 ВЕРАСНЯ

прайшлі першыя таргі на Беларускай таварнай біржы вытворцаў, заснаванай Беларускай навукова-прамысловай асацыяцыяй. У пасяджэнні асацыяцыі ўзялі ўдзел дырэктары больш як 60 буйнейшых прадпрыемстваў рэспублікі. Прынята рашэнне аб стварэнні анцыёнернага таварства «Беларуская фондавая біржа» для стварэння рынку каштоўных папер.

27 ВЕРАСНЯ

апублікаваны шэраг пастановаў ВС Рэспублікі Беларусь, у прыватнасці, аб стварэнні Узброеных Сіл рэспублікі, аб параднай праходжанні вайскай службы на тэрыторыі Беларусі, аб мытнай службе і інш.

У Салігорск прайшла сустрэча дэпутатаў гарадскога і абласнога Саветаў з народнымі дэпутатамі Беларусі ад апазіцыі на чале з З. Пазняком. У сустрэчы прынялі ўдзел лідэры рабочага руху Г. Мухін і М. Собаль.

28 ВЕРАСНЯ

завяршыўся XXII, надзвычайны, з'езд Усеагульнага ленінскага камуністычнага саюза моладзі, які стаў апошнім у яго гісторыі. Спынена дзейнасць цэнтральных органаў, пачаўся раздзел маёмасці паміж рэспубліканскімі арганізацыямі.

29 ВЕРАСНЯ

у Маскве прайшоў мітынг памяці загінуўшых абаронцаў «Белага дома».

У Кіеве, у 50-ю гадавіну трагедыі Бабінага Яру, дзе былі расстрэляны сотні тысяч яўрэяў, людзей іншых нацыянальнасцяў — ваеннапалонных, партызан, падпольшчыкаў, адбыўся масавы мітынг-рэквіем.

30 ВЕРАСНЯ

аднавіла работу надзвычайная сесія ВС Таджыкістана, якая адмяніла ўведзенае ім жа надзвычайнае становішча ў рэспубліцы.

Акадэмік Я. Прымакоў прызначаны першым намеснікам старшыні КДБ СССР — кіраўніком знешняй разведкі.

1 КАСТРЫЧНІКА

на нечарговай сесіі Вярхоўнага Савета Беларусі прынята рашэнне аб прызнанні права прыватнай уласнасці на зямлю на тэрыторыі рэспублікі.

У Кішынёве, пры пасрэдніцтве групы парламентарыяў РСФСР, прадстаўнікі Малдова і кіраўнікі некаторых раёнаў і гарадоў Прыдністраў падпісалі пратакол аб стабілізацыі абстаноўкі. У выніку вызвалены народныя дэпутаты — лідэры Прыдністраў і Гагаўзіі, спынена блакада чыгунікі.

Міністр замежных спраў Беларусі П. Краўчанка сустрэўся ў Нью-Ёрку з дзяржсакратаром ЗША Дж. Бейкерам.

2 КАСТРЫЧНІКА

кіраўнікі 12 рэспублік былога Саветаў Саюза (Беларусь прадстаўляў прэм'ер-міністр В. Кебіч), якія прыбылі ў Казхстан па запрашэнні яго прэзідэнта Н. Назарбаева, прысутнічалі на старце савета-аўстрыйскага касмічнага экіпажа, у склад якога ўваходзіць першы казахскі касманат — Т. Аубаніраў. Напярэдадні прэм'ерамі рэспублік у Алма-Аце былі заключаны Дагавор аб эканамічнай супольнасці суверэнных дзяржаў.

НАША РАДА

АМАТАРСТВА — НЕ ЎРАТУЕ!

Чытачы «ЛіМа» пра перашкоды на шляху беларусізацыі

Працягвае работу нашая чытацкая рада. Гэтым разам мы прасілі адказаць на наступнае пытанне: «Суверэнітэт — гэта і беларусізацыя нашага духоўнага жыцця. Ці адчуваеце вы яе ў сваім горадзе, мястэчку, вёсцы? Што замінае ажыццяўленню беларусізацыі ў рэспубліцы?»

Пытанне выклікала шырокі чытацкі розгалас, званкоў у рэдакцыю было больш, чым у ранейшыя разы.

Уладзімір ТУНЯК, дацэнт кафедры фізікі Мінскага педінстытута, 46 гадоў:

«Другі год выкладаю ядзерную фізіку на беларускай мове. Прызнаюся, быў пільнерам у гэтай справе. За апошні ж час змяніўся настрой многіх выкладчыкаў, з'явілася зацікаўленасць мовай, гісторыяй. Пачалі мы рыхтаваць «Курс фізікі для студэнтаў педінстытута» на беларускай мове, лабараторныя і практычныя семінары. Але працэс беларусізацыі наўрад ці будзе мець перспектыву, калі яго расцягваць на 10 гадоў. Гэта спараджае няўпэўненасць у канчатковых мэтах. Закон аб беларускай мове на ўсю моц не працуе, а аматарства, як вядома, не ўратае. Таму я прапаную першы навучальны семестр прысвяціць грунтоўнаму вывучэнню беларускай мовы, гісторыі, культуры. Выкладчыкі павінны за першы семестр падрыхтаваць свой курс на беларускай мове. Сістэма перападрыхтоўкі карраў таксама павінна быць сіравана на беларусізацыю, дзе кожны выкладчык вышэйшай школы мусяць прайсці курсы, і працэс гэты трэба каб стаў безупынным. І яшчэ адно. Асабіста я за пераход на беларускую лацінку, якая больш дакладна, чым кірыліца, перадае гучанне беларускай мовы».

Віктар ГЕРАМЭВІЧ, інжынер, 56 гадоў, г. Мінск:

«Без усведамлення большасцю беларусаў таго, што яны з'яўляюцца беларусамі, без аб'яднання нас агульнымі нацыянальнымі каштоўнасцямі, роднай мовай, культурай, гісторыяй, без высокага пацукі гонару за сваіх продкаў ці станем мы калі-небудзь сапраўднай нацыяй? За дзесяцігоддзі злавачынай палітыкі КПСС-КПБ не адно пакаленне беларусаў было пазбаўлена роднага, нацыянальнага. Вышэйшы орган улады, які прыняў Закон аб дзяржаўнасці беларускай мовы, яго не выконвае. Гэты прыклад па-лакейску пераймаюць на ўсіх ніжэйшых узроўнях. Беларусізацыя перашкаджае наступнае: значнае ўздзеянне былой камуністычнай сістэмы, яе былых кіруючых органаў на сучаснае грамадскае жыццё, адсутнасць прыярытэту беларускай мовы, гісторыі, культуры. Руская мова павінна вывучацца ў школах як замежная, сродкі масавай інфармацыі, якія захоўваюць традыцыі рупара камуністычнай русіфікатарскай ідэалогіі, павінны стаць на пазіцыі адраджэння».

Лявон ЗМІЛІТ, супрацоўнік Інстытута ўдасканалення ўрачоў, 42 гады, г. Мінск:

«Беларусізацыю трэба пачынаць з Вярхоўнага Савета. Але пакуль у ім будзе пераважаць камуністычная наменклатура, ніякіх зрухаў нам не ўбачыць. Трэба рашуча пераводзіць выхаванне і навучанне дзяцей у садках і школах на беларускую мову, патрэбны рэальны, а не папярковы суверэнітэт, — толькі тады мы будзем сапраўднымі гаспадарамі ў сябе ў хаце. Важкі ўклад у гэта можа зрабіць нацыянальна свядомая беларуская эміграцыя. Друк, радыё, тэлебачанне павінны весці татальную прапаганду беларускай гісторыі, культуры,

праблем беларускага этнасу, інтэрнацыянальнай мовы і інтэрнацыянальнай культуры не існуе. Этнас і мова непарыўна звязаны. Больш таго, ёсць моцная сувязь паміж мовай і характарам народа. За гады камуністычнага таталітарызму нас змусілі забыць і на гэта».

Зміцер САСНОУСКІ, студэнт гісторыі, г. Гомель:

«Ажыццяўленню беларусізацыі перашкаджае адсутнасць распрацаванай нацыяфіласофіі, якая б супрацьстаяла як польскай, так і рускай экспансіі, з аднаго боку, і ўнутранаму нігілізму, з другога. У «ЛіМа» былі спробы распрацоўкі беларускай тэорыі, але толькі спробы, накіды. Нядаўна быў у вас артыкул «Палітыка жорсткага нацыялізму», я згодзен з думкамі аўтара, але лічу, што нам патрэбна больш раўнамерная тэрапія, вядома, духоўная. І ад таго, хто пераможа, залежыць — жыць Рэспубліцы Беларусь ці гібець і чэзнуць».

Уладзімір ІГНАЦКІ, каваль-штампоўшчык Полацкага заводу сельгасабсталявання, 32 гады (сябры папрасілі патэлефанаваць і ад іх імя):

«Пытаннем беларусізацыі я даўно цікаўлюся. У Полацку адзначылі яе хіба толькі ў пал'юені некаторых афіш і шылдаў, таблічак на аўтобусах. Іншых прымет бадай што няма. А я і мае многія сябры хацелі б, каб нашы дзеці хадзілі ў беларускамоўны садок, ды нашага хачення мала — нават беларускамоўных груп няма ў бліжэйшых садках, і класаў вельмі мала. Пра курсы па вывучэнні англійскай мовы крычаць усе афішы, а дзе знайсці такія курсы па вывучэнні роднай мовы? Мы забыліся пра сваё духоўнае жыццё, нас заелі чэргі, у нас на заводзе няма жалеза, воль і сёння без работы. Людзі злуоцка, нервуоцка, і няма чым нас згуртаваць, зацікавіць...»

Ян МЯТЛЕУСКІ, лабарант Інстытута экалогіі, 27 гадоў, г. Вільня:

«На маю думку, беларусізацыя павінна найперш праводзіцца з боку ўрада. Вярхоўны Савет Беларусі амаль не гаворыць па-беларуску, за ўсім нам вядомым выключэннем. Не менш важна тут не тое, што беларусізацыя праводзіцца, а — ЯК яна праводзіцца. У гэтым ёсць істотная розніца. Калі яна будзе ісці на сённяшнім узроўні (напрыклад, шылду замяніць), то плёну не прынясе. Трэба, каб адраділася сапраўдная беларуская мова, багатая і мілагучная, а не проста, каб пацешылася наша вока з беларускамоўнай шылды».

Марыя ШЧУКІНА, педагог-арганізатар, 35 гадоў, г. Мінск:

«Суверэнітэт павінен пачынацца з нашых душ, каб мы ў душы адчулі сябе дзецімі гэтай зямлі. І калі ўсё будзе рабіцца ад сэрца, то і справы пойдуць лепш. І калі ўжо праводзіць беларусізацыю, то рабіць яе трэба на высокім узроўні, каб вярталася да нас сапраўдная, самабытная беларуская мова, а не скальняваны з рускай слэнг. Сёння, калі ідзе вывучэнне роднай мовы, варта было б мець даведанае бюро, каб можна было патэлефанаваць і атрымаць кампетэнтную

даведку пра сэнс таго ці іншага слова. Незразумелая і пазіцыя выдаўцоў: добрую кніжку, якую б чыталі ўсе, нягледзячы на мову, не знайсці ў кнігарні, бо наклад яе вельмі малы. Другі год, напрыклад, не магу набыць кніжак Арлова, Сокалава-Воюша, Сыса».

Генрых КРЫШТАПОВІЧ, інжынер-механік, 43 гады, г. Мінск:

«На нашым малым прадпрыемстве, створаным пры фірме «Белэлектрапрылады», беларусізацыя не пахне. Тое, што некаторыя маладыя людзі спрабуюць часам загаварыць па-беларуску, а за гэта атрымліваюць ад сваіх таварышаў кпіны і здзекі, не назавеш беларусізацыяй. Закон аб беларускай мове не працуе. Каб былі хоць якія зрухі, трэба на дзяржаўным узроўні калі не прымуціць, дык хоць заахоціць людзей вывучаць мову. І спосабаў тут можна знайсці ня мала: напрыклад, далучаць за веданне мовы, на кіруючыя пасады браць тых, хто разумее неабходнасць беларусізацыі. Нядаўна, 26 верасня, я глядзеў тэлеперадачу «Крок». У якой ішла гаворка пра стварэнне нацыянальнай гвардыі. Шмат юнакоў выказала жаданне служыць на радзіме. У гвардыі павінна панавалі дзяржаўная мова! Гэта не будзе прымусам. Хочаш служыць дома — вучы мову. Калі палкоўнік Статкевіч размаўляе па-беларуску, дык загавораць і лейтэнант з салдатам. А сам я нядаўна пацярпеў за родную мову. Спінючы мяне інспектар ДАІ, абвінаваціў у перавышэнні хутнасці. Не спрачаўся я, можа, і націснуў крыву больш на газ, чым трэба. Пачаў выпісваць квіток на штраф 30 рублёў. Я папрасіў выпісаць мне той штраф на дзяржаўнай мове рэспублікі. За гэта пачуў у адказ: «Так ты ешчэ і рускаго лзына не пачынаеш!» Закрысліў інспектар выпісаную суму і паставіў новую — ужо 50 рублёў. Інспектар гэты — старшыня аддзела ДАІ Фрунзенскага раёнвыканкома г. Мінска Кароль».

Ксеня НЯХАЙЧЫК, пенсіянерка, была выкладчык гісторыі, 64 гады, г. Мінск (тэлефанавала і мінулае раз):

«Можна рэспубліку завесці нацыянальнымі сцягамі і гербамі, але гэта яшчэ не будзе азначаць, што ёсць у нас хоць якія-небудзь перамены. Пакуль ва ўладзе будуць стаяць людзі, якім беларусізацыя нашага духоўнага жыцця не бальч, датулі мы не пачынем ніякіх зрухаў. Не зольнае, мне думаецца, наша кіраўніцтва на радыкальна перамены. І не верыцца, што Беларусь будзе па-сапраўднаму незалежнай, бо нават у такім дробязным бытанні, як перавод стрэлак гадзінніка на зімовы час, мы пайшлі за Маскву. Каб праз дзвесце гадоў адрадіць духоўнасць нашага народа, яго мову, трэба ўсю сістэму народнай адукацыі перавесці неадкладна на родную мову. Гісторыю Беларусі вучыць не па падручні-

Чарговае наша пытанне прысвечана жыццю глыбіні — раённых дэнтраў, невялікіх гарадоў, пасёлкаў, вёсак. Наколькі нам вядома, там яшчэ досыць моцна (мацней чым дзе) трымаюцца старыя парадкі. Адсюль пытанне:

«На чым, на вашу думку, грунтуецца ўлада былой наменклатуры і што можа зрабіць кожны свядомы чалавек на месцы, каб дэмакратычныя пераўтварэнні адбыліся і там!»

Сёння, 4 кастрычніка, а таксама ў аўторак 8 кастрычніка, з 13 да 16 гадзін мы чакаем вашых адказаў па тэлефоне: 33-19-85. АДЗЕЛ ПІСЬМАЎ І ГРАМАДСКАЙ ДУМКІ.

Беларускае войска: час прыспеў!

На пытанні карэспандэнта «Літаратуры і мастацтва» адказвае старшыня Беларускага згуртавання вайскоўцаў падпалкоўнік М. СТАТКЕВІЧ

КАР.: — На пачатку мінулага года ў «ЛіМа» быў надрукаваны ваш, Мікалай Віктаравіч, артыкул аб неабходнасці стварэння нацыянальнага ваеннага фарміравання — беларускага войска. Скажу не для кампліменту вам, — ваш тагачасны прагноз адносна паздзей, якія могуць у хуткім часе разгарнуцца ў краіне і рэспубліцы, у многім сапраўдзіўся. Сёння на карце зямлі няма ўжо такога дзяржаўнага ўтварэння, як СССР. Былая імперыя з наймавернай хуткасцю распалася на асобныя дзяржавы, звязаныя паміж сабой хіба толькі агульнай эканамічнай прасторай.

Зразумела, што суверэнная дзяржава павінна мець свае

Узброеныя сілы. У гэтай сувязі пытанне да вас: як будзе практычна стварацца беларускае войска?

М. Статкевіч: — Справа няпростая, і яе рэалізацыя патрабуе, акрамя ўсяго іншага, пераадолення многіх стэрэатыпаў нашага мыслення. Цяжка прывыкаць да ўсяго новага, нязвыкллага. Дазволю сабе невялікі экскурс у нядаўнае мінулае. Беларускі вайсковы рух нарадзіўся гады са два назад па ініцыятыве суполкі ТБМ у казахстанскім горадзе Прыазёрску. Узначалі рух падпалкоўнік С. Суднік. Яго

падтрымала Беларуская сацыял-дэмакратычная Грамада, у праграме якой прадугледжана стварэнне нацыянальных Узброеных сіл. У Грамадзе, сябрам якой я стаў з самага пачатку яе нараджэння, мы ўтварылі ваенны камітэт, які павінен быў разглядаць пытанні, звязаныя са стварэннем беларускага войска. Але хутка мы прыйшлі да высновы, што такая ідэя не можа быць справай толькі адной партыі. Яна, так сказаць, надпартыйная. Неўзабаве нашы намаганні ў гэтым рэчывы былі спалучаны

ках Абэцэдарскага і Баранавай, а па Смолічу і Ермаловічу. Медыцынскае, бытавое абслугоўванне, гандаль перавесці на дзяржаўную мову, — вось толькі тады мы праз нейкі час адчуем сябе беларусамі».

Генадзь САРОКА, дэпутат гарсавета, 44 гады, г. Пружаны:

«На шляху адраджэння стайць мафіёзна-камуністычны спрут, які адным махам адсекчы нельга. Ён адарэ сам, калі будзе ўзаконена прыватная ўласнасць, будучы наладжаны рыначныя адносіны, калі ў нашу эканоміку пойдуць замежныя інвестыцыі і г. д. Але калі гэта будзе? Саветы розных узроўняў нічога не робяць. Носбіты нацыянальнага нігілізму жывучыя. Яны з партыйных крэслаў пераселі ў крэслы дырэктараў ці іншых гаспадарнікаў. У нас, у Пружанях, ёсць суполкі ТБМ і БНФ, але гэта ўсё — кроплі ў моры. На сённяшні дзень нават на такіх будынках, як гарсавет і райсавет, не разьвіваецца нацыянальныя сцягі».

Аляксандр БЯЛЮВІЧ, інжынер, 26 гадоў, г. Гомель:

«Бясспрэчна, нацыяналізацыя духоўнага жыцця — адна з умоў нашага суверэнітэту. Перашкод на гэтым шляху — процыма. Ды галоўная з іх — нізкі ўзровень нашай нацыянальнай самасвядомасці. Як яе абудзіць? Мне думаецца, што дзеля гэтага, акрамя ўсяго іншага, трэба вярнуць уласнасць наша імя — лічвіны. Назова «Беларусы» неадкладная. Яна існавала толькі ва ўсходняй частцы нашай этнічнай тэрыторыі, якая не была яе культурным і гістарычным цэнтрам».

Анатоль УЛАДЫКА, інжынер-тэхнолаг, 60 гадоў, Маладэчна:

«Я шчаслівы, што дажыў да сапраўды нацыянальнага сцяга і герба. Але беларусізацыя ў нас амаль не відаць. З 12 школ толькі некалькі класаў пераведзены на беларускамоўнае навучанне. Хоць я быў 33 гады членам КПСС, глыбока ўпэўнены: пакуль ва ўладзе будуць лідэры кампартыі, Закон аб мове не будзе выконвацца. На прадпрыемствах і на вуліцах людзі не загавораць па-беларуску. Бяда і ў тым, што людзі, нашы дзедзенькі да бядлячых стану. Многія і слухаць не хсчучуць пра нейкае там духоўнае жыццё, ім дай кілбаса і чарку і больш нічога не трэба...»

Нашы чытачы Алег БУЙВАЛАУ, рэгуліроўшчык радыёапаратуры Мінскага заводу «Эталон» (27 год), Аркадзь СЕРЫН, прапар будаўнічага кааператыву (г. Браслаў, 28 год), Аркадзь ДЗЕМІДОВІЧ, слесар-зборшчык МВА «Гарызонт» (18 год), Ігар ВАШЧАНКА, служачы заводу імя Вавілава (г. Мінск, 32 гады), Міхал ПЯХОТА, інжынер з Брэста (57 гадоў), Пятро КОУЗЕЛЬ, інжынер з Даўгаўпілса, Сяргей ШАУЧЭНКА з г. Наваполацка і Вітаўт ІВАНЕНКА з г. Гомеля, што таксама пазванілі ў рэдакцыю, выказалі падобныя ж думкі. В. Іваненка, у прыватнасці, сказаў: «Не будзе ў нас сапраўднай незалежнасці, пакуль справу гэту не будуць рабіць сапраўдныя патрыёты Беларусі. У нас няма Беларускага радыё і тэлебачання, амаль няма беларускай прэсы, няма нацыянальнай сістэмы народнай адукацыі. Усё гэта патрабуе карэннай перабудовы. Ой яшчэ колькі нам трэба папрацаваць, каб здзейсніліся самыя запаветныя мары, каб кожны наш суайчыннік з гонарам мог сказаць: «Я грамадзянін Беларусі!»

Чарговае наша пытанне прысвечана жыццю глыбіні — раённых дэнтраў, невялікіх гарадоў, пасёлкаў, вёсак. Наколькі нам вядома, там яшчэ досыць моцна (мацней чым дзе) трымаюцца старыя парадкі. Адсюль пытанне:

«На чым, на вашу думку, грунтуецца ўлада былой наменклатуры і што можа зрабіць кожны свядомы чалавек на месцы, каб дэмакратычныя пераўтварэнні адбыліся і там!»

Сёння, 4 кастрычніка, а таксама ў аўторак 8 кастрычніка, з 13 да 16 гадзін мы чакаем вашых адказаў па тэлефоне: 33-19-85. АДЗЕЛ ПІСЬМАЎ І ГРАМАДСКАЙ ДУМКІ.

з намаганнямі БНФ, Аб'яднанай дэмакратычнай партыі, іншых грамадскіх арганізацый, выключачы, вядома, КПБ. Было створана каля 15 аб'яднаных, спавядаючых ідэю стварэння беларускага войска. Заўважу, у тым ліку і за межамі нашай рэспублікі.

— За межамі?..

— Так, мы вырашылі прыцягнуць да нашай справы афіцэр-землякоў, якія служылі ў іншых рэспубліках. Сёння, напрыклад, пад гэтым сцягам прэдуоць вялікія суполкі афіцэр-суайчыннікаў у Казахстане, Маскве, Цверы і інш.

На пачатку лета мы дамовіліся, што ў верасні г.г. будзем ствараць агульную надпартыйную вайсковую арганізацыю, але спроба дзяржаўнага перавароту ў краіне падтурхнула рэалізацыю гэтай ідэі, бо стала зразумела — час прыспешвае. Літаральна 19 жніўня — у першы дзень пучка — на

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

Дошкі гонару апусцелі.
Нават з гонарам стала горш —
ён каштуе сёння грош.
Прадстаўніча дзядзінкі у целе
У прэзідыумах сядзелі,
Паважалі сябе.

І што ж?..

Ці змянілі свой ход свяцілы,
Ці такі ўжо прыватны лёс?
Спрэс разгубленасць і хаос,
Ні імплэту няма, ні сілы,
Што іграла ў крыві,

п'яніла...

Апусціўся паныла нос.

Рабацягі машыны страшнай,
Выканаўцы яе задум,
Вы душу аддалі на глум,
І няшчасныя дзеці вашы —
Спадкаемцы вялікай лажы.
Дык мо возьмецеся «за вум»?

Той пакутуе ў нашым часе,
Хто ў сабе забіваў дабро.
І падвешаным за рабро
Мабыць, лепей быць.

Хто згінаўся,

Хто апалай лістотай слаўся,
Тых наступнасць

збярэ ў вядро.

Ад аўтара. У шпэтыку, куды
я записваю новыя вершы, гэты
верш пазначаны датай 23.12.90 г.
Я не спыталася яго друкаваць
і, мабыць, правільна разважыла:
ён трохі аспрэчваў падзеі.
З цягам часу ўчарашнія
слова зраўнялася з сённяшнімі
падзеямі, дык хай
яно будзе пачутым.

ЗНОЎ АДЧЫНІЎСЯ ЛІЦЭЙ

Сёлета адбыўся першы выпуск
слухачоў няздэльнага ліцэя,
створанага пры Беларуска-
кім гуманітарным культурна-
адукацыйным цэнтры. Рэпартаж
аб адкрыцці цэнтры быў
змяшчаны ў «Ліме» ў студзені
(«Ліцэй адкрыўся на каляды».)
Стварэнне гуманітарнага
цэнтры падтрымалі ў свой час
у камісіях Вярхоўнага Савета
Беларусі, Саўміне рэспублікі.
На жаль, як часта бывае, пачынальнікі
новай справы неўзабаве
апынуліся сам-насам з многімі
проблемамі. У прыватнасці,
былі немалыя цяжкасці з
памышканнем для заняткаў.

І ўсё ж дзямі — прыемная
навіна: ліцэй распачаў новы
навуцальны год. Урачыстае
адкрыццё прайшло ў Мінскай
школе № 38 па вуліцы Бельскага.

У БНФ—свой рахунак.

Нядаўна Беларускае народнае
фронт «Адраджэнне» адкрыў
свой разліковы рахунак у
Камерцыйным банку «Дукат». Ра-
хунак зарэгістраваны пад нумар
70096. МФФ 400417.

сходзе парламенцкай апазіцыі
БНФ, дзе выпрацоўвалася так-
тыка супраціўлення пучыстам,
паўстала пытанне і аб неад-
кладным стварэнні Беларуска-
га згуртавання вайскоўцаў,
што і было зроблена назаўтра
— 20 жніўня. У згуртаванне
ўвайшло напачатку 10 чала-
век — прадстаўнікі ўсіх дэ-
макратычных партый і аргані-
зацый Беларусі. Старшынёй
згуртавання абралі мяне. Былі
прыняты заява аб неабходна-
сці стварэння Беларускага
вайска, адозва да вайскоўцаў
Беларускай ваеннай акругі.
Распаўсюдзіць прынятыя даку-
менты нам дапамог Мінскі
стачком.

Згуртаванне наша расце,
мацнее, ёсць вельмі шмат жа-
даючых уліцца ў яго. Створа-
ны ўжо і кіруючы орган на-
шай вайскавай арганізацыі —
каардынацыйная і выканаўчая
рады. Прыняты часовы статут,
які будзе дзейнічаць да наша-

«...ХОТЯ БЫ ОДИН СПЕКТАКЛЬ НА БЕЛОРУССКОМ ЯЗЫКЕ»

Пасляслоўе да аднаго інтэрв'ю

Ёсць на нашай зямлі спрад-
вечна беларускі край, які мае
багатую і слаўную гісторыю, —
Панямонне, альбо Гарадзен-
шчына. У старадаўняй Гародні
выходзіць галоўная газета гэта-
га слаўнага куточка Беларусі, і
назваецца яна «Гродзенская
правада». І тэатр ёсць у Гарод-
ні. І называецца ён «Русский
областной драматический те-
атр». Галоўным рэжысёрам там
— Міхаіл Разцоў. І даў ён 21
верасня г.г. інтэрв'ю паважанай
«Гродзенскай правде» (брала
яго журналістка Святлана Кар-
мазіна).

Прачытаў я тое інтэрв'ю («Я
— за зрительский референ-
дум») і, як кажуць, вачам не
паверыў.

Аказваецца, С. Кармазіна ве-
дае, што «не толькі ўчэбным
заведзеным, но і театрам рес-
публікі настойтальна рекомен-
дуюць пераходзіць на беларус-
скі язык». Зыходзячы з гэта-
га ведання, журналістка і задае
рэжысёру пытанне: «Как вы от-
носитесь к этому?.. Имеет ли
коллектив в данном случае
право голоса, право на свое
мнение, или, как обычно, бу-
дут выполняться указания вы-
ше?»

Пытанне аказалася надзвычай
благочынным для Міхаіла Ільіча.
Як кажуць, і хочацца, і колецца.
«У нас страна резких, по-
рой непродуманных и невыпол-
нимых решений... К чему эти
резкие зигзаги и метания?»

Гэта таварыш Разцоў гаво-
рыць, наколькі можна зразу-
мець, пра жаданне беларусаў
жыць вольна на сваёй зямлі.
Чаго, маўляў, у тую незалеж-
насць перціся?

Не, ён увогуле не супраць
таго, каб беларусы іншы раз
пачулі сваю мову. «Должен
оказаться приоритетным бело-
русский язык, но это вовсе не
означает, что все остальные
культуры должны исчезнуть,
кануть в никуда». Ну што тут
скажаш? Знаёмы матыў! Чуеш,
паважаны чытач, іншыя культу-
ры (найперш — руская) пад па-
грожай знікнення!

«Среди зрителей не только бе-
лорусы, но и русские, евреи,
поляки, украинцы. Что же, они
должны лишиться возможности
посещать театр?» Ай-яй-яй! Та-
варыш Разцоў, таварыш Раз-
цоў, вы гэта што — сур'эзна?
Няўжо можна гэтак люта нена-
відзец мову народа, на зямлі
якога жывеш, каб нават і ў тэ-
атр не патыкнуцца, бо там спен-
таклі ідуць на гэтай мове?

«Русский язык недостойн та-
кого обращения с ним?» Ага,
«русский язык недостойн». Ну,
а беларуская мова? Яна ўсё
стрывае? Усе абмежаванні, усе
здэкі? Так вы лічыце?

«Я очень надеюсь, что здра-
вый смысл возобладает над эмо-
циями. И если уж мы подписа-
ли Декларацию прав человека,
то необходимо прислушаться
к голосу каждого». Трэба, трэба
прыслухацца, вядома. Ну, а да
голосу народа, да яго волі пры-
слухоўвацца не трэба? А права
народа на самавызначэнне —
права другараднае?

«Хотя я не исключаю такой
вариант, что и в русском теат-
ре может играть хотя бы
один спектакль на белорусском
языке»... Што вы кажаце? Апа-
мятайцеся, Міхаіл Ільіч! І не па-
думалі нават: а чаму ў Гародні
тэатр не беларускі, а рускі? Хі-
ба беларусы тут ужо ў рэзерва-
цы жывуць? І асабіста вам, Мі-
хаіл Ільіч, даручана вызначаць,
колькі спектакляў глядзець ім
на роднай мове? Сапраўды: даз-
вольце, дзядзечка, пераначаваць
мне ў маёй хатцы, хоць пад
лаўнай...

Дзіву даешся, наколькі адар-
ваны таварыш Разцоў ад куль-
турных і палітычных працэсаў,
што адбываюцца на нашай зям-
лі. Быццам не чуў ён ні пра
Рэспубліку Беларусь, ні пра
дзяржаўнасць Беларускай
мовы, ні пра той стан, у які яна
трапіла за апошнія пяцьдзесят
гадоў. А чалавек жа быццам і
разумны. Сам жа кажа: адна
культура за кошт другой раз-
вівацца не можа. Вядома, не
можа! Не можа руская культу-
ра развівацца за кошт беларус-
кай. Не расквітнее і культура
польская, украінская, яўрэй-
ская на зямлі Беларусі, калі не
будзе квітнець культура бела-
руская. І для разумення гэтага
не трэба аніякага рэфэрндуму.

А пытанне ўзнікае такое: ці
чытаюць «Гродзенскую правду»
ў нашым Міністэрстве культу-
ры?

ЛІМАВЕЦ.

зброй! Дарэчы, камандуючыя
войскамі, якіх я пералічыў,
выступалі на сесіі Вярхоўнага
Савета, дзе слухалася пытан-
не аб стварэнні Беларускага
войска, і, здаецца, ніхто з іх
не прырэчы супраць перадачы
гэтых фарміраванняў пад юры-
сдыкцыю рэспублікі.

— Я акурат і збіраўся спы-
таць у вас, як ішло абмерна-
ванне пытання аб стварэнні
Узброеных сіл Беларусі на сесіі
Вярхоўнага Савета і чым
яно скончылася?

— Хачу сказаць, што Бела-
рускае згуртаванне вайскоўцаў
удзельнічала ў падрыхтоўцы
гэтага пытання разам з па-
стаўленай камісіяй па вайсковых
пытаннях Вярхоўнага Савета,
мы выклалі там сваё бачанне
вайскавай рэформы ў рэспублі-
цы. Дапамаглі распрацаваць
пастановы, з якімі, па гэтым
пытанні, збіралася выйсці на

(Працяг на стар. 4).

Ніл ГІЛЕВЧ

КАБ ЖЫЦЬ ПА-ЛЮДСКУ!

Два тыдні мы жывём у Рэспубліцы Беларусь. Пры-
няты таксама новы герб і сцяг Беларускай дзяржавы.
На нечарговай сесіі Вярхоўнага Савета з абгрунтаван-
нем прапаноў па новай назве рэспублікі і яе дзяржаў-
ных сімвалах выступіў старшыня парламенцкай Камі-
сіі па адукацыі, культуры і захаванні гістарычнай спад-
чыны Н. Гілевіч. Па просьбе чытачоў друкуем яго пра-
мову.

Шаноўны старшыня!
Поважаныя калегі, народ-
ныя дэпутаты!

Я хачу пачаць з таго, што
пытанні, якія мы пачынаем
абмяркоўваць, далёка не ўсі-
мі ў нашай рэспубліцы разу-
меюцца як жыццёва важныя,
актуальныя, а ўспрымаюцца
як нешта такое, на што не
варта сёння траціць ні час,
ні сілы, ні сродкі. Асабіста
я амаль усё свядомае жыццё,
ужо колькі дзесяцігод-
дзяў адчуваю, наколькі гэты
пытанні неппулярныя і
нявыгадныя для тых, хто імі
жыве, наколькі гэта няўдзяч-
ная тэма. Тэма, якую многія
або зусім не ўспрымаюць,
або ўспрымаюць з глухім ці
адкрытым раздражненнем, з
нейкай прыкрасцю, або ў
лепшым выпадку — з недаў-
меннем: маўляў, што гэта,
для чаго і каму патрэбна?
Самае сумнае, што сказанае
датычыць і людзей, якія не
сумняваюцца ў сваёй інтэлі-
гентнасці, людзей з дыпло-
мам у кішэні. Куды выгадней
ставіць пытанні эканамічныя,
экалагічныя, сацыяльныя,
гаварыць пра хлеб надзённы,
пра ўсё, што на патрэбу жы-
вата нашага, але не душы,
не духа. Мы дзіўныя ў гэтым
сэнсе людзі: да святых у
нас вульгарна-спажывецкі па-
дыход. Нідзе ў свеце і ў га-
лаву нікому не прыйдзе раз-
важаць так: спачатку — каў-
баса, а потым — культура,
або: спачатку цукар, папяр-
сы, панчохи, а потым — на-
цыянальны сцяг, герб, гімн
і г. д. Нідзе ў свеце проста
не дапускаць такога — з па-
вагі да сябе, да сваёй чалавеч-
ай і нацыянальнай годнасці.
А ў нас — мы галасуем на-
ват супраць уключэння ў па-
радак дня пытанняў культу-
ры, не кажучы пра тое, каб
іх спакойна і, канешне ж,
станоўча вырашыць. Мы
ствараем праблемы там, дзе
ў добрых людзей на свеце іх
няма і не можа быць.

Асабліва сённяшняй
палітычнай сітуацыі на Бела-
русі ў тым, што працэс арга-
нізацыі незалежнай дзяржа-
вы супадае з працэсам нацы-
янальнага адраджэння бела-
рускага народа, адраджэння
яго духоўнасці, яго мовы,
культуры, і яго гісторыі —
Гісторыі з вялікай літары і
ў самым дакладным значэн-
ні гэтага слова. Чаму? Іменна
адраджэння? Чаму іменна
гэтым словам, гэтым тэрмі-
нам мы карыстаемся? Таму
што на працягу стагоддзяў
пад сцягам імперыі і пад ло-
зунгам росквіту нацыі уся
гэта наша нацыянальная ду-
хоўнасць, наша гісторыя, мо-
ва, культура забіваліся, тап-
таліся, падвяргаліся плана-
мернаму вынішчэнню і гена-
цыду. Цяпер нам патрэбна
ўсё гэта адраджаць, аднаў-
ляць, падмацаць з руін, вяр-
таць да жыцця, вяртаць у
нармальнае, натуральнае ста-
новішча. Рабіць гэта няпроста,
але рабіць трэба — для
таго, каб лягчэй вывесці на-
ша грамадства з агульнага
крызісу.

Мы аб'явілі незалежнасць
сваёй Беларускай дзяржавы

— з упэўненасцю, што гэта
самы верны шлях, каб на-
рэшце зажыць пачалавечы,
па-людску. Але ж гэту дзяр-
жаўнасць трэба арганізаваць,
усталяваць, а перш за ўсё —
абазначыць яе абсалютна
неабходнымі атрыбутамі.
Дзяржаве трэба мець сваё
Імя, свой Сцяг, свой Герб,
свой Гімн. Што трэба мець
— не прадмет для дыскусій.
Дыскусіі могуць узнікнуць з
разыходжаннем у поглядах,
якімі павінны быць назва і
сімвалічныя атрыбуты нашай
Дзяржавы. У вас на руках,
шаноўныя дэпутаты, праекты
Законаў аб назве, Сцягу і
Гербе Рэспублікі. Аб Гімне
мы будзем тут гаварыць паз-
ней — калі пройдзе конкурс
на яго новы тэкст і музыку,
такое рашэнне Прэзідыума.
Разам з праектамі Законаў
вы маеце і навуковыя аба-
сноваваныя — высновы вучо-
ных гісторыкаў, якія пацвяр-
джаюць прадуманасць, ува-
жанасць, навуковую і палі-
тычную абгрунтаванасць пра-
пануемых праектаў назвы
Дзяржавы, яе Сцяга і Герба.
Да вашых паслуг — змя-
стоўная выстава ў фая-
экспазіцыя малюнкаў і фота-
матэрыялаў — яны дапама-
гаюць наглядна ўявіць прад-
меты, якія мы разглядаем.
Абмеркаванне законапра-
ектаў прайшло ў камісіях,
прыняцыйных прызначэнняў
не паступіла, апрача як з Камі-
сіі па таварах народнага спа-
жывання, гандлю і паслугах
населенцтва, якая прапануе
пытанне аб назве, Сцягу і
Гербе Рэспублікі разглядаць
адначасова з праектам новай
Канстытуцыі Беларусі. На-
шай камісіі гэтая прапанава
не здаецца слушнай, яна мае
хутэй фармальны характар.
У новую Канстытуцыю якраз
і павінны ўвайсці прынятыя
ўжо Вярхоўным Саветам па-
лажэнні аб атрыбутах Дзяр-
жавы. Камісія па заканадаў-
стве прапанавала абазначыць
тэрміны, калі законы павін-
ны ўступаць у сілу, — гэта
заўвага нашай камісіі ўлі-
чана.

Значу таксама, што пы-
танні аб назве, Сцягу, Гербе
і Гімне Беларусі шырока
абмяркоўваліся на старонках
рэспубліканскага друку, і
думка грамадзян, якія выка-
заліся, у большасці выпад-
каў, рашуча на баку менавіта
тых узораў Сцяга і Герба,
якія прапануюцца ў закона-
праектах.

Шаноўныя дэпутаты, вель-
мі не хацелася б, каб мы тут
з якіх-небудзь, можа, і самых
лепшых меркаванняў усклад-
нілі і зацянгулі прыняцце
законаў пра назву, Сцяг і
Герб Рэспублікі. У мяне аса-
біста, не буду ўтойваць, ёсць
наконт гэтага пэўная трыво-
га, і яна ўзнікла пасля таго,
калі не было падтрымана і
не стала ў парадак дня сесіі
пытанне аб назве сталіцы Бела-
русі — Менску. Гэта мяне,
вядома, засмуціла. Але
я мушу засмуціць і вас —
тых народных дэпутатаў, якія
галасавалі супраць таго, каб
паставіць пытанне аб адмене
(Працяг на стар. 4).

КАБ ЖЫЦЬ ПА-ЛЮДСКУ!

(Пачатак на стар. 3).

рэпрэсіўнага рашэння Вярхоўнага Савета БССР ад 29 ліпеня 1939 года ў дачыненні да сталіцы нашай рэспублікі, у якой адабралі яе гістарычную назву — Менск. Не думайце, што пастаўленае пытанне не прайшло. Яно прайшло, дарагія таварышы, прайшло! Як і многае іншае, яно прайшло і праходзіць у самім жыцці, і нам з вамі застаецца толькі выступіць у ролі нямудрых рэгістратараў. Ужо даўно многія людзі, асабліва маладыя, і ў пісьмовай і ў вуснай практыцы карыстаюцца назвай Менск — карыстаюцца таму, што не могуць мірыцца з гвалтам, які быў учынены невучкамі і вандаламі над старажытнай назвай нашай сталіцы ў 1939 годзе. І вось аб чым варта помніць: на баку тых, хто за назву Менск, мільёны людзей многіх-многіх пакаленняў, пачынаючы з часоў заснавання горада, з 10-га стагоддзя, калі ён яшчэ быў Менск, і аж да 17-га ст., калі польскія феодалы, тагачасныя душыцелі беларускай незалежнасці, ператварылі яго ў Мінск-Літваўскі, а ў 19-м стагоддзі расійскія картографы гэту назву, як і многія іншыя перакручаныя на польскі лад назвы нашых паселішчаў, перанеслі на геаграфічныя і палітычныя карты Расіі. На іх баку і сотні тысяч тых, што леглі ў Курапатах і іншых брацкіх магілах, якія жылі ў Менску і за межамі Менска і не збіраліся мяняць старажытную назву сваёй сталіцы. Назву Мінск навязалі гвалтам. Наогул, уся наша гісторыя — гэта, можна сказаць, гісторыя рэпрэсій: рэпрэсій супроць народа і яго творчага духу, яго мовы і культуры, яго нацыянальных інтарэсаў. Прыкладаў можна прыводзіць безліч — але за недахопам часу нагадаю толькі два: год 1697 — калі Сойм Рэчы Паспалітай забараніў беларускую мову як дзяржаўную, і год 1840 — калі царскі ўрад забараніў саму назву Беларусі і нашу краіну пачалі называць «Северо-западным краем». Элементарнае паучэнне годнасці павінна падказаць нам: нельга сёння дзейнічаць так, каб нашы нашчадкі, дзеці і ўнукі нашы, горка пасмяяліся з нас, абвінавачвалі нас у бескультур'і і амаральнасці, паколькі непавага да Гісторыі сваёга народа, сваёй дзяржавы ёсць несумненна адзнака бескультур'я і амаральнасці. Нельга ісці на павадку ў тых, хто займаецца свядамай палітычнай спекуляцыяй на нерэзуменнай тэўнай часткай незалежнасці важнасці пазначаных праблем. Пара зразумець, што прабіў час здзейсніць гэту важную гістарычную акцыю, што іншага выйсця ў нас проста няма.

Шаноўныя дэпутаты! Наконт новай назвы нашай суверэннай Дзяржавы — Рэспубліка Беларусь — ніякіх пярэчанняў не паступіла. У друку была прапанова прыняць назву Беларускай Народнай Рэспубліка, але камісія лічыць яе менш дакладнай, бо, па-першае, у слове рэспубліка зымалагічна заключана паняцце народ, а па-другое, лепш, каб у назве дзяржавы заложыліся слова мела форму назойніка, а не прыметніка, а іменна: Беларусь, а не Беларуска, не Беларуска рэспубліка, а Рэспубліка Беларусь.

Што датычыць законапраектаў аб Сцягу і Гербе, якія маюць стаць дзяржаўнымі, то ў друку, а таксама ў нека-

торых выступленнях тут па іншых пытаннях парадку дня, крытычныя заўвагі былі выказаны. На некаторых я коротка спынюся.

Спачатку — па бел-чырвона-белаю сцягу. Самую ўразлівую заўвагу зрабіў, выступаючы па пытанні аб выбарах Старшыні Вярхоўнага Савета, дэпутат Мікалай Іванавіч Дземянцёў, які назваў усе клопаты аб атрыбуты нашай дзяржавы гульнёй у сімволіку і флажкі і патрабаваў, каб гэтыя пытанні рашыў сам народ, усе жыхары рэспублікі рэфэрэндумам. Асабліва ўразіла таму, што хто-хто, а чалавек, які займаў вышэйшы партыйна-дзяржаўны пасады ў рэспубліцы, павінен ведаць, што Дзяржаўны Сцяг — гэта не флажок, флажкамі абкладаюць ваўка на пал'яванні, а Дзяржаўны Сцяг — гэта тое, без чаго ты не можаш сесці за стол перамоў з іншымі дзяржавамі, бо з табой не стануць гаварыць.

Хто-небудзь спытае: а чым вам не падабаецца Сцяг і Герб, якія былі дагэтуль? Справа не ў тым, падабаюцца ці не падабаюцца, хаця, на мой погляд, новыя сімвалы Дзяржавы з эстэтычнага боку значна выйграюць. Справа ў тым, што цяперашні Сцяг і Герб Беларусі не адпавядаюць новай гістарычнай рэальнасці, яны былі зроблены па адным стандартзе з усімі іншымі сцягамі і гербамі рэспублік — так, як гэта вымагалася імперскай дактрынай зліцця ўсіх народаў і нацыяў у адно аморфнае цэлае. Гэтая дактрына, бадай, нідзе не мела такой сілы, як на Беларусі, якую, пад апекай партыйнага кіраўніцтва і КДБ, ператварылі ў палігон гэтага пачварнага нялюдскага эксперымента. Сённяшні Сцяг і Герб не маюць свайго ўласнага аблічча і ніяк не звязаны з нацыянальнымі традыцыямі, з гісторыяй Беларусі. Пагадзіцеся: не вялікі гонар, калі твай Дзяржаўны Сцяг і твай Герб — амаль дакладна такія ж, як яшчэ цэлых пяццацца.

Наконт старажытнага беларускага герба «Пагоня», які прапануецца зацвердзіць у якасці дзяржаўнага, — галоўная, бадай, заўвага зводзіцца к наступнаму: навошта ў руцэ конніка меч? На каго ён падняты? З кім збіраецца ваяваць наша Беларусь? Чаму не даць гэтай конніку ў руку, ну, скажам, паходню ці вярбовую галінку? Будзе, маўляў, больш адпавядаць мяккаму, добраму характару народа і яго міралюбнай сучаснай палітыцы. Што можна адказаць на гэта? Тое, што контраргумент крытыкі не вытрымлівае. Па такой логіцы можна паставіць пытанне перад многімі народамі свету, якія таксама не вызначаюцца ваяўнічасцю, але дзяржаўныя гербы якіх зусім не з анельскімі выявамі. Так, многія краіны маюць на сваім гербе выяву страшнага драпежнага звера л'ва. Чаму — леў, а не, скажам, рахманая бязрогая авечка? У некаторых дзяржавах, у тым ліку і ў нашых суседзяў, на гербе — драпежны крывадыбы арол. Зноў жа — чаму арол, а не той жа міраносец голуб ці, скажам, бяскрыўны бусел? А таму, што і адзін і другі вобраз увасабляюць дзяржаўную сілу-моц і дзяржаўную мудрасць, яны сталі выявамі на гербах менавіта тады, калі трэба было падкрэсліць і сваю моц і сваю мудрасць, і з таго часу народы не ўсумніліся ў пра-

вільнасці выбару гэтых вобразаў, — з павягі да сваёй гісторыі, а гэта значыць да саміх сябе. Не ўсумніліся — і не сталі ў іншым гістарычным часе абнаўляць, перабраць, мяняць свае дзяржаўныя атрыбуты на іншыя.

Яшчэ адна заўвага па законапраектах у тым, што гэта замена дзяржаўнай атрыбутыкі будзе вельмі дорага каштаваць рэспубліцы. У каторы раз? На сесіях гэтага склікання, як і дзесяць, і дваццаць гадоў назад, калі толькі заходзіць гаворка пра пытанні, што датычаць нацыянальнай культуры, нацыянальнай самабытнасці, нашай гістарычнай памяці, — пачынае гукаць занепакоенасць: а ў што гэта, у якую капейку, нам абыдзець? Дзесяці, сотні мільёнаў рублёў — з-за халатнасці, з-за жахлівай безгаспадарчасці — вылятаюць у трубу, на вецер, і нікому не баліць, ніхто не пакутуе ад страт. А тут — адразу ж пачынаем халацца за кішэнь. Між іншым, цікава было б ведаць, як дорага нашы фінансісты цэняць нацыянальны гонар Беларускай дзяржавы, за якую суму яны будуць таргавацца? Ці трэба тлумачыць — адкуль гэта, адкуль такі меркантилізм там, дзе гаворка ідзе менавіта пра гонар нацыі? Ды ўсё адтуль — ад недаацэнкі нацыянальнага моманту і, скажам мацней, ад нацыянальнага нігілізму, ад глыбокай раўнадушнасці да лёсу нацыі. Калі гаварыць зусім проста, дык гэта пазіцыя зводзіцца да прымітыўнага махання рукою: маўляў, ды кінце вы гэту сваю беларускасць і беларушчыну, жылі мы без усяго гэтага і будзем жыць далей! Ва ўсякім разе, нам гэта вельмі мала абыходзіць — ёсць у нас сваё нацыянальнае аблічча ці няма, ёсць свой уласны, адметны, неподобны на іншых — сцяг, герб, гімн ці няма, маюць нашы гарады і вёскі свае, адвеку родныя імёны ці — чужыя, накінутыя заваёўнікамі?

Шаноўныя народныя дэпутаты, я свой невялікі даклад заканчваю. Я выходзіў на гэту трыбуну з ясным разуменнем, што ў нас такія пытанні вырашаюцца наймаверна цяжка: занадта багатыя традыцыі нацыянальнага самаедства, занадта вялікая практыка барацьбы з нацыянальнымі беларускімі сімваламі і клейнотамі. Успомніце: нават за бяскрыўныя малюнк-вобразы роднай прыроды і стужкі-пасачкі з беларускім арнамантам, у дзень загукання вясны, у Траецкім прадмесці Менска тагачасныя амонаўцы збівалі дзяцей. І гэта было не так даўно — ужо ішла перабудова... Да таго ж, вырашаць падобныя пытанні нам замінае ўсё яшчэ пераадолены страх: а ці не запраце зноў машына па фабрыкацы «ворагаў народа», яна ж яшчэ дарэшты не зламана?!

Прымаць станоўчае рашэнне па такіх пытаннях цяжка і таму, што нам не хапае гістарычнай самасвядомасці і дзяржаўнага мыслення, дзяржаўнага самапачування. Наколькі мы ведаем і шануем сваю гісторыю, наколькі мы дзяржаўныя людзі — красамойна сведчыць адзін факт. Мы адкрылі сваю нечарговую сесію ў дзень вялікага свята беларускага народа — і ніхто з нас, ні адна душа нават не ўспомніла пра гэта, і мы не павіншавалі ні саміх сябе, ні ўсіх грамадзян рэспублікі. Пра якое свята ідзе гаворка? Пра Свята ўз'яднання Беларусі і Беларускага народа, сэрца якога на доўгі час было па жывому разрэзана ў дзельнікам бандыцкага Рэжыскага дагавору.

Пакадаю трыбуны са спадзяваннем, што законапраект аб назве, Сцягу і Гербе Беларусі сёння стане Законам.

ХЛІПКАЯ НАДЗЕЯ

Як вядома, пераважная большасць новых газет, якія з'явіліся на Беларусі апошнім часам, як грыбы пасля дажджу, выходзіць на рускай мове. Не выключэнне тут «Вестник Могилева». На яго старонках не толькі артыкулы ці інфармацыі па-беларуску не знойдзеш, а нават аднаго слова.

І ўсё ж ёсць, калі добра прыгледзецца, беларускасць у газет! Нядаўна мне патрапіўся нумар яе, падпісаны на мескім рэдактарам. Прачытаў і вачам сваім не паверыў: «Нам рэдактар В. Ф. Барадзін».

3 ПОШТЫ «ЛіМа»

Няўжо ў час адпачынку рэдактара яго намеснік рацыюся беларусізаваць газету, пачаўшы са свайго подпісу? Але пагартаў падшыўку — і высветлілася, што шэф выдання падпісваецца таксама па-беларуску: «Рэдактар В. А. Юшкевіч».

А што далей? Няўжо не хапае адвагі друкаваць матэрыялы па-нашаму, па-свойску? Хоча не ўсе, дык частку?

Л. АНЦІПЕНКА,
рэдактар шклоўскай
райгазеты
«Ударны фронт».

РАДЫ СТАРАЦЦА!

Дасылаю фота, дзе, на мой погляд, выразна бачна, як ставіцца да дзяржаўнай мовы ДАІ Смагонскага раёна Гродзенскай вобласці.

Ці не ёсць гэта, на самай справе, нейкая адчэпка тамашніх «тутэйшых» ад выканання закона, ад патрабавання часу? Кому трэба так дагаджаць «старэйшаму брату» і зневажаць свой народ і яго мову?

Здымак зроблены сёлета ў жніўні, а колькі падобных ляп-

сусаў стаіць па дарогах нашай Беларусі! Напрыклад, «Мінск», а ніжэй «Мінск»; для каго трэба пісаць аж два разы на адным знаку? Ці то рускія людзі не разумеюць, як гучыць «і», ці то, на самай справе, перастрахоўка ад магчымых папракаў з боку «русфілаў»?

Выбачайце, можа, гэта і дрэбязі, але з такімі дрэбязямі многае можна ўбачыць.

г. Ліда.

А. САЛЯНКОУ.

Беларускае войска: час прыспеў!

(Пачатак на стар. 2—3).

Сёсію апазіцыя БНФ. Што ж адбылося? Сёсію большасцю галасоў не падтрымала прапаганда аб стварэнні беларускага войска. Прычына гэтага крыецца, на маю думку, часткова і ў тым, што ў канчатковым выглядзе паведамленню, з якім выступіў перад дэпутатамі старшыня камісіі, бракавала дакладных фармуліровак, якія б дэталёва абгрунтавалі неабходнасць стварэння нацыянальных Узброеных сіл. Таму многія дэпутаты — пераважна з камуністычнай і ветэранскай фракцыі — пачалі дэклараваць сваё «неразуменне» неабходнасці стварэння беларускага войска, а таксама камісіі Вярхоўнага Савета па бяспецы і абароне, Міністэрства абароны, рэспубліканскай гвардыі. Праўда, пасля перапынку дэпутаты ўсё-такі прынялі пастанову аб перадачы ў юрысдыкцыю рэспублікі памежных і чыгуначных войскаў, усіх структур грамадзянскай абароны, ДТСААФ, ваенкаматаў, мытнай службы. Была прынята таксама пастанова аб вайскавай службе прызыўнікоў на тэрыторыі Беларусі.

— А галоўнае пытанне — стварэнне Узброеных сіл — павісла ў паветры?

— Была прыята пастанова даць даручэнне Саўміну рэспублікі распрацаваць у гэтым плане неабходныя прапановы.

— Вашае бачанне ваеннай дактрыны, на падставе якой павінны дзейнічаць беларускія Узброеныя сілы?

— Яна павінна грунтавацца на Дэкларацыі аб суверэнітэце рэспублікі, у якой абвешчана, што Беларусь хоча быць нейтральнай, бяз'ядзернай дзяржавай; на Канстытуцыі і дзеючым законедаўстве.

Любая ваенная дактрына павінна даць адказ на пытанне — адкуль можа зыходзіць небяспека, што ўяўляе сабой ваенная пагроза? Мы лічым, што такая пагроза для Беларусі існуе і выклікана яна палітычнай і эканамічнай нестабільнасцю, распадам яшчэ ўчора вялікай дзяржавы. Трэба помніць аб тым, што ёсць яшчэ аматары вырашаць унут-

раныя праблемы пры дапамозе такога «папулярнага» сярод некаторай часткі насельніцтва «метада», як пашырэнне ўласнай тэрыторыі за кошт суседзяў. Не выключана, што такім «суседам» можа стаць і Беларусь. Нельга не заўважыць, скажам, разгорнутую расейскімі эмігрантамі ў некаторых краінах Захаду кампанію, якая ставіць сваёй мэтай даказаць, што нібыта Беларусі ніколі не існавала, што гэта штучнае фарміраванне, створанае большавікамі і да т. п. І гэта пры нашай тысячагадовай гісторыі!

— З гэтым можна пагадзіцца. Але я хачу ўсё-такі зноў вярнуцца да пытання — як практычна будзе арганізоўвацца беларускае войска? Я маю на ўвазе той факт, што на тэрыторыі рэспублікі знаходзіцца войскі Беларускай ваеннай акругі, якую, наколькі мне вядома, ніхто не збіраецца расфарміроўваць. Беларусь дэкларуе свой удзел у новым Саюзе суверэнных дзяржаў, дзе ёсць Міністэрства абароны, генеральны штаб, якія кіруюць усімі Узброенымі сіламі Саюза. Як жа будзе ажыццяўляцца, так сказаць, аўтаномія, незалежнасць нацыянальных Узброеных сіл?

— Думаю, тут няма невырашальных праблем, тым больш, як я ведаю, камандаванне БВА з разуменнем ставіцца да стварэння беларускага войска і гатовы спрыяць гэтай справе. У рэшце рэшт, у нацыянальных Узброеных сілах напачатку ўвойдуць толькі некалькі дывізіяў, якія па-ранейшаму будуць апэратыўна падпарадкоўвацца камандаванню акругі, выконваць пастаўленыя перад імі баявыя задачы. Сабе «заяром» пытанні іх утрымання, падбору кадраў і выхавання.

— І такое праявілае пытанне — у што абыдзецца Беларусі нацыянальнае войска?

— На ваенныя патрэбы будзе выдаткавана не больш за 6 працэнтаў бюджэту. Гэта дасць магчымасць утрымліваць на прыстойным узроўні 60—70 тысяч чалавек — гэта не толькі армія, але і рэспубліканская гвардыя, і міліцыя.

— Дзякуй, Мікалай Віктаравіч, за гутарку.

Інтэрв'ю ўзяў М. ЗАМСКІ.

Гэтае выступленне, якое я прапанаваў «ЛіМу», раней не магло з'явіцца ў нашым друку. Але ў канкрэтным месцы яно было прамоўлена, выклікала значны рэзананс, і сёння, у святле апошніх падзей, мяркую, будзе цікава чытачу. Яно даець уяўленне, што імідж Беларусі як рэспублікі кансерватыўнай уяўляў для нашых нацыянальных інтарэсаў вялікую пагрозу, і яго неабходна было спайна, але няўхільна раз-

бураць... Першымі, здаецца, гэта зразумелі дыпламаты. Бо яны заўсёды «на востры» праблем, найбольш чуйна ўлоўліваюць тое непрадузятае, што кідаецца ў твар іх Радзімы. Яны першымі заклікалі рэагаваць на тое, што адбываецца, цяплява растлумачваць свету, што наш працавіты і таленавіты народ так часта цярэў ад няўдач суседзяў, ды і сваіх уласных, што ў нетрах нацыянальнай самасвядомасці і выплохнулася

горная для нас ісціна: «Няхай пройдуць іншыя, а мы потым». Імгненнем даказаць, што Беларусь — не правінцыйны, не закінуты куток Еўропы, што наш народ, які і ягонія суседзі, марыць пра лепшае заўтра, і прадыхтавана гэтае маё выступленне. З ім я выступіў на пленарным пасяджэнні буйнога міжнароднага семінара, арганізаванага ў сувязі з адкрыццём Еўрапейскага даследчага цэнтра Інстытута вывучэння праблем

бяспекі «Усход-Заход», які праходзіў у замку Штыржын (у наваколлі г. Прагі) 24—26 лістапада 1990 года. У рабоце семінара прымалі ўдзел і выступілі прэзідэнт ЧСФР Вацлаў Гавел, старшыня камісіі па міжнародных справах сената ЗША Ілейбарн Пэл, старшыня бундэстага прафесар Рыта Зюсмут, міністры замежных спраў Румыніі і Расіі А. Нэстасе і А. Козыраў, кіраўнік парламента Чэшскай Рэспублікі Франц Бучар, будучы

кіраўнік урада Славацкай Рэспублікі Ян Чарнагурскі, прадстаўнікі Еўрапарламента, КЭС, вядомыя вучоныя-палітолагі. Старажытны замак сустрэў прадстаўнікоў еўрапейскіх краін, усіх еўрапейскіх палітычных структур. Менавіта тады і адбылася сустрэча міністра замежных спраў Беларусі з Вацлавам Гавелам, у ходзе якой і быў вырашаны лёс помніна Ф. Скарыну ў Празе. Менавіта тады прэзідэнту ЧСФР ад імя народа і

урада Беларусі была паднесена першая друкаваная кніга на старабеларускай мове — факсімільнае выданне Бібліі, аддрукаванай у жніўні 1517 года Ф. Скарынам у Празе. Паднесена са словамі: «Мы з удзячнасцю вяртаем Вам тое, што некалі Вы памаглі набыць нам»...

Пётр КРАУЧАНКА,
міністр замежных
спраў Рэспублікі
Беларусь.

ЧАС ЗБІРАЦЬ КАМЯНІ

Выступленне міністра замежных спраў БССР П. КРАУЧАНКІ на семінары, арганізаваным з нагоды адкрыцця Еўрапейскага даследчага цэнтра Інстытута вывучэння праблем бяспекі «Усход-Заход»

Паважаныя дамы і панове!

Паважаныя калегі!

Віхор перамен, што кружыць цяпер над Еўропай, сабраў нас тут, у гэтым цудоўным замку Штыржын, своеасаблівым астраўку спакою, каб мы на працягу гэтых двух дзён маглі на кароткае імгненне спыніцца і азірнуцца на падзеі апошняга года.

Некалі гісторыкі, карыстаючыся біблейскім выказваннем, магчыма, назавуць гэты час годам раскідання камяняў. Многія ранейшыя збудаванні рухнулі ці былі знесены народамі, выказаўшы такім чынам сваё незадавальненне становішчам, у якім яны апынуліся ў канцы 80-ых гадоў.

Ацэньваючы цяперашняе, цяжка стрымацца ад гістарычных аналагаў і паралеляў, не прааналізаваць асноўныя еўрапейскія тэндэнцыі мінулага і дня сённяшняга. Генеральныя накірунак, па якім ішло і ідзе паўтараўкавае развіццё Еўропы, пачынаючы з Венскага кангрэса, і якое характарызувала барацьбой кансерватыўных і прагрэсіўных сіл — ГЭТА САМАВЫЗНАЧЭННЕ НАРОДАЎ. Асабліва пераломнымі і важнымі для многіх з нас былі падзеі 1918—1919 гадоў, калі на руінах былых палітычных структур з'явіліся новыя суб'екты міжнароднага права. Еўропа тады з апасеннем пазірала на гэты працэс. З апасеннем яна пазірае на яго і сёння. Пры ўсім непадабенстве цяперашняй сітуацыі з падзеямі першых дзесяцігоддзяў XX стагоддзя пэўны аналаг, на мой погляд, усё ж ёсць. Хацела б альбо не наша старая, добрая Еўропа, але «прачынаюцца» і ўступаюць у актыўнае жыццё новыя ў палітычных адносінах народы. Тэндэнцыі да самавызначэння ва Усходняй і Цэнтральнай Еўропе не вызначаюць развіццё на кантыненте (дзе дзейнічаюць іншыя, перш за ўсё інтэграцыйныя інтарэсы), але ўяўляюць сабой працэс глыбіннага, фундаментальнага характару. Мы бачым, улічваем тую і іншую тэндэнцыю, якія ў цэлым складаюць дыалектычную па сваёй сутнасці сітуацыю. Мы за ідэю будаўніцтва агульнаеўрапейскага дома, дзе ўладарна і безагаворачна дзейнічаў бы прымаць права. Але ўсё пытанне ў тым, колькі павінна быць у яго гаспадару? Гэта — ПЕРШАЯ метадалагічная пасылка.

ДРУГАЯ, што тычыцца будучыні Еўропы, складаецца ў вызначэнні і фіксацыі патэнцыяльных супярэчнасцяў, якія могуць «узварцаць» наш агульны дом. На змену былому процістаянню паміж Заходняй і Усходняй Еўропай, дзе ў якасці асноўнага дэзінтэгрыруючага фактара выступала ІДЭАЛОГІЯ, можа прыйсці процістаянне ЭКАНАМІЧНАЕ, звязанае з няроўнымі ўмовамі эканамічнага развіцця, рознымі ўмовамі старту і інтэграцыі ў асноўныя еўрапейскія эканамічныя структуры. Паспех эканамічных рэформ ва ўсходне-еўрапейскіх краінах з'яўляецца ключавым фактарам у пераадоленні расколу Еўропы. У адваротным выпадку Заходняя Еўропа давядзецца ствараць новую «жалезную заслоку», бо адсутнасць эканамічнага поспеху, эканамічнага росту можа прывесці да масавай міграцыі і з'яўлення катэгорыі эканамічных бежанцаў.

Трэцяя метадалагічная пасылка, арганічна звязаная з другой, выходзіць на праблему межаў і тэрытарыяльных узаемаадносін. Мы бачым неасцярожную ўзаемасувязь паміж узроўнем, стандартам жыцця і памежна-тэрытарыяльнымі ўзаемаад-

носімі. Выроўніванне ўзроўняў жыцця чалавека ў розных кутках Еўропы з'яўляецца асноўным фактарам стабілізацыі і спакою, «размывання» межаў на нашым кантыненте. І тут велізарнае значэнне мы надаём гандлёва-эканамічнай палітыцы аб'яднанай Германіі, тэндэнцыям агульнаеўрапейскай кааперацыі і ўзаемадзеяння. У якой якасці паўстае Беларусь ва ўмовах гэтых фундаментальных структурных зменаў? Што складае сістэму яе эканамічных і палітычных прыярытэтаў? Тут не абыйсціся без невялікага гістарычнага экскурсу. Многія дзесяцігоддзі, пачынаючы з 1919 года, часу нараджэння нашай нацыянальнай дзяржавы, мы з'яўляліся суб'ектамі міжнароднага права, але права пасіўнага, «адкладзенага», якое не садзейнічае сапраўднаму самавыяўленню і працягненню нацыянальнай самабытнасці.

Наш 45-гадовы ўдзел у дзейнасці ААН, гэтай універсальнай і аўтарытэтай міжнароднай арганізацыі, якая перажывае цяпер, на мой погляд, «другое дыханне», — нагляднае таму пацвярджэнне. Мы не хочам больш быць цемнымі вялікіх суседзяў, не хочам, як гэта было, пачынаючы з 1921 года, з трагічнага для нас Рыжскага мірнага дагавору, быць разменнай манетай у вялікай еўрапейскай гульні. Вельмі часта нашы лёсы вырашалі, не пытаючыся нас саміх. Таму адзінае выйсце мы бачым у палітычнай перабудове нашай краіны і трансфармацыі яе ў Саюз суверэнных дзяржаў. У гэтай сувязі прычыновае значэнне мае для нас Дэкларацыя аб дзяржаўным суверэнітэце БССР. Але наш падыход да суверэнітэту, у адрозненне ад бліжэйшых суседзяў і сяброў, мае і прычыновыя адрозненні. Суверэнітэт, на наш погляд, не столькі абвясцілі, дэклараванне, колькі набыта, сцверджаная якасць. Для Беларусі суверэнітэт не толькі мэта, а і іпросты і цяжкі шлях. Нельга ні ў якім выпадку прамаўджаць, «стагнацыраваць» гэтыя працэсы (у такім выпадку мы проста апынемся на ўзбочыне еўрапейскага працэсу), але нельга паскараць, дынамізаваць іх (бо гэта можа прывесці да «выбуху» экстрэмізму сярод пэўнай часткі насельніцтва). Беларускі шлях да суверэнітэту — гэта плаўны і спакойны, па-еўрапейску цывілізаваны шлях, які адпавядае непарушным традыцыям нашай талерантнасці, павазе да народаў, якія жывуць на тэрыторыі рэспублікі, які ўлічваюць павольны, але няўхільны рост нацыянальнай самасвядомасці нашага народа. У адрозненне ад некаторых сіл і рухаў суверэнітэт для нас — не прадмет палітычнай гульні, што перарастае ў палітыканства, а выпакутаваны шматвяковай трагічнай гісторыяй жаданы ідэал і спадзяванне на выжыванне ў экстрэмальнай сітуацыі, у якой мы апынуліся цяпер. Па сутнасці, мы ішлі да гэтага апошняга 500 гадоў, і толькі цяпер, у канцы стагоддзя XX, рэальна набываем адвечнае чалавечае права быць гаспадарамі на сваёй уласнай зямлі.

У гэтай сувязі заканамернае пытанне аб нашых прыярытэтах у знешняй палітыцы. Тут на ПЕРШАЕ месца мы ставім пытанне, якое мае для нас лёсавызначальнае значэнне і якое датычыць чарнобыльскай трагедыі. Па сутнасці, яна аказалася каталізатарам нашага руху і суверэнітэту, выклікала да жыцця яго. Мы атрымліваем дапамогу ад саюзнага ўрада і ўдзячым усім, хто нам памагае ўнутры краіны. Але гэтая дапамога

яўна недастатковая. І не таму, што Цэнтр не хоча, а таму, што ён не можа даць тое, што патрабуецца Беларусі сёння.

Сацыяльна-эканамічная сістэма ў нашай краіне аказалася не гатовай адекватна адрагаваць на буйнейшую ядзерную аварыю стагоддзя, на гэты трагічны выклік гісторыі. Сёння свае спадзяванні мы звязваем з прыняццем спецыяльнай рэзалюцыі ААН, якую я буду мець гонар ад імя 114 дзяржаў-саўтараў прадстаўляць у Нью-Ёрку, з пашырэннем міжнароднай дапамогі ўкраінскаму, рускаму і беларускаму народам.

ДРУГІ стратэгічны накірунак — ператварэнне Беларусі ў бяз'ядзерную зону ў нейтральную дзяржаву. Я не буду дэталёва выкладаць гэты тэзіс, паколькі ён адлюстраваны ў маім выступленні на пленарным пасяджэнні Генсамблеі ААН 23 кастрычніка мінулага года, тэкст якога можа быць распаўсюджаны на нашым семінары. Абмяжуюся дзвюма заўвагамі агульнага характару.

1) Гэтая ініцыятыва нарадзілася не ў цішы кабінета, а па волі народа, выклікана чарнобыльскай трагедыяй.

2) Мы разумеем надзвычайную складанасць вырашэння гэтай праблемы і велізарную адказнасць і ўважанасць нашых дзеянняў, якія павінны грунтавацца на ўліку рэальнай, стратэгічных інтарэсаў нашых суседзяў.

Трэці накірунак знешнепалітычнага курсу БССР — стварэнне палітычных умоў для інтэграцыі ў еўрапейскія эканамічныя структуры, што немагчыма зрабіць без фарміравання рынку па вертыкалі — унутры рэспублікі, і па гарызанталі — паміж БССР і бліжэйшымі рэспублікамі і суседнімі дзяржавамі. Нашы падыходы да рынку адлюстроўваюць спецыфіку Беларусі, грунтуюцца на ўважанасці, не дэклараванні, а ўрастанні ў рынак, яго прыступкавае ФАРМІРАВАННЕ. І лістапада мінулага года мы пачалі гэты працэс, разглядаючы бліжэйшыя 27 месяцаў як перадырны гэты этап, у ходзе якога мы прыем каля 40 законапраектаў і сфарміруем усю рыначную «інфраструктуру». Мы збіраемся сумленна зарабіць сродкі для вырашэння чарнобыльскіх праблем, а не проста чакаць «манны нябеснай», спадзяваюцца толькі на міласэрнасць і дабрачыннасць суседзяў, сусветнай суполкі.

ЧАЦВЕРТЫ накірунак — актывізацыя двухбаковага, рэгіянальнага супрацоўніцтва, звязаны з неабходнасцю ўрэгулявання некаторых спрэчных праблем. Мы абсалютна схільныя да духу Хельсінскага і Парыжскага пагадненняў, зыходзім з безагаворачнага прызнання прымаць міжнароднага права. Многія рэгіянальныя пытанні, у тым ліку і тэрытарыяльныя, для нас новыя пытанні. У большасці выпадкаў пакуль што спрацоўвае прыцып «tabula rasa». Мы прызнаем рэаліі, што склаліся, але хацелі б выказацца ў гэтых адносінах, аформіць многія пытанні на двухбаковай аснове. У шэрагу выпадкаў нам трэба проста АБНАРОДАВАЦЬ свае падыходы і ацэнкі.

ПЯТЫ накірунак — гэта больш актыўны ўдзел у фарміраванні культурнага базісу і спадчыны Еўропы, перабудова нашых узаемаадносін з суседзямі на падставе непераходных культурных каштоўнасцей і ідэалаў, агульных традыцый духоўнага жыцця. Культурна па сваёй сутнасці нацыянальная, але ў той жа час яна не ведае межаў. І ў гэтым яе вялікая прыцягальная сіла, яе вялікая інтэгруючая роля і гістарычная місія. Наша культура заўсёды развівалася ва ўлонні гуманітарных традыцый Еўропы і мы маем намер ствараць умовы для свабоднага руху паміж людзьмі, абмену ідэямі і культурнымі каштоўнасцямі.

Такім чынам, азірнемся на шлях даўжынёю ў год, азірнемся не ў гневе. Азірнемся ў роздуме. У нас яшчэ няма дастаткова новых цаглян, і мы вымушаны збіраць камяні з руін старых, часам разбураных занадта паспешліва, будынкаў, як гэта рабіла Усходняя Еўропа пасля другой сусветнай вайны. У нас няма яшчэ і новых канструкцый для ўзвядзення нашага агульнага дома. Але ў нас ёсць праект, які больш рэальны, чым мара, і які далёка ўжо не ілюзія.

Зараз нам патрэбны рабочыя чарцяжы, і Еўрапейскі даследчы цэнтр у Штыржыне заклікае стаць адным з тых канструктарскіх бюро, дзе могуць асэнсоўвацца новыя ідэі. Такім чынам, настаў час збіраць камяні, час збіраць ідэі і на гэтай падставе аб'ядноўваць людзей, і мы гатовы да гэтага наймаверна цяжкага, але высакароднага шляху.

26 лістапада 1990 г.

«3 шчасцем на вас азірнуся...»

Да 100-годдзя з дня смерці Паўлюка Багрыма

Я ішоў у Крошына па вуліцы Паўлюка Багрыма да самога Багрыма. Сто гадоў, як няма яго на гэтым свеце, а я ўсё роўна спяшаюся на спатканне з ім. Што з таго, што яго няма фізічна! Але ён пакінуў пасля сябе след. Не адзін след. П. Баграм у нашу беларускую паэзію, у яе спадчыну ўвайшоў як першы сялянскі паэт і, на жаль, як аўтар усяго толькі аднаго вядомага верша «Зайграй, зайграй, хлопча малы...»

А яшчэ ён быў кавалём, як кажуць людзі, вялікім майстрам-мастаком жалезнай справы. Гэта ўсё ў яго ад Бога і ад зямелькі роднай, беларускай, ад бацькі і маці — і яго верш, і дзівосныя кавальскія вырабы. Мясцовыя старэжылы яшчэ помняць, што пасля смерці П. Багрыма ля яго магілы была ггароджа, выкаваная калісьці ім самім, на якой з чатырох бакоў былі сонцы з прабліскамі прэменняў. Потым змянілі аблічча магілы паэта, на ёй з'явіўся трывалы гранітны помнік з датай нараджэння і смерці: «Павел Восіпавіч Баграм. 1811—1891».

Калі я наведаў магілу П. Багрыма, то там (які па ліку!) стаяў іншы помнік. Камусьці не спадабаўся і граніт. Усе камусьці лічаць, што новае — гэта лепш. На новым каваным помніку з'явілася і новая лічба нараджэння — 1812. Агароджы, той, першай, ужо няма.

Мясцовая жыхарка, сямідзесяцігадовая Леанарда Вікенцьеўна Зімніцкая мне казала (па

ўспамінах свайго бацькі), што паны вельмі не любілі П. Багрыма, і калі ён памёр, то загадалі ў магілу на труну паэта накідаць камення, каб яму і на тым свеце цяжка было. Калі рэстаўравалі магілу, то сапраўды знайшлі там шмат камення, што пацвердзіла народныя паданні.

Перад могілкамі, дзе пахаваны паэт і майстар-каваль, знаходзіцца касцёл, у якім найвялікшым упрыгожаннем вісіць зробленая П. Баграмам жырандоль. Гэты цуд наваляскай справы простымі словамі не апісаць. Мабыць, лепей, як сказаў пра яе паэт, вучоны-літаратуразнаўца А. Лойка, і не сназаць: «У крошынінскім касцёле дасюль вісіць жырандоль, у арнаментальным узоры якой узлятаюць — рвуцца ў нябёсы жаваранкі: здаецца, аж пле метал, з якога жаваранкі выкаваны. Жырандоль, паводле слоў крошынінцаў, зроблена паэтам у звычайнай кузні». Яшчэ адзін вучоны, які тансама захапіўся прыгажосцю жырандолі, на ёй убачыў жураўлёў у палёце. А мне здалася, што гэта буслы ляцяць па-над Белай Руссю...

Яшчэ некалькі слоў аб годзе нараджэння П. Багрыма. І 1811, і 1812 гады спрэчныя. Дастаткова паглядзець працяголы дазвешчаны Багрыма: «1828, ліпеня, 3 дня; я, ніжэй падпісаны Павел Баграм, запісаны... пры бацьку маім Іосіфе Багрыме ў маёнтку памешчыка Станіслава Юрагі, названым Крошын... ад роду мне 15 год...» Калі адлічыць ад 1828 года 15 гадоў, то атрымаецца 1813 год. Гэтай лічбы нараджэння і прытрымліваліся многія даследчыкі жыцця і спадчыны П. Багрыма.

Ад магілы і касцёла я іду ў поле і чую, нібы гукамі зямлі і неба поўняцца і маё сэрца, і мая душа. І гучыць ва мне «Зайграй, зайграй, хлопча малы...» і чамусьці шчыміць сэрца:

Будзь здарова, маці міла!
Каб ты мяне не радзіла,
Каб ты мяне не карміла,
Шчасліўшая ты бы была!
Але ў шырока вядомым бунце крошынінцў вясной 1828 года Баграм быў сваім песняром. Ён ведаў:

Мне пастушком век не быці,
А ў маскалях трудна жыці,
А я расці баюся,
Дзе ж я, бедны, абярнуся!

Прайшоў, як і прадчуваў у сваім вершы, і царскі прысуд, і салдатчыну. Вярнуўшыся на радзіму ў родны Крошын, П. Баграм зарабляў кавалак хлеба кавальскай справай. Жыў ён адзінока. І каб не наваградскі адвакат Яцкоўскі, які ў 1854 годзе ў Лондане надрукаваў свае ўспаміны, дзе даў звесткі пра П. Багрыма і ягоны верш, то, магчыма, і не ведалі б мы імя нашага першага мужыцкага паэта, які дасюль не ведаем, куды зніклі тры яго смыткі вершаў, што адабралі ў юнака пры арышце.

Паўлюк Баграм у сваім вершы бачыць і такі шлях:

Дзе ж я пайду? Мілы божа!
Пайду ў свет, у бездарожжа,
У ваўкалака абярнуся,
З шчасцем на вас азірнуся,
Я ад'язджаў з Крошына чыгункай.
У полі ў далёкай высі спяваў жаваранак, а ў мяне ўсё яшчэ гучаў верш Багрыма:

Каб я коршунам радзіўся,
Я бы без панюў абыўся:

У паншчыну б не пагналі,
У рэкруты б не забралі
І ў маскалі не аддалі...

Ой, жанане, жанане!
Чаму ж не сеў ты на мяне?
Каб я большы не падрос
Ды ад бацькавых калёс.

М. МАЛІНОУСКИ,
правадзейны член Геаграфічнага таварыства пры Акадэміі навук СССР.

Слоўнік Яна Манчынскага

Хачу прыцягнуць увагу нашых педагогаў да крыўднага факта — мала вядомага і амаль не даследаванага багата думкамі спадчына вучэбных дапаможнікаў Слуцкай школы XVI—XVII стагоддзяў, перш за ўсё «Статута слуцкага ліцэя» і «Падручніка па рыторыцы». Звесткі пра гэтыя матэрыялы скупа апублікаваны ў часопісах і зборках толькі ў 70-я гады.

Яшчэ меней, чым слуцкія помнікі, вядомы выдатны дапаможнік па вывучэнні моў, які распаўсюджваўся ў Брасце ў XVI ст. і захаваўся ў 22 асобніках у прыватных бібліятэках, а менавіта Лацінска-польскі слоўнік, складзены Янам Манчынскім і надрукаваны кёнігсбергскім друкаром Даўбманам у 1564 годзе.

Кніга складаецца з 513 аркушаў, г. зн. 1026 старонак. У назве слоўніка ўказваецца на лацінскай мове: «Лацінска-польскі лексікон, складзены з лепшых пісьменнікаў лацінскай мовы тлумачальнікам, польскім шляхціцам Іаанам Манчынскім. Праца дагэтуль нябачаная, патрэбная не толькі палякам, але і астатнім усім народнасьцям, каралеўствам і народам, якія карыстаюцца славянскай мовай і розняцца толькі дыялектамі. Праца ў першую чаргу карысная і неабходная школам, якімі з'яўляюцца рускія або руцэнскія

ці раксаланскія, мазавецкія, падалянскія, валынскія, літоўскія, жмуйдзінскія, прускія або пруненскія, кашубскія, памеранскія, чэшскія, мараўскія, сілезскія, далмацкія, харвацкія, баснійскія... сербскія, балгарскія, галіцыйскія... маскоўскія і іншыя ў Карынці...»

Ян Манчынскі нарадзіўся каля 1520 года ў Заходняй Польшчы, атрымаў адукацыю ў Германіі, дзе зблізіўся з вядомым Меланхтанам, заснавальнікам Страсбургскай гімназіі Іаанам Штурмам, з арыянскім прапагандыстам Леліем Соцынам. Затым Манчынскі служыў сакратаром у Мікалая Радзівіла Чорнага, і тут, у коле беларускіх і польскіх левых рэфарматараў, ён ажыццявіў сваю заповітную задуму, выдаў выключна каштоўны слоўнік.

У звароце да князя Радзівіла, які паслужыў прадмовай да слоўніка, Ян Манчынскі пісаў:

«Этот лексікон, задуманный мною много лет назад, во время учебы в Германии, сейчас наконец, благодаря твоей опеке, я захотел представить публично, во-первых для того, чтобы нашим гражданам, изучающим оба языка — латинский и славянский, — принести пользу и чтобы открыты более легкий и счастливый путь нашему юношеству от родного к латинскому языку, ведь едва кто-либо не знает, какие ши-

НАШ КАЛЯНДАР

3 КАГОРТЫ ПЕРАКЛАДЧЫКАЎ

Гэты здымак — з архіва фотакарэспандэнта Уладзіміра Крука. Ягоны аб'ект ў занатаваў воблік нашага ўкраінскага сябра Міколы Нагнібяды разам з Максімам Танкам. Мікола Львовіч, якому 20 верасня споўнілася б 80 гадоў (памёр ён 17 верасня 1985 года), быў частым госцем на Беларусі, быў асабіста знаёмы з народнымі песнярамі Янкам Купалам і Якубам Коласам. Шмат перакладаў беларускіх паэтаў — і тых жа Я. Купалу і Я. Коласа, і П. Глебку, П. Броўку, А. Куляшова, М. Лужаніна, А. Вялюгіна, Р. Барадуліна і іншых.

І ва ўласнай творчасці М. Нагнібяды важнае месца заняла беларуская тэма. Сястры-Беларусі, яе багатай гісторыі, працавітым людзям ён прысвяціў нямала вершаў, а таксама паэмы «Званы Хатыні» (1973) і «Матулям з Расон» (1979).

Кнігі М. Нагнібяды неаднаразова выходзілі ў перакладзе на беларускую мову: зборнікі паэзіі «Трэцяе спатканне», «Вятрылы, поўныя блакіту» і іншыя, паэмы «Васілёк», «Званы Хатыні». Нельга не прыгадаць, што М. Нагнібяды быў складальнікам (разам з А. Вялюгіным) і рэдактарам двухтомных анталогій «Беларуская савецкая паэзія», што выйшла ў Кіеве ў 1971 годзе, і «Украінская савецкая паэзія», што пабачыла свет у Мінску ў 1975 годзе. У 1973 годзе нашаму ўкраінскаму сябру было нададзена званне заслужанага работніка культуры Беларускай ССР.

ЛЯ КНІЖНАЙ ПАЛІЦЫ

«...НЕ СЦЯСНЯЮ СВАЙГО ДЫЯЛЕКТУ»

Калі б выходзіла бібліятэка «Адраджэнне», гэтую невялікую кніжку, толькі што выпушчаную выдавецтвам «Мастацкая літаратура», смела можна было б паставіць у ёй адной з першых. Аўтар яе, які ўвайшоў у гісторыю пад прозвішчам Абуховіч-Бандынэлі, разам з Ф. Багушэвічам, Я. Лучынай, А. Гурыновічам засяваў твор-

чым зернем абсягі, узараныя такім вялікім папярэднікам, як В. Дунін-Марцінкевіч. Аднак, як ні прыкра, пра жыццё і творчасць аўтара «Твораў» да нядаўняга часу мы ведалі вельмі і вельмі мала. Значыць, гэтым зборнікам (першай кніжкай А. Абуховіча) вяртаецца і гістарычная справядлівасць. Вяртаецца ва ўмовах нашага

цяперашняга Адраджэння.

Тут найперш добрае слова варта сказаць у адрас Рыгора Родчанкі. Ён гэтую кніжку склаў, напісаў да яе прадмову, зрабіў да публікацый каментарыі. Р. Родчанка стаў першым з беларускіх даследчыкаў, хто так шырока заняўся вывучэннем жыцця і творчасці А. Абуховіча, удакладненнем асобных момантаў яго біяграфіі, знайшоў на слуцкіх могілках месца спачыну гэтага дзеяча нацыянальнай культуры.

Пра гэтыя пошукі і пра творчую дзейнасць А. Абуховіча ён расказаў у кнізе «Альгерд Абуховіч-Бандынэлі», якая выйшла ў выдавецтве «Мастацкая літаратура» ў 1984 годзе.

У зборніку «Творы» публікуюцца байкі «Ваўкалак», «Старшына», «Суд», «Воўк і Лісіца», верш «Дума а Каралю XII», мемуарныя запісы пісьменніка,

досць». А. Вялюгіну, які знаёў паэзію, нельга не верыць. Ды лепш усё ж прачытаць творы, якія самі скажуць за сябе, а значыць і за аўтара.

Віктар Лужкоўскі па-свойму перадае ўражанні пасляваеннага маленства. У вершы «Сустрэча» ўражліва перададзены момант першай сустрэчы бацькі і сына. Паэтычная эканомнасць і адначасова выразная дэталі ствараюць малюнак, які адразу запамінаецца:

Пле гармонік, ледзь не плача,
Палаюць ружамі мякі.
Татуля грае.
А нястача
Грызе сухар сухі-сухі.

Вяртанне ў вайну, але вяртанне ў іншым ракурсе. — І ў вершы «Камень на Буйніцкім полі». Рытміка твора бадзёра-ўзнёслая, я б сказаў маршавая, але праз гэтую бадзёрасць, марша-

ШЧЫРА, ПА-СВОЙМУ

В. Лужкоўскі па прафесіі — інжынер. У свой час скончыў будаўніча-тэхналагічны факультэт Беларускага політэхнічнага інстытута, працаваў на будоўлях Мінска, быў вядучым інжынерам Мінскага мотавалазавода. Жаданне выявіць сябе ў вершах, раскрыць уласную душу праз паэзію выявілася

запознена. Хаця — чаму запознена? «Даруй, Паэзія, — а Уолт Уйтмен, а Цютчаў?» Гэта я ўжо цытую кароткае, але спагаднае, па-таварыску шчырае і патрабавальнае слова Анатоля Вялюгіна, сказанае ім у прадмоўцы да першай кніжкі В. Лужкоўскага «Смага», якая папоўніла «Бібліятэку часопіса «Мала-

ПЕРАКЛІЧКА СЭРЦАЎ

рокіе і глыбокіе возмoжнoсці дае знанне абoх язькoв. Ізвeстнo благoтвoрнoе влiяннe латiнскoгo язькa, абщeе для всeх eврoпeйскiх язькoв... славянскi жe язьк явлeтcя дрeвнeйшiм зo мнoгiх гoсyдaрствax шiрoкo рaспрoстpaнeннiх i тaм oн чaстo встpaчaeтcя i yпoтpeблeтcя... Мнoгiе нaрoды пoльзyютcя славянскiм язькoм i oтлiчaютcя лiшь дiалeктaмi.

Дрyгaя пpичинa мoeй пyблiкaцiи в тoм, чтo я xoтeл бi тым мoим тpyдoм i yсилiям oб'eднaтi нaшiх лyдeй i пoкaзaтi им, чтo славянскiе язькi нe мeнeе вeсoмe oбiлiем слoв i iзрeчeнiй, нe мeнee гiбкi, чeм тe, кoтoрe yсeрднo iзyчaютcя.

Як бачнa, Мaнчынскi лiчyць пoльскyю мoвy рaзнaвiднaсцy славянскaй. Ён гэтa адзнaчyць, абмяркoвyючы слoвa «дyялeкт»: «дiалeктoм грeкi нaзывaют рaзнoвiднoсць язькa, этo свoйствo язькoв сoвсeм кaк в нaшiх славянскiх. Інaчe гoвoрят пoлякi, iнaчe рyскiе, iнaчe чeхi, iнaчe iлiрiйцy, a всe жe этo oдiн язьк».

У слoўнiкy Янa Мaнчынскaгa ёсць шмaт зaвaг пpа Пoльшчy, пpа Рyсь, ён славяеццa нa нaрoднiя пpымaўкi i пaгaвoркi. Спiнiўшыся нa асaблiвaсцiх гpамaтыкi славянскiх мoў, aўтaр выкaзвae спaдзявaннe, штo гpамaтычнiм з'явaм ён пpысвeцiць aсoбнy твoр.

Рaбoтy Мaнчынскaгa пaдтpымлiвaлi i ўзнoсiлi мнoгiя пaэты i вyчoнiя з ягo aкpужэннiя. Адoрaны вepшaтвoрaц Ян Кaхaнoўскi пpысвiцiў Мaнчынскaмy шaсцiрaдкoўe, y якiм yхвaлiў выбaр лaцiнскiх дзeячыц для пaрaўнaннiя сa славянскaй мoвaй. Пaэт Якyб Лyбeльчык y вepшы, пpысвeчaннy слoўнiкy, пiсaў: «...Вжiвaясь в этy рeчь, в этoт славянскi язьк, стoль рaспрoстpaнeннiй, скoль i дрeвнiй, я счiтaю, чтo свiдeтeлeм этoгo сeгoднi чeхi, пoлякi, пpуcы, Мoсквa, Рyсь, хoрвaты, слoвaкi, дaлмaтiйцy, тaкжe сeрбy... Всe этi славянскi нaрoды oтнoсятcя к славянскoмy язькy. Нa нeм вoхoдiт мнoгo знaчiтeльнiх пpoизвeдeнiй. Мoлoдыe лyдi дoлжнi нeсoмнeннo yпpажнiятcя пo этым твoрeннiям».

Пaвyчaльнaя для сyчacнaй бeлaрyскaй шкoлы, якaя рyтyе гpамaдзiн для сyвepэнтнaй дзiячкi, вoсoкaя aдзeнкa, дaдзeнaя Мaнчынскiм i пpыхiлнiкaмi ягo пpaцi, рoднaсцi славянскiх мoў i ўплывy лaтiнi нa iх фaрмiрaвaннe. Гeагpафiчнaе стaнoвiшчa Бeлaрyсi, яe шмaтвaкoвyя гiстapычнyя сyв'язi з сyсeднiмi нaрoдaмi, якiя кaрыстaюццa блiзкoрoднaснiмi мoвaмi i aдчyлi ўздeяннe кyльтyры грeкa-лaцiнскaй клaсiкi, рoбiць нeoбoднoм вyвyчeннe мoлaдзю з'яў мoўнaй славянскaй рoднaсцi i пaчaткaў лaцiнскaй i грeчaскaй мoў.

Хoць пoўнaе вyдaннe лaцiнскa-пoльскaгa слoўнiкa Янa Мaнчынскaгa бoлo aжыццёвy лeнa ў Кeнiгсбeргy, нaбoр нeкaтoрyх экзeмплiяpаў свeдчyць aб рaбoцe рoзнyх дpукapoў пpы дpукaвaннi кнiгi.

Дзeячy i гiстoрыкi бeлaрyскaй кyльтyры нe тoлькi мoгyць гaнaрyццa тым, штo нa зeмлях Бeлaрyсi з'яўлiлiся дpукaвaннyя вyдaннi, якiя нe сaстyпaюць лeпшым eўpaeйскiм yзoрaм, штo ў шкoлax Бeлaрyсi вyклaдaннe гyмaнiтaрнyх пpадмeтaў пeрaўзxoдзiлa ўзpoвeнь Іaнa Штyрмa i Янa Aмoсa-Кaмeнскaгa, — бeлaрyскi пeдaгoгi aбaв'язaны ўкaрaнiць y жыццё тpaдыцiй ўлaснyх нaвyчaльнyх yстaнoў.

Пaбывaў нa пpыpoдзe, a пoтым i вoспeлaсa:

Якaў ПАРЭЦКІ.

а тaкcама ягoнy «Мeтpычнy запiс aб нaрaджэннi i ўспaмiнi Я. Дылы, змeшчaнaя рaнeй y кнiзe «Пaчiнaльнiкi».

У бaйкax вiдaвoчнyя мaтывы вaльнaлюбствa, свaбoды. Скaжaм, y «Вaўкaлaкy» пiсьмeннiк пaўстae чaлaвeкaм, якi нe пpымae пpыгнeтy. Хoць гaлoдзeн — я свaбoдзeн; Гдзe мнe цiгнe — тaм бyгy. Нa свaбoдзe пpapaдy. А ў нявoлю — нe пaйдy!

Пa-нoвaмy пpачытaеццa сeннiя i вepш «Дyмa a Кaрaлю XII», якi нядaўнa aсoбнyя дaслeдчыкi (нe iх вiнa ў гэтым) гoтoвы бyлi лiчыць сyпpэчлiвым: «Дaлa aбoдвым злeя фapтyнa свaiх дaсцiгцi нaмeрaў: пepшы нa Пoльшчy кiнyў цaлyны, a тoй рaсшырy мoц цaрaў. Тpэцi, нa стрoмкaй aпeршысь сaклi, дзe вiлi гнeздзi сaкoлы, дyмaў пpаўнaчыць злoй дoлi шaлi, нe дбaў aб чaжкi мaзoлi». Зpазyмeлy, як глiнyць цяпep, i пaэтaў вывaд: Бyдзeць жe пpанлeтy, пaлi

вaсць пpacтyпae нe тoлькi гoнaр зa aбaрoнцaў Рaдзiмy, — aпacpoдкaвaнa гyчyць i бoль пa зaгiнyўшyх;

Тpыццaць дзeв'яць тaнкaў Дaгaрaлi рaнaчa, Бoмбaй рaзвapчoчaны пaлкaвы блiндaж. Дымaм пeрaмoжным Пaх з дaрoг тpывoжнyх Сiмaнaвa мyжнy, — слaўнy рeпapтaж.

Пoрyч — дзeнь сeннiяшнi. I рaдaснy, бeсклaпoтнy, як y вepшы «Вoзepa ў бapы», y якiм тaкaя мoцнaя пaяднaсць чaлaвeкa з пpыpoдaй, yлoбeнaсць y яe: «Гyшчaр злeнaгa aepy, a ў iм, як лyстpa, cиnи плeс. Я сeннiя тpипiў нa пpэм'epy сяpoд сaсoнaк i бiрoз. Нiбy смычкoм, кpанae сeрцa мaлaнкa-лaстaўкa кpылoм...» I тpывoжнa-дpамaтычнy, кaлi пaэт згaдвae, штo нaд рoднaй зямлeю пaстaяннa вiсцi чapнoбиль-

Пaлтaвы, I тy, нaрoдaў мaрдэpцa!

Мeмyapнyя зaпiсy «3 пaпepaў Aльгepдa Aбyxoвiчa» — aсoбнyя мoмeнтy ягo жыцця. Цiкaвы рaздзeл «Лiтepaтyрнaе aпpаўдaннe», якi з'яўiўся як вынiк твoрчaй спpэчкi aўтaрa з Ф. Бaгyшэвiчaм. Гoлaс y aбaрoнy мoвы нaрoднaй, a нe кнiжнa-дыстылaвaнaй: «Мнe пepш зa ўсe iдзe aб тoе, кaб вyкaзaць, штo я хaчy, кaб пaчyлi мылeь мeю i кaб слoвы кapэннyя бeлaрyскiя пpы пoмaчы нaшaй лiтepaтyры атpымaлi як нaйшырэйшae aбвaчeльствe. I дзeлa гэтaгa я нe сцiяснy свaйгo дyялeктy, yжывaючы слoвы i звapoтy aгyлнaбeлaрyскiя. Гэтaк пaстyпaючы, я клaдy ў лiтepaтyрy свoй пpыpoднy дyялeкт бeлaрyскaй мoвы, дaючы нaйлeпшae з ягo».

Гэтa слoвa — нiякaш y нaшy сeннiяшнyю спpэчкy, якoй бyць бeлaрyскaй мoвe... С. В.

скi цeнь: «Нiбy пa сeрцy лyпiць мeдзь, слязy бaлyчa цiснe. Нe хмaркa ў нeбe — гэтa смepць, як хiжy ястpaб, вiснe» («Цяжap»). У iншым вepшы — пa-гpамaдзiянскy стpaснaя пaзiцiя пaэтa, якi нe пpымae пaртaкpатaў i бyрaкpатaў («Нaвaсeлы ў aндaтpавых шaпкax»); «Янy дaбpoтy п'юць нaгбoм y зaсeнi жыццёвyх кpуч. Сaцыялiзм, як нoвы дoм, для iх збyдyй i здaй пaд ключ».

Нeпpымiрaмaсцy дa злa ў рoзнyх ягo пpаяўлeннях нaрoджaнa i нiзкa твoрaў «Дpoбным шpотaм», дзe aўтaр вьяўлeяe i здoльнaсцi гyмaрыстa.

Чытaч, пэўнa, спытae: нiўжo ў пepшым збopнiкy пaэтa ўсe тaк глaдкa? Чaмy жi! Ёсць i пpалiкi, i кaстpубaвaтaсцi, i дpабнaтeм'e. Ды хaцeлaся скaзaць нaйпepш пpa тoе сaпpаўднae, пaэтычнae, штo ёсць y кнiжкy «Смaгa».

А. М.

На здымку — двое: злева юнак з мяккімі рысамі твару, у лёгкім паліто, у звычайнай кепцы. Справа — такога ж узросту, чарнабровы, з крыху суровым позіркам, засяроджаны. На галаве сівая, як у парубка, набакір шапка. Паліто з авечым каўняром. Абодва — Уладзіміры. Беларус Дубоўка, українец Сасюра. Пешаму — дваццаць пяць гадоў, другі старэйшы на два гады. Здымак пазначаны 1925 годам. У тым жа годзе У. Сасюра ўпершыню наведаў Беларусь і як бы ў паўвядзены тых адведзін — публікацыя яго вершаў у часопісе «Маладняк». Зразу-мела, на той час і прыпадае згаданы здымак, а што У. Сасюра цёпла сустрэкаў беларускія «маладнякоўцы», сумнявацца не даводзіцца. Гэта знайшло сваё адлюстраванне і ў вершы:

Я між лісамі Білорусі,
Я між болотных агні.
Холоне сінь. Зоря над гаем,
Не одвіте вона ніяк.
І дэрева в снігу хітае
Веселый вітер — «Молодняк».

Пабываў на прыродзе, а потым і выспелася:

Стою й ніяк не надвлюся,
У вітру ліне снігу сміх...
Це ж я в біявій Білорусі
З ланів повстання голубіх.

Тады ўжо беларускі чытач ведаў У. Сасюру — у часопісе «Польмя» ў 1924 годзе быў надрукаваны артыкул пра яго зборнік «Места». А згадкай аб першым знаходжанні на зямлі суседзяў і сталі вершы, а таксама здымак з «бялявым беларусам» У. Дубоўкам.

Пра свайго цёзку мне недзе ў пяцідзсятых гадах і расказваў Уладзімір Міхайлавіч, прачытаў верш «О Беларусь, мая шыпшына», напісаны ў 1926 годзе. Я пацкавіўся, ці не перакладаў гэты твор Уладзімір Міхайлавіч. Ён адказаў станоўча, але пашкадаваў, што недзе загубіўся пераклад.

Нібыта гэты верш, ды яшчэ некаторыя, сталі прычынай арышту паэта. Тады я таксама паспрабаваў перакласці «арыштаваны верш» — яго на той час не друкавалі на бацькаўшчыне, як і не згадвалі і аўтара. Мы дзівіліся з Уладзімірам Міхайлавічам, што нават такія ўзвышаныя словы, як «камуны свет», што ёсць у вершы, не ўратавалі паэта. А што гэты твор надзіва папулярны, я пазней пераканаўся, бываючы ў гасцях у беларускіх сяброў.

Другі раз Уладзімір Сасюра быў запрошаны на Беларусь у маі 1928 года літаратурным аб'яднаннем «Польмя» і таварыствам культурных суполак Мінска. Тады ён напісаў верш «Беларуская грамада», прысвяціўшы яго беларусам, якіх судзілі ў Заходняй Беларусі пры Пiлсудскім. Цёпла згадвае ён, магчыма, кiраз пра гэтае сваё знаходжанне ў братняй рэспубліцы: «Я блізка пазнаёміўся з цудоўнымі і светлымі Чаротам, Дубоўкам, Александровічам, не кажучы ўжо пра Якуба Коласа і Янку Купалу» («Трэцяя рота»).

Уладзімір Дубоўка, у сваю чаргу, любіў лірыку ўкраінскага пабраціма, перакладаў яго вершы. Праціў Міколу Аўрамчыка, які быў складальнікам зборніка яго твораў, гэты пераклады змясціць у новым выданні.

Сасюра рэдка выступаў з артыкуламі, але ахвотна выкарыстаў адзін з відаў публі-

цыстычнага жанру, калі меў магчымасць бліжэй пазнаёміцца з Я. Купалам і напісаў артыкул «Наш Янка».

Калі трэці раз Уладзімір Міхайлавіч быў госьцем Беларусі, успомніў тых, каго не мог сустрэць ужо. Сярод іх і У. Дубоўка. І пакінуў добра вядомыя цяпер аматарам украінскай паэзіі такія радкі:

Білорусь, ти, як сонце зі мною,
Як юнацкіі мрії моі.

І асабліва гэтыя:

Добрий день, добрий день,
Білорусь,
Синьоока сестра України,

Гэты верш на беларускую мову пераклаў М. Хведаровіч, які вярнуўся з далёкай доўгатэрміновай высылкі.

Неяк узяў я ў рукі падараваную Я. Брылём кніжку «Жменя сонечных промняў». Разгарнуў яе наўгад, чытаю: «Кусты шыпшыны трапляюцца на схілах яраў ды на ўзлобках, ніколі не араных, падобных на агромністыя боханы. У калючым сярэбраным голлі яшчэ ўсё трымаюцца, таксама заізелыя,

аранжавыя-зморшчаныя ягады.

Як светлы сон, успамінаецца тут, каля іх, матыліная ружовасць п'ялэсткаў, пчаліны звон і ласкавае сонца... Успамінаюцца і радкі:

О Беларусь, мая шыпшына!..»

Колькі паэтычных вобразаў знойдзена паэтамі Беларусі пра свай край, а вось згадалася шыпшына Дубоўкі. Нейкая магічная сіла быццам такога звычайнага параўнання!

Неяк пры сустрэчы Уладзімір Міхайлавіч зноў згадаў пра беларускага сябра:

— І я пісаў пра шыпшыну:

Рвав восени я шипшину, карі
очі любив...

— Ведаю гэты ваш верш, напісаны яшчэ ў 1923 годзе.

— Але. Даўні верш. І пазней, у трыццаціх, напісаў я мініяцюрку, якая так і называецца — «Шыпшына» і «Зацвітай, моя шипшину, в опівнічному огні...» Але вобраз Дубоўкі больш значны. У мяне толькі лірычнае апіяванне месца, дзе я жыў. Мой цёзка нарадзіўся ў вёсцы на Віцебшчыне. Я — у Данбасе, дзе таксама расце шыпшына. Дык у яго «вырасла» шыпшына сацыяльная. І як кранаецца сэрца калючая галінка: «Твоими пелюстками стану, голками сердце наколю...» Цудоўны верш!

— А «Любіць Украіну» хіба ж не мае вобраз гэткай сілы:

«Любіць Украіну у сні й наяву, Вишневу свою Украі-

ну...» Тут і сацыяльная сутнасць, і высокая эмоцыя...

— Цяпер так і крытыкі пішуць. А што раней прыпісвалі мне вялікія грамадзі? — Ён хваравіта ўсміхаецца: — Кажуць, што ўжо вярнуўся Уладзімір Дубоўка з высылкі. Не пазнаць яго, з вялікай свайго барадою... Можна, і не пазнаў бы...

Размова гэтая адбылася ў 1959 годзе.

«Любіць Украіну», як казаў мне Мікола Аўрамчык, укладальнік выбраных вершаў У. Сасюры, што выйшлі потым у Мінску, захацеў перакласці У. Дубоўка, але на той час ужо быў пераклад Максіма Танка.

— А ці давялося вам потым сустрэцца з Дубоўкам? — яшчэ праз год-другі пацікавіўся я ў Сасюры.

Уладзімір Міхайлавіч адказаў:

— На жаль, не. Не выпала...

Сасюра не стала ў 1965 годзе, Дубоўка памёр у Маскве ў 1976-ым...

Зусім нядаўна прачытаў я ліст Івана Юхімавіча Сенчанкі, адрасаваны У. Дубоўку і ўпершыню апублікаваны ў «Літаратурнай газеце» да 90-годдзя нашага слаўнага празаіка. Ён, як вядома, выдаў і адзін зборнік вершаў «У агнях вішнёвых завірух».

І, па ўсім відаць, яшчэ з юнацкіх гадоў быў знаёмы з беларускім паэтам. З хвалюваннем чытаю: «Калі б хто сказаў Вам, што я памёр ужо, а я паміраю — не вельмі верце гэтаму. Мне 74, я абцяжараны кіпай усялякіх хвароб, але ніколі не адчуваў сябе за сталом, як цяпер, як некалькі гадоў назад, калі працаваў над новай кнігай, якую Вы трымаеце ў руках. Дух мой ясны, думка пружкая. Гэта адразу Вы адчуваеце, як перагорнеце хоць колькі старонак маёй новай аповесці «Саўка». Пісаў я яе — як на крылах ляцеў...»

Ліст гэты да У. Дубоўкі І. Сенчанка напісаў у 1974 годзе — за год да свайго смерці і за два да смерці Уладзіміра Мікалаевіча.

Можна толькі пашкадаваць, што пры сустрэчах з Іванам Юхімавічам не зайшла гаворка пра У. Дубоўку — сябра У. Сасюры і, як святляецца, даўняга сябра Сенчанкі. Пэўна, ад яго б я даведаўся пра невядомыя старонкі жыцця сына Беларусі, паэта і перакладчыка яго ўкраінскіх пабрацімаў — Тычыны, Рылскага і свайго цёзкі — Уладзіміра Сасюры.

Алэкса ЮШЧАНКА.

ТРЫПЦІХ ДУШЫ

1. Зямное прыцягненне

Як вынесці душы сваёй святло
З умоўных нашых ісцін поля бою!
Я знаю: слова моўленае — зло,
Але добра ў нямоўленым — не болей.

Я знаю: слова моўленае — лёс,
Са словам тым народжана сама я.
Душа мая, ты ўся наскрозь зямная,
Але Зямля — нябёсы для нябёс.

2. Прыцягненне неба

Калі зара пажухне за курганам
І згасне дзень — звычайны Божы цуд,
Нібыта зыб праходзіць па жыццю
І ноч туманіць голаў дурнап'янам.

Здаецца мне, што вось, у гэты міг,
Душа ірве бязладнасці аковы,
Каб зліцца з першароднаю асвай
І прычасціцца таінстваў сваіх.

3. Дома

Зямное плоці вярта і астрожнік —
Выгнанніцай — у край свой праз мяжу,
Як праз мяжу нябыту, асцярожна
Узіраюся ва ўласную душу —

Край, дзе жыццё яднаецца са смерцю,
Дзе ўсё яны —
Хрыстос,
Іуда,
Хам,
Дзе па сабе — сабе будзем Храм,

Хто — са святла,
Хто — з цемры,
Хто — са смецця...

Каб вытрываць цяжар зямной красы.
І грубай сілы векавых містэрый,
Мы слухаем нябёсаў галасы,
Скажоныя зямною атмасферай.

І логікаю праха — робім прах,
Сізіфаў камень коцячы да змогі —
Матэрыі хаос часоў да Бога
У крыві, смуродзе, брудзе і страсцах.

У свет глядзім праз розума акенца.
Хто бачыць сад, хто неба, хто сцяну —
І кожны толькі частачку адну,
Сімфонію выводзячы са скерца.

Навошта чалавеку розум рэчаў!
...Бажба, кляцтва, праўдзівасці зарок...
Ці на прарока знойдзецца прарок,
Які б не перайначыў голас вешчы!

Палоннік ты, ці месія зямнога,
Зірні, што зараз бачыш у акне —
І не лікуй па часе перамогі,
Яны бывалі ў свеце і раней.

На ўсіх — адзін свабоды жах,
Адны законы і маленні:
У неба вырвецца душа —
Дык цела стане на калені...

Як часта я не там бывала,
Дзе вы мяне маглі пабачыць,
Сустрэць і гутарыць са мною,
І неяк дзіўна ставіць подпіс,
Што ты вось тут быў, а не дзесьці —
Адно вядома ў гэтым свеце,
Што ты радзіўся і памёр.

Адзіны Цар і Суд адзіны
Ёсць над Зямлёй і цэлым светам,
І я дзіўлюся на загады
Пра ўзнагароды і спагнанні,
Аб залічэнні ў штат, бы ў світу —
Нібыта ёсць, бывае світка
З пляча Нябеснага Цара.

Аднак інакш дзіўлюся Слову,
Непазнавальнаму, жывому,
Яго памкненню, што змушае
Зірнуць у свет уласных душаў
З мальбою, клятвай ці праклёнам
І свет стварыць сваім законам —
Яму дзіўлюся і служу.

ЖОНКА здзівілася:
— Вошы? У цябе былі вошы?
— Ага. З кулак велічыннай, пацвердзіў Матушкін, імгненна зрабіўшы прыдуркаваты твар: па-блазенску прыплюшчаныя вейкі, скрыты, затоены на дне вока смяшок.

— Сур'эзна?
— Яшчэ б! Яны шасталі па мне, як мышы па праспекце.
— Смяешся, так?

Абыякава пазяхаючы, Матушкін адпіраецца:

— Чаго не скажаш жартам у размоў!

Жонка раптам сур'эзна кажа:
— Гавораць, вошы — ад пакуты.

І вось гэтыя словы — такія простыя, жahlіва знаёмыя — і б'юць халадком адкрыцця ў сэрца, і выпінаюць яго за парог. І ўспамін запальвае і каменчыць у зубах цыгарэту.

Што ён рабіў у той дзень?

З раніцы, мабыць, шараваў смярдзючай хлоркай падлогу, вылізваў яе ў модулі са сваім прызывам — «духамі»*. Колькі іх засталася, дахадзягаў, — брудных, салёных ад поту і слёз хлапчукоў? Для роты прызыў «духаў» быў немалы — трыццаць сем чалавек. З іх шоргалі падлогу чалавек дванаццаць. Ці меней? Ён гэтага не памятаў, ён ведаў, што на ранішнім прыбіранні памяшкання, — здаецца, так гэта гучыць у статуце, — іх было не болей. Астатнія дваццаць пяць былі ў шпіталі. З жаўтухай, тыфусам, малярыяй. Часам з трыма хваробамі адразу — з букетам, як казалі. У адным целе, пры адной душы... Ён зведаў на сабе, што такое шпіталь, дзе сабраліся не толькі інфекцыянікі, але і з кулявымі, з асколачымі раненнямі, з цяжкімі кантузіямі. Яму пашчасціла пабываць там усяго з лёгкай дызентэрыяй — дзён восем, але і за такі кароткі час ён нагледзеўся, як здзекуюцца з чалавека, ператвараюць яго ў быдла. Хвораў душой ён разумее, што ў шпіталі было кепска, але ў гарнізоне — таксама невыносна.

Не, ён забыўся: «духаў» ніяк не магло быць дванаццаць. Іх было меней: двое цягнулі службу ў каравуле, адзін — днявальным па афіцёрскім модулі — прыслугай шакалаў**, яшчэ адзін — пасыльным у дзяжурнага па часці і памдзяжа. Значыць, іх было восем? Так, падобна. Восем хлопчыкаў, што поўзалі пад жалезам армейскіх ложкаў на ўсохлых жыватах, на абручах рэбраў, на вугольніках локцяў...

Ізноў памылка: «духаў» не магло быць восем. Хоць бы трое мусілі задавольваць ненасытныя патрэбы стараслужачых: падносіць ваду, памагаць мыцца, здабываць лёзы для галення, а для аматараў чарсу і герану — запалкі.

* «Духі» — маладыя, амаль што непаслушныя салдаты.

** Шакалы — на афганскім жаргоне — афіцеры.

Значыць, «духаў» было не больш як... Чакай, чакай, ён зусім забыўся на шухер — яшчэ адзін ці двое мусілі стаяць на варце. Значыцца, на падлозе паміралі не больш за тры-чатыры чалавекі. Іх і падганялі тоўстаскуранымі паўботамі пад жывот, упэўненым тычком кулака ў сквіцу, выразным жэстам двух растапыраных.

Вочы паступова выцвіталі, муціліся. Што яму заставалася рабіць? Згвалтаваць душу? Засіліць яе на калянай вярочцы подлых законаў казармы? Упусціць муць бязмозглае пакрыўжэнне ў

ВОШЫ

апаবাদанне

Аляксандр Крыванос ужо знаёмы нашаму чытачу. У «ЛіМе» друкаваліся яго артыкулы «Памяці «хлопцаў апошняй вайны», «Апаленыя зярняты», дакументальны нарыс «Па тэрміне службы».

Гэтым разам прапануем увазе чытачоў апаবাদанне Аляксандра Крываноса.

свае блакітныя, незапэчканыя вочы? Нічога з гэтага ён не хацеў, нічога не прымаў. За гэта яго апрацоўвалі асабліва доўга. Як шакалы, так і стараслужачыя. Шакалы цыннічна выпыталі, ад чаго ў яго россып сініх падічкаў па целе. Можна, ён упаў? Можна, пабіўся? Ці не патрэбна яму дапамога? Ён маўчаў. Бо ведаў, што адно праўдзівае, выпадкова выпушчанае з вязніц душы слова прымусяць шакалаў вытурываць яго з часці. І тады — усё, гамон. Радавога Матушкіна — чмыра, карослівага тормаза з недаспелым гарбузом на тонкай шыі — закінуць на якую-небудзь далёкую кропку, дзе яго пастараюцца даканаць — калі не душманам, то свае. Ён памятаў, што некалькі чалавек ягонага прызыву ўжо служылі недзе пад Хостам, Баграмам, Кандагарам. Яны былі стукачамі.

Стукачы не былі патрэбны камандаванню часці.

Камандаванне часці баялася за сваю скуру.

Камандаванне часці не выносіла лішняй інфармацыі.

Камандаванне часці паважала маўклівых салдат.

Камандаванне часці пазбаўлялася ад сведкаў.

Так было спакайней; уся надзея ўскладалася на калектыў.

Калектыў самарэгулюецца, жыве.

Камандаванне часці толькі накіроўвае ягоныя дзеянні ў патрэбнае рэчышча...

Матушкін маўчаў. Ён агарадзіў душу плотам недаверу, таленавіта корчыў дурня, прыклеіўшы на твар маску недатумка ад нараджэння. Адны ўцякалі, другія, выслужваючыся, надраўваліся, трэція страляліся ці вешаліся. Матушкін выбраў свой шлях: ён быў артыстам паміраючага аблічча.

Яго жорстка білі за тое, але рэдка змушалі да агіднае паднявольнае працы. Яго проста мясілі за непрактычнасць, нявыцвілыя вочы, за бездапаможнасць. А ён думаў і баяўся жыць далей. Ён не мыўся і не чысціў зубы чацвёрты месяц. Рукі яго нагадвалі суцэльныя шнаравідныя раны, якія ад бруднай, рабскай працы аніак не зацягваліся тонкай плёнкай скуры.

Матушкін думаў. І як ні стараўся знішчыць у ягоным кволым птушыным арганізме стоенае пад абліччам прыдурка вальнадумства, — ён не пад-

кіна пазбавіць сну, прымусяць прасваць хэбэ, мыцца, стрыгчыся, а ён і так ужо недасыпаў не першы тыдзень, валіўся з ног, паміраў. Не, Матушкін не быў вар'ятам: ён адчайна марыў прывесці сябе — нарэшце! — у людскі выгляд, але вопыт ягонага тутэйшага жыцця рэальна паказваў — гэтага яму зрабіць не дазволіць. Тыя ж дзяды і дэмбелі*, што адмалоцяць яго за вавывасць, праз хвіліну прыпяюць Матушкіна да іншай справы: заварыць гарбату, злятаць па хлеб у хлебарэзку, паднесці цыгарэту ў ложак, прыгата-

Аляксандр Крыванос

ваць камусь**.... Не было ніякіх сумненняў: вярта каму з дзядоў даведацца пра вавывасць Матушкіна, і яго даканаюць. Канчаткова. Ён бачыў гэта сваім стомленым сэрцам. Таму, калі чужы пракляты дзень пачаў канаць у крываваых сутаргах заходу, калі пыл крыху асеў і захаладзела паветра ўжо ўдыхалася без напругі, калі цяжкі стогн страявой песні ў некалькіх птушыных глотак «духі» панеслі ў далеч, Матушкін, пакутуючы ў сарціры жыватам, вырашыў не спакушаць лёс — ахвяраваць цела вошам і не ісці ў лазню. Да таго ж, згодна з няпісаным законам, некалькі «духаў» заўсёды заставаліся на пасылках у казарме ў час агульнай лазні; у дзядоў і дэмбеляў быў іншы расклад — у лазню яны хадзілі, калі хацелі.

У казарму ісці было страшна, але не пайсці ў гэтае фанернае памяшканне, дзе асабліва па начах цяжка смярдзела аначамі, шкарпэткамі, чалавечым потам і міазмамі, было проста немагчыма: больш ісці не было куды, а чалавеку, як казаў вялікі класік, заўсёды трэба куды-небудзь ды пайсці. І Матушкін пайшоў у казарму.

У той дзень дзяжурным па роце заступіў Валашын, сярэдняга, нават малага росту каржакаваты дзед з бычынай тупасцю ці тугой у круглым прарэзе шкляных зрэнак.

— Ты адзін? — пацікавіўся ён. І абкурана гыркнуў: — Дзе астатнія «духі»?

— Дэмбелі — як і дзяды, стараслужачыя салдаты.

** У афганскім жаргоне — наркотык (чарст альбо геран).

Брама агню

Нібы стаю ля нейкай рысы.
Узнёслы страх. І строгаць Меккі.
І не стуліць гарачых вейкаў,
Пакуль агонь мігціць у прыску.

І адкрываю свет без ценю.
І час цячэ нібыта звонку.
Замру, і ў чуйным анямэнні
Агонь з агнём пачне гамонку —

І так сумоўна, так усцешна,
Вышэй ад жалю і міласці,
То аб Любові — у Бязмежжы,
То пра Бязмежжа Прыгажосці...

Ты бачыш толькі тое,
на што скіроўваеш пагляд.
Ты асноўваеш толькі тое,
пра што думаеш.
Ты адчуваеш толькі тое,
што перажыў сам... —
Пра што ты ні думаеш,
ты думаеш пра сябе.
Куды ты ні скіроўваеш пагляд,
ты скіроўваеш яго на сябе.
Што ты ні ствараеш,
ты ствараеш сябе... —
Можаш сказаць: «Няпраўда»...

Як мужна ўсё ў прасторах вышні!
Адкінуўшы апоры і асновы,
Ляцяць у бездань зорак прамяні,
Каб недзе ў цемры выбухнуць
звышновай.

О, як чакала Чорная Скала
Тых зорак, што прадраліся скрозь
цэрні!
Хто падымаўся да вышні святла —
Таго кідала да вытокаў цемры.

А нас тут слепіць сонца, як і ноч.
Мяжуем Ісціну, не дбаючы аб цэлым.
І некаму вышні нашы — дно,
Для некага прасторы нашы — сцены.

У кожнае меры — ёсць нешта
астрожнае.
Як выпала ў жыцці зямная дарога —
Прайдзіце як Бог — улюбённымі
ў кожнага
І хоць аднаго палюбіце — як Бога.

Насустрэч вытоку, да Першапрычыннага,
Насуперак плыні, вытокі — уверх,
Прайдзіце, у свеце няма немагчымага,
Ступіце за кропку — бязмежна
паверце...

Фота С. ГРЫЦА.

— Не ведаю... У лазні...
— Э-э, Вол, яны прыпухлі! — данеслася з глыбіні казармы.

— Я ім сёння зраблю лазню, — працадзіў Валашын. — Пяты будучы лізаць!

Валашын адварнуўся, закурыві і, нечакана, разварнуўшыся, адпрацавана тычнуў рукою ў грудзі Матушкіна. Той адляцеў да сцяны, скурчыўся, захрыпеў.

— Ну! — сказаў Валашын. — Выраў! — І рыбіны вочкі яго задаволены дзяліліся пад буграмі асмаленых рудых бровыў. — Чаго паміраеш, чмо? Чапаць не буду. Ідзі сюды.

Матушкін баязліва ўстаў, падышоў. — Дык вось: я толькі што адправіў у санчасць Француза, — сказаў Валашын. — Па мазь. У яго вошы. — І падазрона спытаўся: — У цябе часам няма? Га?

Сэрца Матушкіна адарвалася і па слізкіх прыступках нерваў пакацілася ўніз.

— Не, — схлусіў Матушкін, — у мяне няма.

Валашын глянуў на яго з пагардай.

— Глядзі — праверу. І давай мыцца, падла. Усім сваім перадай: у казарму строіцца!

Матушкін з палёгкай нырнуў у дзверы. Быццам яго і не было: знік, выпарыўся, баючыся, што аклікнуць, вернуць назад. Каб быць далей ад бяды, ён абгануў два пасты на лагчыне, тоўж іржавай калючкі, памкнуўся да каравулі, пад массеццю якое на нізкім падмурку і прысела самаробная лазынка, але, не дабегшы да яе метраў дзвесце, апусціўся на камяністую глебу за сонкай. Каб здалёк не заўважылі, закурыві у кулачок.

Прагна стукалася ў голенья скроні думка, нецярпліва зацягвалі нікашні губы, гаркотай сціскаў дурман устрывожаныя сасуды.

За міннымі палямі, над перавярнутай дарогай, у малітве адвечнага намазу навислі горы. Па дарозе пад бадзёры марш духавых труб ішлі на баявыя. І вярталіся...

Матушкін прыціснуў стаптаным паўботам недакурак і паплёўся ў лазню.

Са смяротнай тугой успрынялі «духі» патрабаванне Валашына, змрочна пакасаўрыліся адзін на аднаго дый падаліся хутчэй у казарму. Некалькі чарпакоў*, не жадаючы быць бітымі, кінуліся следам. А Матушкін... Матушкін тым нешматлікім дзядам, што пажадалі мыцца ў гэты вечар з ротай, шураваў бронзвыя спіны, падносіў ваду, парэпанымі пяткамі вытанцоўваў на слізкай бруднай падлозе. Ніхто не заўважаў, ніхто пакуль што не прыглядаўся да Матушкіна. Ён лятаў, ён мітусіўся. І толькі чуў:

— Шарыш, братан!
— Ты што падаеш, вырадак?
— Бегма!
— Чаго паміраеш?
— У рэйдзе зашарыць, чмо!
Мастак не паміраў у ім. Казармавы

талант ствараў трагікамедыю на тэму: малады салдат у лазні са стараслужачымі пасля дзённага выканання інтэрнацыянальнага абавязку.

Нечаканы ўдар падсек яго, кінуў ўбок, распластаў ля смярдзючага падасцёку. Праз распухлае, званам перапоўненае вуха боль, як сараканожка, кінуўся ў галаву, учапіўся ў мозг. Але — на душы стала лягчэй. Так заўсёды чамусьці было: прыходзіў першы ўдар — і знікала стоеная напружанасць, адлятаў страх.

Матушкіна збіў з ног Валашын. Ён звесціў над ягоным скурчаным целам бычыную галаву і глядзеў, нібы пытаўся: «А ты думаў, я не прыйду? Ты думаў, я не праверу?»

— Вошы гадуеш? — спытаў ён і павярнуўся да чарпакоў. — Чарпакі сёння строяцца!

Чарпакі вачамі елі зняможанае сэрца Матушкіна.

— Чарпакі сёння строяцца і прыбіраюць казарму! — паўтарыў Валашын, дадаючы самае істотнае.

І далей было, як у запаволеным кіно.

...Пагарджаны і прыніжаны Матушкін падымаецца са слізкай падлогі, непаслухмянымі шурпатымі рукамі абмывае разбітыя губы, пад пляўкамі пагроз апрапаецца і спышаецца ў санчасць. Праспіраваны фельчар — за вочы званы Ветэрынарам, знішчае яго кплівым поглядам:

— Ніжнія шмоткі спаліш. Верхнія — праварыш. От табе мазь: мала будзе — прыйдзеш яшчэ...

Ён вярнуўся ў казарму, калі ўжо сцямнела, пасля вечаровай праверкі. Чарпакі ашалела мітусіліся на падлозе, шаравалі апантана. Хвіліну назад яны яшчэ корчыліся і глуха ўскрыквалі пад ударамі дзядоў.

Ды вось грывнуў час і для «духаў». Азлоблены чарпакі ўсо моц свайго прыніжання ўклалі ў павучальнае біццё. Аблегчылі душу. Адышліся. І зноўку, як прусакі з павучыных куткоў, спаўзліся на спахыву абкураныя дзяды.

Хлыстамі крывенькіх ножаў прабегаў ўздоўж шэрагу, гуліва памахаў кулачкамі — «Кантужу, вырадкі!» — дробны дзядок Лукша, моцны магільным страхам слабых.

Маўчком і бяспасна бурыві шэраг пудам кулака ляўша Камкоў — да пят з'едзены чарсам амбал.

З пачуццём абавязку, хоць і не без гідоты, прарываў то левай, то правай далонню марную траву шэрагу Лузгаеў — перакананы таварыш армейскага ўдасканалення.

Баязліва, а таму не на поўную сілу палюхаў прыпухлых «духаў» кандыдат у капэцэсаўцы сяржант-дзед Крывіцкі.

Не паважаны, маўклівы дэмбель Жукаў «спаў» на ложку пры дзвярах, варочаўся ад шуму, мярцвеючы ад думкі пра дэмбельскі акорд.

На верхнім ярусе засяроджана маліўся, звяртаючы да Бога набалелае сэрца, зачмыраны дзед Яфімчык —

баптыст, які адмовіўся прыняць у рукі аўтамат, асуджаны за тое на сталуюскія адкіды, неаднойчы біты нават «духамі», замаслена-брудны, пагарджаны чалавек.

А Валашын вярнуўся ў казарму з народжанай, але не аформленай ідэяй.

Ужо і чарпакі пазатойваліся, скурчаныя страхам, пад потнымі прасцінамі, і дзяды распаўзліся, хто ў нарды змагацца, хто камус даганяць, а Валашын выдумляў, трызіў, дбаў. Пружыніста пахістаючы азадкам, некалькі разоў запар прапльў ён уздоўж шэрагу. Нарэшце ў мазгаўні ягонай нешта высцела.

— Матушкін, Француз — сюды! — унушальна гікнуў ён.

Абьякавасць і спустошанасць выштурхнулі Матушкіна з шэрагу. Не было ні страху, ні нерваў, ні жаданняў. Усё разам загінула ў ім. Толькі стома прасочвалася скрозь пласты здранцвення. Толькі стома...

З дальняга флангу праціснуўся і вашывы Француз, той самы, пра якога гаварыў Матушкіну Валашын. Француз выйшаў і застыў з краю. Гэта быў высокі, нязграбны салдат у кароткай фланцы*, з прашмараваных рукавоў якой звисалі брудныя далоні. Прудкі ягоныя мелі прозвішча Лур'е, але казарменныя дасціпныя языкі звычайна выцэдзвалі адно мянушку — Француз. Француз баяўся. Яго пакуль што не дацягнулі да таго прадоння здзеку, пасля якога ўжо ўсё роўна.

— Гэ-э, тормаз! Чаго стаў? Бегма сюды! — са здэклівай насмешкай прагучаў пракураны голас Валашына.

Запалоханы да дрыжыкаў у нагах, Лур'е дробна падышоў да Валашына. Нечакана той тыркнуў яму кулаком у шыю. З хрыпам Лур'е рухнуў на шэраг «духаў». Тыя падхапілі яго, падтрымалі.

— Ты! — не даючы яму агойтацца, зароў Валашын. — Я што сказаў — бегма!

Не прычачы, Лур'е баязліва прытрушкаваў да Валашына, вінавата стаў побач з Матушкіным.

— Забіць цябе, ці што? — міла запягтаў Валашын.

— Не...

— Чаму вошы завёў, га?! — Зноў удар, яшчэ ўдар. І ўжо звяртаючыся да ўсіх «духаў»: — Я вас, вырадкі, навучу! Вы ў мяне зашарыце!

Француз апусціў галаву. Ён плакаў. На яго агідна было глядзець.

— Так, Француз, так... — сказаў Валашын, працягваючы ўшыты азадкам двойчы ўздоўж шэрагу. — Так... — неакрэслена паўтарыў ён і імгненна спытаўся: — Ты чаму не памагаеш свайму братану?

— Я памагаю. — тужліва прамармытаў Лур'е.

Удар. Яшчэ раз.

— Не люблю, калі шмат гавораць, — растлумачыў Валашын. — Не гавары — рабі!

— Што рабіць?

Удар.

— Рабі, што кажучь, замок! — Валашын падштурхнуў Лур'е да Матушкіна. — Нагінай свайго братана на калабаху, ну! Бегма! Чаго стаіш, чаго?!

«Мярзотнік, — падумаў Матушкін, — гніда».

— Канчай прыколвацца, Вол! — данеслася з дзядоўскага кута.

— Ну што ты да іх... ся!

— Зараз! — адмахнуўся Валашын. — Час пайшоў, Француз! — папярэдзіў ён.

Лур'е паміраў і супраціўляўся паміранню. Біць свайго аднагодка, прызыўніка ён не хацеў. Калабаху — гэта не проста ўдар. У ім асаблівае прыніжэнне. Чалавека перш трэба прымусіць сагнуцца, замахаць, як вятрак, рукамі, а потым з размаху кулаком па пакорлівай салдацкай шыі... Гэтага Лур'е баяўся, гэтага ён рабіць не хацеў!

— Ну! — пагрозліва запатрабаваў Валашын. — Француз, я не люблю паўтараць!

«Духі» абамлелі. Сэрца Лур'е трымцела ў грудной клетцы. Француз павярнуўся і нерашуча ступіў да Матушкіна.

«Вось і ўсё», — безгалоса прастагнаў Матушкін. І хваравіта-весела сказаў:

— Давай, Француз, давай! Бі па кумпалу! — І нахліўся нават, блазнуючы, узмахнуў рукамі. І адразу ж выпрастаўся. Стоенае жывое пачуццё прарвала запруду прыніжанага, блазнаватага абьякавасці. І яго, гэтае пачуццё — цёплае, сапраўднае, з самога нутра — вярнула яму сілу.

— Гады вы ўсе! — закрычаў ён і схапіў табурэтку. — Гады! Я вас усіх пазабіваю, падлы! Толькі краніце мяне! Толькі паспрабуйце!

Як гэта было трагічна-смешна: уначы, далёка ў Афганістане, стаць у модулі бездапаможны чалавек і на поўны голас крычыць пра сваю нянавісць да інтэрнацыяналістаў камуністычнай фармацыі...

Не чакалі ад Матушкіна такога дзяды. Не чакалі і тым больш не думалі. Але апамяталіся: паўскоквалі з коек, павалілі спрытнымі ўдарамі, пакацілі нагамі — не шкадуючы, злосна, люта. Заабураліся:

— На дзедка руку падняў!

— Падлюк!

— Служба мёдам здалася!

— Мясі яго!

Так бы, можа, і замалацілі, ды ўляцеў у казарму спалоханы «дух», прыглушана ўскрыкнуў:

— Шухер!

На наступны дзень, калі сонны Матушкін пад патэльняй капота корпаўся ў засмечаным жыклёры, да яго падышоў Лур'е, нехаця стрэльнуў закурывіць.

— Ведаеш, — сказаў ён, зацягваючыся, — учора я мог бы цябе і ўдарыць.

— Ведаю, — сказаў Матушкін. — Ведаю, але не хачу аб гэтым думаць...

* Чарпакі — салдаты, якія адеду жылі адзін год: ранг пасля «духаў».

* Фланка — куртын хэба.

«СПАДЗЯЁМСЯ ВЫЖЫЦЬ І ЖЫЦЬ!»

Адкрыўся сезон у Беларускай
Дзяржаўнай філармоніі

Няма такой завядзёнкі — даваць філарманічнаму сезону дэвіз. Канцэрты, бывае, праводзяцца пад знакам пэўных падзей, дат, выдатных імёнаў. А вось наконт дэвізаў... Ну, акалі б спатрэбілася прыдумаць менавіта дэвіз і менавіта да сёлета, 54-га сезона Беларускай дзяржаўнай філармоніі, я прапанавала б у гэтай якасці загаловак сённяшніх нататкаў.

«Нам бы выжыць...» — нечакана і шчыра прагучала ў паведамленні мастацкага кіраўніка БДФ Ю. Гільдзюка, з якім ён выступіў перад журналістамі за пяць дзён да адкрыцця сезона. Прэс-канферэнцыя праходзіла ў адміністрацыйных кулуарах філармоніі. У яе вялікай зале ў той самы час працягвалася рэпетыцыя праграмы, абвешчанай на адкрыццё: Д. Шастаковіч, Восьмая сімфонія; выкананцы — маэстра В. Дуброўскі ды Акадэмічны сімфанічны аркестр Беларусі.

І першага кастрычніка, у Міжнародны дзень музыкі, БДФ адкрыла сезон. Традыцыйная дата і зусім не традыцыйная для нас праграма: адзін-адзіны твор, вобразна патлумачаны дырыжорам у яго ўступным слове. Складаная, трудная музыка XX стагоддзя, праз якую прылучаецца да мудрага талента аўтара, яго суровых дум, яго чыстай душы, яго аптымістычнага позірку ў будучыню і веры ў чалавека. Добрасардэчныя слухачы, натхнёныя музыканты, пядненыя вялікім мастацтвам... Усцешна, што мы маем гэта і маем надзею не страціць.

«Беларуская філармонія жыве!» — з палёгкай маглі выгукнуць мы ў той вечар, паўтэрыўшы словы зноў жа Ю. Гільдзюка, якімі пракаменціраваў ён планы новага сезона.

Для Беларусі незалежнай саблівы сэнс набываюць праграмы ўжо сусветна славутага «Свята», маладога гродзенскага ансамбля «Белыя Росы». Ці сімфанічная праграма, абвешчана на 8 кастрычніка: прэм'еры новых твораў беларускіх кампазітараў — Другая сімфонія У. Дамарацкага, кантата Г. Гарэлавай «Тысяча гадоў нядзеі», музыка балета А. Мдзівені «Анафема». Акадэмічным сімфанічным аркестрам дырыжыруе М. Казінец.

Беларуская філармонія, у адрозненне ад свей былых саюзных суродзічаў, пакуль не губляе «глебу з-пад ног», працуе дэволі стабільна. Нягледзячы на тое, што акрэсліваць нават бліжэйшую перспектыву канцэртнай дзейнасці амаль немагчыма: лепшыя сілы працуюць за мяжой, уважаючы пэтрыятычныя пачуцці адзінкавымі канцэртамі ў зале Маскоўскай кансерваторыі. Дарогу за мяжу ўведзілі ўжо і вядучыя беларускія выканаўцы. Тым не менш, яны не адмаўляюцца ад колішніх пагадненняў з гарадамі былога Саюза, выступаюць паўсюль, дзе іх чакаюць, куды далі згоду прыехаць: і ў Цюмэн, і ў Калінінградзе. Гэтак сама не забываюць дарогу ў Мінск і нешы сябры: пасля бліскавага турне па Еўропе прыязджае «зорка» фартэп'яна мастацтва, госяц з Арменіі С. Навесардзян; не адмаўляецца выступіць у нас і яе славетны зямляк А. Чакіджян са сваёй харэвой капэлай. Харавыя калектывы пад кіраўніцтвам латыша І. Цэпіціса, расіяна В. Палянскага, У. Мініна, У. Чарнушэвікі таксама запрошаны...

У час, калі іншыя філармоніі не даюць рады, як выжыць, Беларускай філармонія стараецца жыць. Яна плануе традыцыйную «Беларускую музычную вясень» і спедзяецца на ўдзел сяброў. Яна плануе паказ новых праграм усіх творчых калектываў рэспублікі. Яна глядзіць у новы год і абяцае наладзіць традыцыйны студзеньскі джазавы тыдзень. Чакае «Мінскую вясну» і мяркуе прысвятці гэты фестываль новым імёнам у музычнай творчасці.

Дадалося спраў і на «другім фронце»: беларускія музычныя калектывы чакаюць у Італіі, Грэцыі, у Іспаніі, Фінляндыі, у Германіі, Канадзе, Славакіі, Нарвегіі, Нідэрландах... Гастроля па еўрапейскіх краінах каштуюць нашым артыстам не толькі вялікія эмацыянальныя і фізічныя намаганні (шчыльны канцэртны графік, пераезды на далёкія адлегласці, змена часавых паясоў), але і нервовыя выдаткі. Абмежаванасць у сродках вымушае нашы калектывы адмаўляцца ад звычайных, кэрыстаўца турсыцкімі аўтобусамі, а гэта значыць — прыходзіць праз горан заходняй граніцы, з яе чэргамі, карупцыяй, рэкетам. Рызыкуючы спазніцца да прызначанага дня выступлення, нашы музыканты марнуюць час і здароўе ў агульных, разам з турыстамі «еднаасобнікамі» ды звычайнымі спекулянтамі, цэргях. Няўжо нельга адпаведным чынам падкарэкціраваць мытнае заканадаўства, ці як называецца такі парадак дачынення з памежнаю службай? Пытанне, канечне, рытарычнае...

Амаль праз месяц БДФ далучыцца да Саюза кампазітараў Беларусі ў правядзенні першага фестывалю беларускай авангарднай і сучаснай зарубежнай музыкі. Канцэртныя праграмы рыхтуюць літоўскія, латвійскія і, вядома, беларускія выканаўцы і перадусім — ансамбль салістаў «Класік-Авангард», які пазнаёміць слухачоў з большай часткай фестывальнага рэпертуару.

Упершыню адбудзецца і фестываль, на які я зяртаю асаблівую ўвагу нашых чытачоў. Сачыце за рэкламай! Філармонія дапамагае ажыццяўленню ідэі, якая павінна адыграць у добрым сэнсе рэвалюцыйную ролю ў працэсе Адраджэння. Увесь апошні тыдзень кастрычніка ў яе залах будзе гучаць духоўная і свецкая, інструментальная і вакальная, харавая і тэатральная музыка Беларусі XVI—XVIII стагоддзяў. «Адраджэнне беларускай капэлы» — такую назву атрымаў новы фестываль, ініцыятарам правядзення якога стаў музыкант, артыст, спявак, гўтар грунтоўнага артыкула ў «ЛіМе», прысвечанага вяртанню ў наш ужытак шматвяковага пласта старадаўняй беларускай прафесійнай музыкі. Гэта В. Скорбагаўтаў. Геворка пра ягоную ідэю, пра фестываль у нас яшчэ адбудзецца.

Увогуле пра справы ды планы рэспубліканскай філармоніі можна было б расказаць утроя больш. Але ці не лепшыя апавядальнік — самі фішы? Трэба толькі прызвычаіцца іх чытаць ды рабіць выбар. Беларускай філармонія не сема па сабе выжыве і не для сябе жыцьме. Музыка без чалавека побач — абсурд. І наадварот...

С. БЕРАСЦЕНЬ.

МУЗЫКА

І БУДЗЕ НОВЫ ДЗЕНЬ...

Творчасць заслужанага артыста
рэспублікі Генадзя ЗАБАРЫ

Пра гэтага выканаўцу не было асобных публікацый. А між тым ягоны ўклад у выканаўчае мастацтва Беларусі, дый не толькі Беларусі, досыць вялікі. Яго слухалі ва ўсіх рэгіёнах Саюза; ён выступаў у Фінляндыі, Венгрыі, Славакіі. Нядаўна атрымаў прапанову ўступіць у Міжнародную асацыяцыю кларнетыстаў.

Гэта выканаўца высокай культуры, у пэўным сэнсе універсал, які сумяшчае сольныя і ан-

самблевых выступленні. Віртуознасць яго ігры, прыгажосць і высакароднасць гучы, пераканавасць мастацкіх інтэрпрэтацый робяць глыбокае ўражанне.

Гэта — Генадзь Забара.

Як адбываецца станаўленне музыканта-выканаўцы? Пытанне гэтае можа падацца непатрэбным. Як кажуць, важны не працэс, а вынік. І ўсё ж...

Прафесійна займацца музыкой Г. Забара пачаў досыць позна — у 12 гадоў. Яго першы настаўнік Я. Лосеў, дбаючы пра рознабаковае развіццё вучня, прыцягнуў яго да ігры ў духавыя аркестры, потым падрыхтаваў да паступлення ў Мінскае музычнае вучылішча. Заканчваў яго Г. Забара ў класе У. Скараходава. На той час была распаўсюджана практыка выдачы мэтавых накіраванняў у ВНУ перспектывным выпускнікам музычных вучылішчаў. Іронія лёсу: Г. Забара аказаўся без накіравання... Ды, тым не менш, зрабіў самастойную спробу сцвердзіць сябе: пехаў на праслухоўванне да вядомага кларнетыста, прафесара Маскоўскага інстытута імя Гнесіных І. Мазгавенкі. Прайшоўшы праз строгі адборачны конкурс, Г. Забара апынуўся ў ліку ягоных вучняў.

Творчая асоба Івана Панцялеевіча Мазгавенкі унікальная. Гэта адзін з нямногіх прафесіяналаў, які пераадолеў існуючую ў выканаўчай практыцы дыферэнцыяцыю, злучаючы ў сабе бліскучы здольнасці сольнага, ансамблевага і аркестравага музыканта. Рознабаковы выканаўчы талент І. Мазгавенкі спалучаецца з педагогічным. Яго можна лічыць заснавальнікам уласнай школы ігры на кларнеце, прызнанай і ў краіне, і за мяжой.

Жыццёвыя ды творчыя стасункі з Іванам Панцялеевічам паспрыялі станаўленню Г. Забары як музыканта. Хоць спачатку ён быў «злелкам» музыканцкага аблічча І. Мазгавенкі, спакваля прыходзілі спрактыкаванасць, сталасць; вучыць ператвараўся ў пераемніка і самастойнага музыканта, які за самай галоўныя прыкметы настаўніка: фанатычную адданасць мастацтву, незалежнасць і веру ў свае сілы.

За ўсімі перамогамі Г. Забары, вялікімі і малымі, несумненна, не толькі яго музычная таленавітасць. Кожны пражыты ім дзень — гэта велізарная праца, гэта, дэведзенае да самаадданасці, служэнне абранай справе. Сінтэз апантанасці і талента памог яму вытрымаць нямаала конкурсных спаборніцтваў. На адным з іх — III Усеаюнаўнае конкурсе, які прайшоў у 1979 г. у Мінску, Г. Забара, тады ўжо аспірант, стаў лаўрэатам I прэміі. У 1981 г. на Міжнародным конкурсе ў Празе падзяліў II прэмію з французскім выканаўцам (I прэміі быў удастоены чэх В. Мараш). Тады Г. Забару аддалі перавагу незалежныя члены журы — з Францыі, Англіі, ЗША, ФРГ, а спецыяльны прыз Чэшскага Музычнага фонду за лепшае выкананне твора чэшскага аўтара дастаўся менавіта яму.

Зрэшты, сам Г. Забара ацэньвае дасягнутае досыць стрымана. Наогул да свайго ранняга выканальніцтва ставіцца з доляй крытыкі. Гэта ўласціва яму: пастаяннае імкненне да дасканаласці. Канечне, прайшоўшы праз горан конкурсных выпрабаванняў, ён вынес многае:

бездакорнае тэхнічнае валоданне інструментам, здольнасць ахапіць разнастайны ў стыльвых і жанравых адносінах рэпертуар. Але поспех не ап'яніў, а толькі адкрыў тыя заманлівыя далачныя вялікага мастацтва, да якіх настрымна вабіла.

Вялікую карысць для яго выканаўчага вопыту ў гады вучобы прынесла досыць разнастайная практыка як камернага музыканта: работа ў ансамблях — духавым, струнным, у дуэце з фартэп'яна, у опернай студыі Маскоўскай кансерваторыі, дзе давалася супрацоўнічаць з музыкантамі-прафесіяналамі. Тады ён упершыню адчуў роўнасць голасу і кларнета, кантыленную, вакальную сутнасць свайго, неабмежаванага па тэхнічных магчымасцях, інструмента. Тады ж ён упершыню зведаў спакуслівае удчуванне ўлады над слухачкай аўдыторыяй. Нечаканым было адкрыццё: зала суперажывае яму!

З задавальненнем Г. Забара разважае і пра педагогічную работу, якая пачалася яшчэ з гадоў студэнцтва. Яна дала магчымасць старанна выверыць уласныя выканаўчыя прыёмы, выхавала высокую ступень самакантролю, засяроджанасці на галоўным. Некаторыя яго вучні сталі лаўрэатамі розных выканаўчых конкурсаў.

Як саліст Г. Забара апантаны думкай ператварыць кларнет у раўнапраўны з іншымі сольнымі інструментамі. Зразумела, наколькі цяжка гэтую ідэю ажыццявіць. Бо дагэтуль традыцыі сольнага выканальніцтва на духавых інструментах у нашай краіне — на нізкім узроўні. Бенефісам Забары-саліста стала выкананне Другога канцэрта К. М. Вебера сумесна з Віктарам Дуброўскім у 1980 годзе. Потым пачалося яго супрацоўніцтва з аддзелам камернай музыкі, новым у Белдзяржфілармоніі.

Набліжалася значная дата для мастацтва — 300-годдзе кларнета. У Г. Забары з'явілася задумка сыграць Анталогію камернай музыкі для кларнета (сольнай і ансамблевай). Працуючы над ажыццяўленнем задуманага, ён ахапіў велізарную колькасць твораў розных эпох і стыляў. Гэта была грандыёзная праца, якая раскрывала маштабы і размах ягонага таленту.

Анталогія — трохгадовы цыкл з 14 праграм, якія ўключаюць найбольш значныя творы для кларнета. Былі сыграны дзве праграмы музыкі класікаў — В. Моцарта, Л. Бетховена, А. Хэфмайстэра; дзве праграмы рамантычнай музыкі — К. М. Вебера, Р. Шумана, Ф. Шуберта, І. Брамса; дзве — твораў французскіх кампазітараў — К. Сен-Санса, Ф. Дыв'ена, Д. Мію, Ф. Пуленка, А. Бенджаміна, К. Дэбюсі, Э. Боца, М. Санжана; дзве праграмы рускай і савецкай музыкі (М. Глінка, С. Праkof'еў, М. Вайнберг, І. Стравінскі, А. Граччанінаў, А. Хачатурян); дзве — музыкі XX ст. (П. Хіндзіміт, Б. Бартак, Л. Бернстайн, В. Лютаслаўскі, А. Бланк, Г. Брандмюлер, П. Саўкуп, Э. Дзянісаў). Прагучала праграма «Кларнет у вакальнай музыцы», падрыхтаваная сумесна вядомай спявачкай Н. Герасімавай (Ф. Шуберт, В. А. Моцарт,

Ф. Лахнер, І. Брамс, Дж. Вердзі, К. Берман).

Найбольш значнай часткай Анталогіі стаўся вечар кларнетавых ансамбляў. Рыхтуючы яго, Г. Забара ажыццявіў адну са свайх шматлікіх задум — стары кватэрт кларнетаў, калектыву, падобнага да якога на той час у Саюзе не было. Аднародны інструментальны ансамбль даваў магчымасць вырашаць пераважна творчыя задачы (тэхнічныя праблемы, якія маюць месца ў разнародных тэмбравых калектывах, тут цалкам адсутнічалі).

У кватэце кларнетаў прынялі ўдзел І. Брычыкаў, лаўрэат міжрэспубліканскага конкурсу, а таксама вучні Г. Забары: Г. Казадоў і П. Навуменка. Рэпертуар быў абмежаваны ў асноўным заходняй музыкой і прапашырэнае яго, вядома, дэведзалася лапаціца самаму Г. Забару. Падбіраючы творы, ён імкнуўся папулярызаваць малавядомых кампазітараў — Ф. Фаркаша, К. Крэйцэра, А. Хофмайстэра, Ф. Дануі, І. Паўэра, С. Бараба, Д. Кейта, К. Вільсана. З вялікім поспехам выканваў кватэрт і вядомаму музыку — апрацоўкі п'ес «Малюнак з выстаўкі» М. Мусаргскага...

У канцэртах Анталогіі Г. Забара аддаў даніну і сольнай музыцы для кларнета, падрыхтаваўшы праграму мініячюр.

Год таму ў Мінску па ініцыятыве Г. Забары адбыўся фестываль музыкі для кларнета — своеасаблівая вяршыня Анталогіі «300 гадоў кларнету». У гэтай задуме залучыліся метадычныя і творчыя ідэі артыста. Адбылося свята, якое сабрала лепшых выканаўцаў-кларнетыстаў Саюза. Сярод запрошаных — прафесар І. Мазгавенка (Масква), А. Казанкоў (Ленінград), Х. Алтроў (Эстонія), Г. Пана (Латвія), М. Этлік (прафесар Пражскай музычнай акадэміі), С. Дужа (Кішынеў), харнаўчаны С. Нізкадуб, які валодае нетрадыцыйнымі спосабамі гуказдабывання на кларнеце... Чатыры фестывальныя праграмы ўключалі «залаты фонд» музыкі для кларнета: В. Моцарт, Дж. Расіні, К. Станіц, К. М. Вебер. Слухачам удалося не толькі далучыцца да мастацтва выдатных выканаўцаў: вядучыя музыканты працягалі лекцыі па вялікім коле пытанняў гісторыі і тэорыі выканальніцтва на кларнеце.

І зноў паварот у памкненнях артыста. З верасня 1991 г. ён пакідае сваю філарманічную дзейнасць і робіцца салістам ансамбля «Класік-Авангард». Магчыма, ягоная ідэя — ператварыць кларнет у раўнапраўны сольны інструмент, аказалася ранняй. Магчыма, ансамбль, як больш дэмакратычны, у адрозненне ад элітарнага сольнага, від выканальніцтва, дасць тое прафесійнае задавальненне, да якога Г. Забара пастаянна імкнуўся. Ці канчатковы гэты выбар? Магчыма. Але ж яму яшчэ няма і сарака. Ён поўны ідэй, планаў, і нельга прадвызначыць, якім будзе яго далейшы шлях у мастацтве, якім будзе заўтрашні дзень музыканта.

Апошняй данай Г. Забары сольнаму выканальніцтву стаўся нядаўна зроблены запіс кампакт-дыска на фірме «Мелодія» сумесна з Н. Герасімавай. Шкада, што грунтоўны запіс не радыё і тэлебачанні дагэтуль не дапоўніў і наш беларускі дыск, які б занатаваў яго мастацтва...

Людміла ЛЯШЧЭВІЧ.

ПЕРАДУСІМ—УДАСКАНАЛЕННЕ ДУХУ...

Тэатр-студыя пад кіраўніцтвам Рыда ТАЛІПАВА перажыла ўжо скрутныя часы рэарганізацыі і змены акцёрскіх сіл, захаваўшы ў рэпертуары тры спектаклі, а таксама падрыхтаваўшы дзве прэм'еры. Са спектаклем «Стрып-тыз»

С. Мрожака студыйцаў запрасілі на некалькі міжнародных тэатральных фестываляў. Аўстрыйская і германская прэса занатавала поспех спектакля ў водгуках і рэцэнзіях пад агульнымі назвамі — «Фестывальныя зоркі».

— Рыд, «зоркі» — гэта рэкламная прынада для публікі ці найперш ацэнка прафесійнікаў?

— Хутчэй, гэта адзнака глядацкай зацікаўленасці, а таксама надзвычайнай добраахвотнасці крытыкі («Фестываль прадэманстрацыя яшчэ тыдзень, але рэкорд наведвання залы ўжо ёсць», — адзначылі яны), як і наогул усіх тэатральных людзей. А перадусім — уважлівае стаўленне Альфрэда Мешніка, арганізатара фестываля «Спектр» у Філаху (Аўстрыя). Угледзеў ён нас, як вядома, на нацыянальным фестывалі «Славянскія тэатральныя сустрэчы»... Да месца, думаю, будзе сказаць і наступнае: шмат што змянілася ў нашым студыйным жыцці пасля публікацыі ў «Ліме» і часопісе «Маладоць», дзе нас упершыню трактавалі як тэатр-студыю інтэлектуальнай драмы. Скажу й пра іншае, асабліва на фоне размоў апошняга часу пра так званы нацыяналізм у незалежнай рэспубліцы: нашу рускамоўную студыю і польскую драматургію, з якой яна пачыналася, першымі заўважылі ды

падтрымалі нацыянальныя выданні...

— А выданні замежныя?

— Яны найперш паведамілі, што фестываль у Філаху ладзіцца для людзей тэатральных — для акцёраў, рэжысёраў, крытыкаў, а гледачы разбіраюць ужо рэшту месцаў у зале. Самі мы ўсе спектаклі, натуральна, паглядзець не здолелі.

— Што новага, на ваш погляд, прапануе сучасная замежная сцена?

— Здаецца, «самае навіоўкае» ў нас — гэта голыя (не аголеныя) людзі на сцэне і да непрыстойнасці голыя (не аголеныя) дачыненні між імі. Замежжа перадусім мае прапанаваць бліскучую тэхніку выканання (для іх, здаецца, няма нічога немагчымага), але важкіх тэатральных ідэй, а менавіта рэжысёрскіх, бракуе й там. Тэатр нібыта рухаецца і нібыта стаіць на месцы... Пэўнасці, трываласці, нерэшце, упэўненасці не стае нам, і толькі таму, што ездзім вельмі мала, вельмі эпизодычна. На маю думку, беларускаму тэатру ёсць што вы-

возіць на сусветны тэатральны рынак.

— Пасля Філаху вы з'ездзілі на гастролі ў Славенію, а потым вяс чакаў германскі горад Карлсруэ...

— І там таксама перапоўненыя залы. Але ў адрозненне ад Філаху — публікай, бо фестываль ладзіцца перадусім для яе. Вядома, уразіў горад: ходнікі, падзеленыя на дзве часткі — для тых, хто ходзіць пешшу, і для тых, хто аддае перавагу веласіпеду, а таксама будынак Канстытуцыйнага суда Германіі, ля якога мы жылі. У горадзе ёсць і оперны тэатр, але туды, як нам патлумачылі, наведваецца публіка сталага веку (мо таму, што задужа дарагія білеты?).

— А колькі каштавалі білеты на вашы спектаклі?

— Ад ста дваццаці да ста пяцідзесяці шылінгаў, ад дзесяці да сарака марак... Не трэба думаць, што на захадзе ўсё рэзлічана толькі на прыбытак. Ёсць некалькі катэгорый гледачоў, якія маюць пэўныя льготы

(студэнты, навучэнцы, дзеці і г. д.).

— Ваш «Стрып-тыз» наведвалі дзеці?

— Не, бо ў афішы адзначалася, што наш тэатр-студыя нічога не прапануе дзецям. Але ў праграму аўстрыйскага фестываля, напрыклад, уваходзілі дзіцячыя спектаклі, і адзін з іх (вандруйнай трупы з Германіі) нас моцна ўразіў (выклікаў шмат асацыяцый з нашым тутэйшым існаваннем): маленькі чалавек прыйшоў у свет, ды, па сутнасці, нікому не патрэбны! Ніхто яго не разумее, кожны намагаецца «зрабіць» ці «перарабіць» яго на свой капыл, замест таго, каб гадаваць ды пестыць, як кветку... Дзіця не разумее такога стаўлення, такой дысгармоніі. Таму паступова пачынае падманяць сапраўднасць сваімі фантазіямі, прыдумваць сабе такі свет, дзе яно, дзіця, жаданае, чаканае (пры гэтым бацькі дзіцяці выглядаюць проста пачварамі са сваімі прывільнымі, гуманнымі словамі пра тое, як трэба і як не трэба, як можна і як няможна). Гэты тэатр даводзіць спракавечна тэатральнае: важныя не словы. Куды больш важнейшыя за словы інтанацыя ды пластыка, — а часта паўтараю гэтыя словы А. Эфроса, але толькі цяпер пачынаю спраўджаць іх у сваіх спектаклях... Варта заўважыць, што да маладога тэатра нетрадыцыйных, некананічных форм у Аўстрыі і Германіі — асабліва ўвага. Публіка (і крытыка) прымае ўмовы гульні тых ці іншых студыйцаў адразу, яе эмацыянальная разняволенасць, гнуткасць проста сілкуе

выкананцаў на сцэне. Мой тэатр не адлюстроўвае жыццё, не паўтарае яго, не капіруе. Ён мусіць быць у лепшым сэнсе гэтага слова элітарным, бо гэтага вымагае пошук незвычайнай, нязвычайнай эстэтыкі, своеасабліва філасофія... У нашым тэатры (насперак савецкай «традыцыі») вы не зможаце пачувацца ўтульна і сачыць за добрасумленным пераказам п'есы. Прыкра, але мая, беларуская публіка амаль не ўспрымае прыхаванай трагедычнасці ці далікатнага гумару. Нямецкамоўная публіка спачатку здзівілася: тое, што мы, здавалася, прызначалі для асэнсавання чалавеку таталітарнай сістэмы, што перш-наперш мусіць цягнуць ягоныя пачуцці, безадмоўна ўздзейнічала і на гледача, так бы мовіць, дабрабытнага, але тое, што нам уяўлялася сацыяльным прыгнётам і выяўлялася ў спектаклі як з'ява сацыяльная, тамтэйшыя гледачы ўспрымалі як праяву духоўнай... Перадусім сфера духу хвалюе тамтэйшую аўдыторыю.

— Разняволены дух, авангардны кірунак, пошукі нязвычайнай эстэтыкі, парадансальныя высновы з класічных твораў, вытанчана публіка і... некалькі спектакляў на нарыскі беларускіх дзяцей, што пацярпелі ад Чарнобыля і адпачываюць за мяжой...

— У адным з інтэрв'ю я сказаў, што час Гарбачова — трагічны, і менавіта таму гэта — мой час. Час, які перадусім вымагае ўдасканалення духу...

Гутарыла
Жана ЛАШКЕВІЧ.

ВЫСТАВА

ЗБОР НЕВЯЛІКІ, АЛЕ КАШТОЎНЫ

На працягу ўжо некалькіх гадоў Дзяржаўны мастацкі музей Беларусі знаёміць гледачоў з багаццем сваёй фондаў. Зараз тут адкрыта выстаўка «Заходнеўрапейскае мастацтва XVI—XX стст.»

Фарміраванне калекцыі замежнага мастацтва пачалося ў 1960—1970-я гады. У камплектаванні збору заходнеўрапейскага жывапісу істотную дапамогу музею аказаў Дзяржаўны музей выяўленчых мастацтваў імя А. С. Пушкіна, адкуль у 1960 годзе пераступілі работы Якаба ван Рэйсдала, Фрэдэрыка дэ Мусэрона, Гюбера Робера.

Плённым аказалася і супрацоўніцтва з калекцыянерамі. У 1961 годзе больш за 20 твораў мастакоў Галандыі Францыі былі набыты ў калекцыянера з Мінска М. Габышава. Шэраг твораў жывапісу, скульптуры, прыкладнога мастацтва былі закуплены ў вядомых збіральных і Масквы і Ленінграда.

Цяперашняя выстаўка ў ДММ уяўляе найбольш значныя творы жывапісу і скульптуры з калекцыі замежнага мастацтва. Гэта работы славуных і малавядомых мастакоў, якія прадстаўляюць розныя эпохі, школы і накірункі.

Найбольш раннія работы — палатно невядомага нідэрландскага мастака канца XVI ст. «Пакланенне пастухоў» і цудоўна напісаны «Партрэт невядомага з пісьмом» работы італьянскага мастака XVI ст.

Досыць шырока прадстаўлена мастацтва XVII стагоддзя карцінамі мастакоў Галандыі, Фландрыі, Італіі і Францыі.

У галандскім мастацтве XVII ст. складалася вельмі дакладная і завершаная сістэма жанраў — пейзажа, нацюрморта, бытавой сцэны. Найбольш выразнымі прыкметамі галандскай карціны з'яўляюцца, як правіла, яе невялікія памеры і прадывапаная гэтым дробнафгурнасць, надзвычайная дэталізацыя і стараннасць пісьма.

Вышэйшыя дасягненні га-

ландскага пейзажа XVII ст. звязаны з творчасцю Якаба ван Рэйсдала. У экспазіцыі ёсць яго работа «Дом на схіле ўзгорка». У другой палове XVII ст. у галандскім пейзажы назіраецца адыход ад нацыянальных матываў і развіццё італізаванага пейзажа. Да такога роду пейзажаў адносяцца палотны Фрэдэрыка дэ Мусэрона, майстра велічанага, класіцыстычнага краявіду.

Галандскі нацюрморт гэтага часу таксама характарызуецца разнастайнасцю тэм, якія развіваюцца, як правіла, у пэўных лакальных цэнтрах мастацтва. Утрэхцкі майстар «рыбных» нацюрмортаў Якаб Жылі з тонкім майстэрствам перадае жывую трапятлівасць толькі што злоўленых рыбін, свежасць яе серабрыстых лускавінак.

Адзін з лепшых твораў на выстаўцы — карціна фламандскага мастака, вучня Рубенса і Ван-Дэйка Пётэра Ціза «Венера ў кузні Вулкана». Мастак стварыў вобразы, поўныя зямной, пацупцёвай абаяльнасці. Устойлівая кампазіцыя з нізкім далаглядам, па-фламандску багаты каларыт падкрэслівае велічнасць карціны.

Вядучым стылем у мастацкай культуры Францыі XVII ст. — класіцызм. Вялікую ролю ў пейзажы гэтага часу адыграла захваленне антычнай гісторыяй. Велічныя руны старажытных храмаў, цудоўныя стройныя каланады будынкаў акружалі вельмінай прыродай. Да такога роду пейзажаў належыць работа Гаспара Дзюге, вучня і паслядоўніка Н. Пусена. Дзюге ў свой велічны і строгі свет прыўносіў жыццёвы рэальнасці. У яго карціне «Пейзаж з ахвярнікам» натуральна і гарманічна жыцьцёвыя дзве светлы — свет мнулага і свет сучасны, гэтай

хвіліны.

Сярод работ французскіх мастакоў, прадстаўленых на выстаўцы, несумненна вабіць увагу палатно «Сусанна і старцы» Жана-Франсуа дэ Труа, творчасць якога падае на канец XVII — першую палову XVIII ст. Да біблейскага міфу пра Сусанну мастак звяртаўся неаднаразова. Карціна нашага музея — вяршыня аднайменнага палатна, якое захоўваецца ў Дзяржаўным Эрмітажы.

Значныя дасягненні ў га-

Невядомы мастак. Італія. Першая п. XVIII ст. «Партрэт старога ў цурбане».

ліне партрэтнага мастацтва Францыі пачатку XIX ст. звязаны з іменем Франсуа Жэрара. Строгасць і стрыманасць мастацкай мовы характэрны яго партрэту Ю. А. Тацішчавай, жонкі вядомага рускага дыпламата Д. П. Тацішчавы.

Вызначальнай рысай жанравых кампазіцый у мастацтве Італіі XVII—XVIII стст.

з'яўляецца іх манументальны характар. Буйны план, прамень святла, фіксуючы погляд на выяўленай падзеі, цёмны фон павышаюць сілу эмацыянальнага ўздзеяння ў карціне малавядомага ў нашай краіне мастака Джэралама Тропа «Музыканты».

Прыхільнасць да прадметнага свету, рэальнай плоці рэчаў характэрна нацюрмортам Давіда Нотэра — прадстаўніка мастацтва Бельгіі XIX ст.

Для мастацтва Скандынавіі XIX ст. у цэлым характэрны паварот да рэчаіснасці, да ўмацавання нацыянальнага пачатку ў мастацтве. Гэтыя тэндэнцыі асабліва выяўляюцца ў пейзажным жанры і ў бытавой карціне. Многія мастакі сталі знаходзіць натхненне ў «этнаграфіі», у выяўленні побыту лапландскіх вёсак. Пра мастацтва Швецыі можна ў пэўнай ступені меркаваць па творы «Пасля палівання»

ца «Жаночы партрэт» гэтага майстра.

Буйнейшы французскі майстар XVIII ст. — Жан-Антуан Гудон. У ягоным мастацтве адлюстраваліся ідэі асветніцкай філасофіі, якая высока ацаніла асобу, што дзейна служыць Айчыне. Гудон паставіў перад сабой задачу ўвасобіць вобразы людзей, якія стварылі славу сваёй радзімы. Да ліку такіх работ адносяцца прадстаўленыя на выстаўцы партрэты Вальтэра. Бескампрамісная вернасць натуры спалучаецца ў работах скульптара з глыбокім спасціжэннем характару, аналітычнай вострыняй пранікнення ва ўнутраны свет чалавека.

Віртуознасць тэхнікі выканання, лёгкасць і прыгажосць кампазіцыі характэрны скульптуры «Сатыр і німфа» французскага скульптара Клода Мішэля, прызванага Кладыёнам. Творчасць Кладыёна дачыняецца да ранняга класіцызму XVIII ст.

Жан Франсуа дэ Труа. «Сусанна і старцы». XVIII ст.

выхаванца Стакгольмскай Акадэміі Бенгта Нордэнберга.

Скульптура ў экспазіцыі прадстаўлена ў асноўным творами класіцызму. Італія мякка XVIII—XIX стст. — работамі Антонія Кановы, скульптара з сусветным імем. Строгай прапарцыянальнасцю, яснасцю, урачыстым спакоем вызначаец-

Французскую школу скульптараў-аніمالістаў другой паловы XIX ст. на выстаўцы прадстаўляюць работы П'ера Мэна.

Высокія мастацкія вартасці прадстаўленых работ уяўляюць сапраўды глыбокую цікавасць для аматараў мастацтва.

Т. КАРАНДАШАВА.

Усе Вінаватая

За тры дні — з 19 па 21 жніўня 1991 года — камуністычная партыя нарэшце поўнасьцю сябе распранула, паказала, якія ідэалы яна абараняе, якая «цесная» сувязь у яе з народам, клопатам пра які яна, нібы тым фігавым лістком, прыкрывала свае карыслівыя інтарэсы.

Як совы баяцца святла, так партыя спалохалася дэмакратычных змен у грамадстве, таго кволага яшчэ промня свабоды, волі, які залунаў над народам. Ёй вельмі хацелася і далей трымаць яго ў цемры, нібы таго восліка сенам вабячы камуністычнай перспектывай, якая, нібы той гарызонт, чым бліжэй падыходзіш, тым больш аддаляецца.

Яны і самі не верылі ў камуністычнага бога, але прымушалі народ маліцца яму і тых, хто не слухаўся прымусу, хто адважваўся думаць не так.

Цяпер гавораць — вінаваты ва ўсім партыйны апарат, вярхушка партыі, якая кіравала гэтым злом, а радавыя камуністы не вінаватыя, сярэд іх шмат сумленных людзей.

Мне хочацца запярэчыць гэтаму сцвярджанню і сказаць: усе вінаватыя. Па-першае, хто складаў той апарат? Не нарадзіўся ж ён гатовы, да апаратных вышын узнімаўся знізу, узнімаўся па лесвіцы, з ніжэйшых прыступак на вышэйшыя. Значыцца, апарат вырастаў з тых самых радавых камуністаў, якіх сёння так абараняюць. Па-другое, і самае галоўнае, — чаму ўсе радавыя камуністы семдзесят тры гады моўчкі пазіралі на велізарнейшы здзека са свайго народа, на велізарней-

шы здзека і са сваіх некаторых таварышаў? Ужо за адно толькі гэта кожны камуніст мусіць лічыць сябе вінаватым.

А ў такіх блізкіх да нашага часу дні? Як жылі камуністы хаця б сабе Саюза пісьменнікаў Беларусі пад «кіраўніцтвам» тых жа райкомаў, абкомаў, цэка? Я ведаю дакладна, як баяліся некаторыя пісьменнікі-камуністы аднаго толькі слова — цэка. Як калаціліся, калі туды выклікалі.

А колькі сёй-той з радавых камуністаў бегаў у той самы высокі дом, каб накліпаць на свайго таварыша, з якім не падзяліў альбо славы, альбо дачнай баразны на Лысай Гары? У кіраўнікоў аддзела літаратуры і мастацтва цэка, якія часта мяняліся і назначаліся з тых самых радавых камуністаў, пухлі папкі ад даносаў і ананімак інжынераў чалавечых душ. І, думаецца, там збіраліся дайцы да ісціны, шукалі нейкую праўду, каб асудзіць вінаватых і пакараць паклёпнікаў? Божа барані! Там прымалі бок таго, хто быў ім бліжэй, хто болей дагаджаў, хто быў большым падпявалам. Праўда ў тым доме і не начавала. Мне асабіста адзін наш партыйны сакратар аб'явіў: «Вы скажаце, што было так, а я скажу, што было гэтак, і паглядзім, каму павераць!» Ён быў упэўнены, што паколькі ён партыйны сакратар, то павераць яму, хоць ён і скажа няпраўду.

Наш выдатны паэт, адзін з кіраўнікоў Саюза пісьменнікаў, аднойчы з горыччу мне прызнаўся: «Ну, ведаецца, калі пойдзеш у райком, то там не вельмі пагаворыш...»

Гэты выдатны паэт баяўся райкома, баяўся нейкай функцыянеркі, якая сама павінна была б ва ўсе вушы слухаць гэтага паэта, быць шчасліва бачыць яго, гаварыць з ім. А ён, аказваецца, быў пад пятою не толькі цэка, але і райкома.

А калі ўспомніць нашы партыйныя сходы? Думаю, ніхто з камуністаў даўно ўжо не верыў у той прывідны камунізм. Але на сходах паўтаралі набіўшыя аскаміну догмы, усе бажыліся тым камунізмам, ніхто не адважваўся сказаць праўду, падняць голас супроць тых, хто меў уладу. Бо могуць жа і кніжку выкінуць з плана, і ў пераліку пісьменнікаў, што складаюць цвет літаратуры, не ўспомніць, чаго добрага, і пахаваюць не па рангу, бо нават дзе каго і як хаваць вырашалася высокім начальствам. А калі хто асмельваўся сказаць слова праўды, зачэпіць вярхі, то тыя ж пісьменнікі-камуністы пачыналі лічыць яго блазнам і само з'яўленне сумленнага чалавека на трыбуне выклікала здэклівыя ўсмешкі. Падтэкстам тых усмешак было: «Я таксама ўсё бачу і разумею, але я ж не такі дурны, каб вылазіць на трыбуну і гаварыць пра гэта!..» Можна, таму так жорстка караўся тыя, хто адважваўся не згаджацца з лініяй партыі, тут усе былі аднадушныя, аднагалосна ўзнімали рукі за выключэнне такога з партыі, што на той час было падобна да смяротнай кары. І ніколі нікога партыйны сход не абараніў, бо і на гэта не меў улады, меру пакарання «спускалі» зверху.

Што ж датычыла іншых пра-

блем, якія часта ўзнімаліся на партыйных сходах, то да іх пісьменнікі былі зусім абыякавыя, бо ведалі — міякі партыйны сход сур'ёзнай праблемы не вырашыць. Колькі б ні гаварылі пра развал эканомікі, пра вёскі, якія з кожным днём пусцеюць, пра Чарнобыль, пра Салігорск, — усё будзе заставацца на сваім месцы, бо адзіным рэцэптам ад усіх бед у начальства было — уздым ідэалагічнай работы. У ёй бачылі панацею ад усіх няшчасцяў. І колькі б ні гаварылі пра беларускую мову, партыйнае начальства на ёй не загаворыць, не загавораць у цэка, а гледзячы на іх, не загавораць у абкомах, у райкомах. Колькі ні гавары пра выданне абласных газет на беларускай мове, яны ўсё роўна будуць выдавацца на рускай. Так і з іншымі праблемамі. Рэзалюцыі пішуць, складаюць і ўсё застаецца па-ранейшаму. Ажыўляўся сход хіба тады, калі разглядаліся побытавыя праблемы. Бурліла камуністычная схода, высвятляючы, чаму адзін з камуністаў разышоўся з жонкаю і ажаніўся з другою і якія звадкі былі ў іх перад гэтым. Паблажліва-весела абмяркоўваліся даведкі на камуністаў з выцвярэнняў. А больш сур'ёзныя пытанні? Чамусьці іх ставілі на канец сходу, калі людзі стамляліся і хацелі аднаго — хутчэй дадому. Дарэчы, гэта было характэрна для кожнага сходу — хопіць гаварыць, час дадому!

Калі ставілася сур'ёзнае пытанне, у якім трэба было разабрацца і сапраўды пакараць злачынцу, хаця б тым, што прызнаў яго віну, усіх камуністаў агортвала абыякавасць, вытокі якой лёгка растлумачыць — кожны думаў сам сабе: а хто яго ведае, можа, у таго нягодніка моцная абарона наверху (часцей за ўсё так і было) і я са сваім словам траплю, як лапцем у лужыну. І наогул, мяне не чапаюць, то і добра, а іншых — хай сабе, нават цікава, сядзіш на сходзе, як у тэатры. І сход сур'ёзнага рашэння не

прымаў, і справу спускалі на тармазах, і беспакаранае зло набірала новай сілы, злачынца разумеў, што ніякая кара яму не пагражае, рабіў сваю чорную работу далей.

Некалі цётка мая, вясковая кабетка, якая ўсё жыццё шчыравала на зямлі, гнула ў калгасе спіну за слаўтыя палачкі-працадні, сказала мне: «Камуністам добра быць, ён калі і подласць зробіць, то яго пакрыюць». Я тады, з наіўнаю вераю ў справядлівасць і ў тую ж партыю, горача з ёю спрачалася, даказвала, што партыя не такая, яна за праўду гарой.

Мінула шмат гадоў, і я зразумела, што непісьменная мая цётка жыццё разумела лепей, чым я, што менавіта пад кіраўніцтвам КПСС наша краіна кацілася ў бездань бездухоўнасці, амаральнасці. Яе лідэрам было ўсё роўна, што чакае краіну наперадзе, яны былі ўпэўнены ў сваёй непатапяльнасці, у сіле сваёй хлусні. Да апошняга дня. Яшчэ чапляліся за Ніну Андрэву, дапамагалі ёй тут, у Мінску, арганізоўваць сваю канферэнцыю, учаліся за той ДКНС, з ім звязваючы свае надзеі на ўзаскрэсенне камуністычнай ідэалогіі.

Але спазніліся. У краіне нарадзіўся новы рух, якому ўжо не страшны прывід грознага апарату. Гэты рух нарадзіўся і ў нас, у Беларусі, хоць пакуль што вельмі квола, і задача ўсіх сумленных людзей падтрымаць яго, не даць апамятацца партыйнай вярхушцы, якая нічога не ўмее рабіць, акрамя як дурманіць народ камуністычнымі догмамі, не даць ёй магчымці зноў узяць уладу ў свае рукі, зноў кіраваць дзяржавай. І гэта павінны зразумець радавыя камуністы і стаць на бок дэмакратычных сіл. Бо няма невінаватых камуністаў. Усе вінаватыя. Я далёкая ад думкі клікаць да іх пакарання. Божа барані! Але самі яны павінны ўсвядоміць сваю віну і зрабіць з гэтага высновы.

НОВЫЯ ПЕРАКЛАДЫ

СУЧАСНІК БУДУЧЫНІ

Выдатны рускі лірык Аляксандр Блок любіў платонаўскае вызначэнне «Чудоўнае — цяжка». У гэтым сэнсе ён сапраўды рабіў у літаратуры самую цяжкую справу: у час дэвальвацыі ўсіх каштоўнасцяў і сятай бездухоўнасці паэт спрабаваў падантэўска адрадыць высконае.

Аляксандр Аляксандравіч пражыў жыццё кароткае, але незвычайнае. Паззія не займала ў ім НЕЙКАЕ месца, яна была самім жыццём, штодзённым і натхнёным. Ён быў яе героем, быў творцам свайго паэзіі — чалавек, у якім гарэў дух новага стагоддзя, які прайшоў шлях ад пакланення Прыгожай Даме і загадкавай сімвалічнай лексіцы да прывідаў Незнаёмікі і рэальна-рэвалюцыйных дванаццаціці, да простага і ў той жа

час вялікай мовы сваіх вершаў аб Радзіме. У гады першай сусветнай вайны Аляксандр Блок сем месяцаў правёў на беларускім Палессі.

Пісаў ён маці: тут усе амаль што з вольхі... Грузнем у балоце... А ў памяці, бы літары ў бланкоце, жандараў ненавісных галасы... Той страшны свет ён ненавідзеў горда: як ноты — словы, фразы — бы акорды, хаваў душы ягонай пантэон. Магчыма, тут, у глыбіні Палесся, адчуў паэт з'яўленне новай песні... У сакавіку 17-га А. Блок вярнуўся ў Петраград. Неўзабаве ён закончыў паэму «Дванаццаць», а

следам, за два дні, напісаў «Сніфаў». Безумоўна, што ў вобразах, думках і рытмах гэтых твораў знайшоў сваё адлюстраванне і вопыт, вынесены паэтам з Беларусі...

Сёння Аляксандр Блок — наш саюзнік і папалечнік у барацьбе за паэзію высокіх думак і пачуццяў, за паэзію глыбока народную. Спадчына Блока заўсёды жывая. Яна жыве, спрачаецца, сцвярджае, цудоўна ісціны. Яна дапамагае ствараць тое маральнае асяроддзе, якое вельмі важна ўсім нам сёння ў наш складаны час.

Прапануючы чытачам некаторыя вершы Аляксандра Блока ў сваім перакладзе.

Мікола ФЕДЗЮКОВІЧ.

Аляксандр БЛОК

Расія

Як і калісьці — над краінай трымціць кастрычнік залаты, і грузнюць спіцы ў калінах, і размываюцца сляды...

Расія, бедная Расія, яны — лаві іх не лаві — твае напевы ветравыя, як слёзы першае любві.

Не пашкадую, бо не ўмею, як і раней, свой крыж нясу... Якому хочаш чарадзею

ададзі разбойную красу!

Няхай забаўяць сны і мары — мінулае не адышло, і толькі клопат зноў захмарыць тваё прыгожае чало.

Ну што ж! Адною турботай болей, яшчэ адной слязою — гарчэй, а ты ўсё тая ж — з лесам, полем, ды ўзорнай хустай да вачэй.

І немагчымае магчыма, і шлях — не доўгі і цяжкі, калі мільгне з вачэй жанчыны

ласкавы позірк з-пад рукі, і празвініць журбой айчынай глухая песня з-за ракі!..

Груган

Груган за кругам робіць круг, груган над сонным лугам кружыць, на шэры і пустэльны луг глядзіць. — Над сынам маці тужыць: «На хлеба, грудзі на... Расці!.. Расці пакорны, крыж нясі!»

Стагоддзямі шуміць вайна, у месяцах палаюць сёлы... А пад крыламі гругана гавее край мой невясёлы.

Дакуль жа мацеры тужыць! Дакуль драпежніку кружыць!

Там чалавек згарэў. ФЕТ.

Як цяжка мне хадзіць сярод людзей і падпяваць мажорным струнам, і аб гульні узрушаных страсцей распавядаць цнатлівым, юным...

І, ўбачыўшы свой вечаровы твар, знайсці ў хаосе рытм жывога танца, каб па знячэўных водблісках мастацтва спазнаць жыцця раз'ятраны пажар!

Муза

Ёсць у песнях тваіх, як стыхія, ад пагібельных вестак агні...

Ёсць праклён заповетных святыняў і знявага людской дабрыні.

Сіла ёсць у шпехах і словах, што сцвярджаю і я — сам не свой, быццам ты спакушала анёлаў, асляпляючы боскай красой.

І калі ты над верай смяешся, над табою нядрэмна гарыць той халодны і шэры, бы месяц, цьмяны круг, вечны круг — угары!

Зло, спагада, таемная слава — што, скажы, заручона з табой! Для адных ты — і цуд, і забава, для мяне ты — пакута і боль.

Хто мне раптам усё перайначыў, бо чаму я, пазбаўлены сіл, не загінуў, як лік твой убачыў, а тваіх сучашэнняў прасіў!

Я не быў ні каханым, ні другам. Дык за што падарыла мне ты зорны купал над кветкавым лугам — цень пякельнай тваёй пекнаты!

Халаднай за паўночныя ранкі, гарачэй за хмяльное аі, карацей за абдымкі цыганкі твае страшныя ласкі былі.

І была над святыняй пацеха — як знявага і брудная плынь, і для сэрца няўцямяная ўцеха — гэта горкая страсць, як палыні!

ТЭАТР

Лялькі перавучваюцца

На беларускую мову пераходзіць з новага сезона Гарадзенскі ляльчыны тэатр. У бліжэйшых планах галоўнага рэжысэра Міколы Андрэева — пастаноўна «Дванаццаць ночы» У. Шэкспіра, «Чортавага снэрбу» У. Караткевіча, «Канька-гарбунька» паводле знака-

мітае казкі Яршова, а тансама ажыццяўленне пастаноўні на польскай мове для самых маленькіх глядачоў — «Тыграня Петрык». Гэтая п'еса некалі ўвасаблялася беларускімі тэатрамі па-руску.

М. ДУБРАВІН.

Свята дабрачыннасці

Папулярна вяла рэй на адкрыцці чарговага сезона ў Дзяржаўным тэатры лялек Беларусі 28 верасня, ператварыўшы яго проста-такі ў «Свята дабрачыннасці». Над гэтай прэм'ерай паводле Шарля Перо працавалі рэжысёр А. Лялюскі, кампазітар У. Кан-

друсевіч, мастакі А. Вахрамееў і А. Фаміна. Тым часам «Дзед і жораў» А. Вольскага разам з акцэрамі В. Бялаш і А. Казановым завяршалі чарговае гастрольна-фестывальнае турне па Еўропе (Францыя, Германія, Нідэрланды).

Зоркі — Алег ды Рыгорка

У дзень свайго трыццацігоддзя, а менавіт 13 верасня, вядомы рэжысёр Алег Жугжда выканаў ролю Рыгоркі-яснай зоркі ў аднайменным спектаклі (паводле казкі А. Вярцінскага «Дзякуй, вялікі дзякуй») на Міжнародным ляльчым фестывалі ў Рэзані. І выкананне спектакля, і сама пастаноўка (а яна, нагадаю, зазнала поспех яшчэ летась, на Беларускім фестывалі тэатраў лялек) былі ганараваны неафіцыйным званнем «зорных»; «зорка» беларускай ляльчын рэжысуры Алег Жугжда ў чарговы раз запрасілі наведваць міжнародны фестываль, а таксама сілкізі візіты да ляльчынаў Ізраіля і Амерыкі. Між паездкамі Алег Алегавіч плануе да выпуску некалькі прэм'ер у Берасцейскім ляльчым тэатры, чым галоўным рэжысёрам з'яўляецца: «Тры казкі папугая» па матывах італьянскіх народных казак (цінава, што ў гэтых казках ён выступае як драматург, рэжысёр і мастак). Жанр пастаноўкі вызначаны як «бенефіс для антрысы ды папугая». Рыхтуюцца таксама да прэм'ер спектаклі паводле твораў Х. Мюлера і У. Граўцова.

Пра сябе як... пра ўсіх

...Пляцоўна амаль пустая. Колькі сафітаў, мікрафон, напярэшны, жаночы плашч, які праз хвіліну зусім проста (ветлівы мужчына з залы дапаможа) націне на сябе Антрыса... Дзве валізі канчаткова перанонваюць: перад намі — спектакль для выездаў. Уціснуць у тыя валізі рэвізіт (нават для тэр-маса і бутэрбродаў знойдзецца месца) ды — гайда па «гарадах і вяснях»! Дакладней, па дамах культуры і вясных клубах, дзе знойдзецца электрычная рэзетка і куды зазірае глядач. А калі ўлічыць, што з персанажу тут адна толькі Антрыса, што назва спектакля «Уладзімір, або Перапынены палёт» паводле кнігі Марыны Уладзі, дык перадлімае стаўленне да будучага відэафікса... Ягоны стваральнікі нібы кідаюць выклік і... расчароўваюць тых, хто прыйшоў паглядзець на сцэнную ілюстрацыю вядомай аповесці. Спектакль не пра Марыну

Уладзі, не пра Высоцкага, а... пра нас саміх, вымушаных прайсці праз вечнае жыццё, смерць і наханне». Так вырашылі пастаноўшчыкі Мадэст Абрамаў і Аляксандр Багамолаў, перамясціўшы ў прапанаваны аб-ставіны цэлую залу.

Гэтакі спектакль, што ідзе на малой сцэне Рэспубліканскага ТЮГа, непатрэбны касцюмы ды пазнавальны грим. Наўмысна збядняюцца магчымасці гукавога шэрагу; гераіня (Валянціна Галушкіна) адмаўляецца «ціснуць слязу», а праце на «адной ноце»... Што гэта? Рэжысёрская прыдумка? Спраба ў яўным «безгалосці» наблізіцца да прататыпу? Нежаданне ісці па шляху «мастацкага чытанія»? І толькі ў канцы спектакля ўсведамляеш, што за тым, як антрыса «трымае» залу — моцная рука рэжысуры, што зрабіла аскетичны, але пераканаўчы і графічна дакладны малюнак ролі; накрэсліла вобраз гераіні... У. Г.

Адмаўляюць тэатрам-студыям

Аматарам тэатральных эксперыментаў і гістарычных экскурсаў не сыходзіцца болей у Мінску на адрас Фрунзе, 5: Дом літаратара адмовіў «Тэатру-студыі гістарычнай драмы» пад кіраўніцтвам мастака і рэжысэра Уладзіміра Матросова ў сцэ-

не. Палац мастацтваў Рэспублікі, дарэчы, мае гэты самы намер у дачыненні да тэатра-студыі пад кіраўніцтвам Рыды Таліпава: студыям бракуе грошай ану-ратна выплаваць арэнду пасля апошняга па-вышэння цен.

КІНО

Сезон для кіно?

Своеасаблівае адкрыццё сезона ўрачыста адначылі і кастрычнікі кінатворцы Беларусі ў тэатральнай зале мінскага Дома афіцэраў (Дом кіно, як вядома, няма ўжо). Напярэдадні рэспубліканскае радыё выпусціла

ў эфір гутарку з мастацтвазнаўцай Нінай Фральцовай, якая сцвердзіла: «У беларускім кіно крызіс, але чатыры ўсеаза-ныя прэм'еры за паўго-да!» і «Пастаўлена шмат, але як пастаўлена...».

Усё добра?

Далікатную і балючую тэму яўрэйскай эміграцыі, у прыватнасці, з Беларусі, кранае Юрый Хашчавацкі ў сваёй новай стужцы «Усё добра»,

здымкі якой завяршаюцца. «Народы зжыліся за стагоддзі, а губляюць адно аднаго назаўсёды», — са срухай канстатуе рэжысёр.

НА ХВАЛЯХ ЭФІРУ

Нічога не можам...

Радыепрэм'ера мінулага тыдня — спектакль-мініяцюра «Дарожная гісторыя» па п'есе С. Кахновіч, які ўвасобіў рэжысёр В. Анісенка (і сам выканаў адну з роляў), адметна намагаем вываіць адценні самых далікатных чалавечых пачуццяў. — гэтак пас-прыялі Г. Кухальская і Т. Качаткова. Аднак лі-таральна ўслед дарожнай гісторыі пра тое, як два

сталыя чалавекі раман-тычна пакутуюць насу-праца адно аднаго ў за-чыненым купе ды так і не рашаюцца пазнаёміць, паразаумецца і г. д., Усеазазнае радыё пра-панавала расповяд экс-першай лэдзі Амерыкі Нэнсі Рэйган (вынят-каю з яе кнігі «Мая чы-рга») пра тое, як... пры-маюцца падобныя ра-шэнні.

ЭСТРАДА

«Ад імя» Гарбачова

Віктар Грыбаедаў вядзе сваю эстрадную праграму «Свежы вечер», якую складаюць пароды на ўсіх вядомых палі-тычных дзеячаў нашага стагоддзя. Артыст не абыйшоў сваёй увагай і класічную драматургію: два ўрыўкі з п'ес

М. Эрдмана («Мандат») і М. Старыцкага («Па двух зайцоў») утвараюць дру-гую частку праграмы. Паспех Віктара замацоў-вае Аліна Нядзвецкая, у выкананні якой гучаць вершы паэтаў канца на-шага стагоддзя А. Галі-ча, У. Высоцкага і В. Цоя.

МУЗЫКА

Весткі з ДАВТА

Дырэктар ДАВТА Бе-ларусі, мастакі кіраўнік оперы С. Картэс вярнуў-ся з Вільні, дзе сустрэ-наўся з кіраўніцтвам Ле-тувскай оперы. Дамоў-лена, што ў лістападзе спектакль ДАВТА Бе-ларусі «Чарадзейная флейта» будзе паказаны ў Лету-ве, а Каўнаскае музычны тэатр прыедзе да нас з операю «Дон Жуан». Мяркуюцца, што дыры-жыраваць будзе мастар С. Сандэціс. «Мы пага-дзіліся з летувіскамі ка-легамі на тым, — сказаў Картэс, — што можам не толькі абмяняцца малымі гастрольнымі опера-най трупы ці рабці супольныя пастаноўкі, — мы, дзеячы мастацтва дзвюх блізкіх рэспублік з агульнай гісторыяй, зможам знайсці нават агульную тэму для новых супольных работ».

тэатрам на апошнюю дэ-каду лістапада, да тра-дыцыйнай «Беларускай музычнай восені».

Швейцарскі балетмай-стар А. Бернар будзе ставіць у Мінску балет «Ундзіна» паводле пазмы Г. Гейне на музыку ня-мецкіх кампазітараў.

У Сан-Францыска га-лоўны дырыжор тэатра А. Анісімаў паставіў у якасці музычнага кіраў-ніка оперу С. Пракоф'е-ва «Вайна і мір».

Канцэрты пад рубры-кай «Маладыя галасы» зробіцца на сцэне ДАВТА традыцыйнымі. І калі першы з іх, які прайшоў 28 верасня, прадстаўляў мастацтва маладых беларускіх вакалістаў, дык ужо наступны (а пры-меркаваны ён на 30 ка-стрычніка) аб'ядае зна-ёмства не толькі з новы-мі спеванамі, а і з іхні-мі равеснікамі — талена-вітымі паэтамі. Магчы-ма, што ў фае будзе раз-горнута выстава работ маладых беларускіх ма-стакоў, а таксама кніжак паэзіі ды прозы.

Я. КАРЛІМА.

На лета — зноў у Канаду

5 кастрычніка на сцэ-не Беларускай дзяржаў-най філармоніі адбудзец-ца канцэрт ансамбля на-роднай музыкі «Свята». Папулярны беларускі на-лектны вярнуўся днём з Канады. То была паездка некамерцыйнага харак-тару: «Свята» правяло шэраг дабрачынных кан-цэртаў. Адзінаццаць вя-чэрніх выступленняў, дзённыя праграмы ў храмах, дзе быў налад-жаны збор ахвяраван-няў, дазволілі сабраць значную суму на закуп-ку медыапаратаў і су-часнага абсталявання для

Беларускага рэспублікан-скага дзіцячага гема-лагічнага цэнтра. Як па-ведамі дырэктара Бе-ларускай дзяржаўнай фі-лармоніі У. Ратабыльскі, удзелнык паездкі, «Свя-та» прымаў у Канадзе вельмі цёпла, і ад фір-мы, што ладзіла гэтую вандроўку, паступіла прапанова ўжо на на-ступны год накіонт трох-тыднёвага турне «Свя-та». Апроч таго, ад пра-вінцыі Квебек ёсць за-прашэнне на 10-дзённую камерцыйнага гастролі.

С. Б.

На міланскім тэлеканале

Толькі ў сярэдзіне лі-стапада вернецца ў Мінск Дзяржаўны канцэртны аркестр Беларусі пад кі-раўніцтвам М. Фінберга. Тры тыдні таму ён з'ехаў у Мілан, дзе, паводле кантракта, прадужае су-працоўнічаць з 5-м кана-

лам тамтэйшага тэлеба-чання. Адначасова саліст аркестра, папулярны спя-вак М. Скорыкаў выпра-віўся ў ЗША. У яго гас-трольным рэпертуары — народныя песні.

Н. К.

МАСТАЦТВА

Па выставачных залах

У час рэспубліканска-га фестывалю мастацтва інвалідаў у Палацы праф-саюзаў праходзіла ма-стацкая выстава. Зразу-мела, што творчасць са-

мадзейнікаў нельга ацэньваць тымі ж крытэ-рыямі, што і прафесій-ных мастакоў, але часам творы самадзейнага ма-стакана ўражваюць шыра-ццю і натхненнем, якое не заўжды знойдзеш і

ў прафесійніка. Былі та-кія творы і ча прыгада-най выставе. Увогуле ўзровень цывілізацыйна-сці грамадства вызначаецца стаўленнем да дзяцей, старых і інвалідаў. Доў-гі час у краіне Кастрыч-ніна справа не ішла да-лей гучных дэкларацый аб нашым нейкім асаблі-вым гуманізме, аб тым, што «ўсё ў імя чалаве-ка», і на тое падобнае... Можна, цяпер, калі мы жывём у іншай дзяржа-ве — Рэспубліцы Бе-ларусь, дзяржава нарэшце павернецца тварам да людзей? Хацелася б ве-рыць, што фестываль — гэта не чарговая прапа-гандысцкая акцыя, пасля якое ўсё вяртаецца на свае кругі, а сведчанне новага мыслення.

палотнамі, — так шыро-ка яго творчасць прад-стаўлена ўпершыню; экс-пазіцыя твораў кандыда-таў на ўступленне ў Са-юз мастакоў Беларусі. Сярод апошніх, дарэ-чы, ёсць мастакі, чый аўтарытэт ў аматы-раў мастацтва і крыты-каў даволі высокі. Спа-жам, мастак з Віцебска Алякс Пушкін.

Дом мастацтваў. Тут экспанавалася выстава пад назовам «Вялікія страхі і маленькія радас-ці ў выкананні Цімафея Ізотава». Сапраўды, творы страшнаватыя, і рада-сці мала. Вельмі падоб-на на нашыя жыццё. Ві-давочна, што Цімафей любіць творы Сальва-дора Далі, Макса Эрнста, Рэнэ Магрыта, іншых карыфейў сюррэалізму. У кнізе водгунаў ёсць за-піс, зроблены грамадзя-нінам Польшчы, які пра-пануе Ц. Ізотава на-ладзіць выставу ў іхняй краіне і бярыцца дапа-магчы мастаку ў гэтай справе.

У ТВОРЧЫХ САЮЗАХ

Старшыня секцыі — К. Камейша

У Доме літаратара прайшоў справаздачна-выбарчы сход секцыі па-эзіі.

Старшынёй новага складу бюро секцыі вы-браны К. Камейша.

НОВЫЯ ВИДАННІ

«Сыщик» шукае... чытача

У творчае спаборніцтва з «Частым дэтэктивом», «Детективом» і іншымі выданнямі аналагічнага профілю, якія выходзяць у рэспубліцы, мяр-кую Уступіць новы часо-піс «Сыщик». Першы нумар яго павінен з'явіцца ў кастрычніку. Галоўны рэдактар часопіса Міка-лай Чаргінец аб'ядае па-знаёміць чытача з леп-шымі творамі дэтэктыў-нага жанру не толькі бе-

ларускіх аўтараў, а і пісьменнікаў, журналі-стаў, якіх жывуць за ме-жамі Рэспублікі Бе-ларусь. Знойдзецца ў новым выданні і шэдэўры замежнага дэтэктыву. Аб'ём і фармат часопіса будзе, як у «Полымі», кошт асобнага нумара — 5 рублёў. Нагадаем, што нумар «Полымія» — ус-яго 1 рубель. Дык, можа, лепей усё ж «Полымія» чытаць?

КНИЖНАЯ НАВИНКА ТЫДНЯ

Зноў пра «белыя плямы»

Складанымі пуцывіна-мі, як бачна з брашуры А. Фядосіка «Ліюзорнасць і сапраўднасць» (выда-вецтва «Навука і тэхні-ка»), у дваццятых—тры-цятых гады ішло развіц-це не толькі беларускай літаратуры, а і фальклор-нага жанру не толькі бе-

ларускіх аўтараў, а і пісьменнікаў, журналі-стаў, якіх жывуць за ме-жамі Рэспублікі Бе-ларусь. Знойдзецца ў новым выданні і шэдэўры замежнага дэтэктыву. Аб'ём і фармат часопіса будзе, як у «Полымі», кошт асобнага нумара — 5 рублёў. Нагадаем, што нумар «Полымія» — ус-яго 1 рубель. Дык, можа, лепей усё ж «Полымія» чытаць?

АБ'ЯВА

БЕЛАРУСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ ТЭАТРАЛЬНА-МАСТАКІ ІНСТЫТУТ

АБ'ЯЎЛЯЕ КОНКУРС

на замяшчэнне вакантных пасадаў прафесарска-выкладчыкага складу:

- дацэнта кафедры дэкартаўна-прыкладнага мастацтва [спецыялізацыя: мастацкае афармленне вырабаў тэкстыльнай і лёгкай прамысловасці] — 1;
- дацэнта кафедры інтэр'ера і абсталявання — 1;
- старшага выкладчыка кафедры гісторыі і тэорыі мастацтваў [тэатразнаўства] — 1;
- старшага выкладчыка кафедры інтэр'ера і абсталявання — 1;
- старшага выкладчыка кафедры малюнка — 1;
- выкладчыка кафедры жывапісу — 1;
- выкладчыка кафедры інтэр'ера і абсталявання — 1;
- выкладчыка кафедры дызайна — 1;
- выкладчыка кафедры манументальна-дэкара-тыўнага мастацтва — 1;
- выкладчыка кафедры філагічных дысцып-лін — 1;
- выкладчыка курса фізыхавання — 1.

Тэрмін конкурсу — месяц з дня апублікавання аб'явы. Заявы падаваць на імя рэктара інстытута на адрас: 220012 г. Мінск, Ленінскі праспект, 81, адрзел кадраў, тэл. 32-77-34.

1.
ЯК ВЯДОМА, у гады Вялікай Айчыннай вайны ў Мінску пры згодзе і падтрымцы гітлераўскіх акупантаў быў створаны марыянэтакі беларускі ўрад з ліку калабарантаў—гэтак званая Беларуска-Цэнтральная Рада (БЦР). Узначалі яе Радаслаў Астроўскі — у недалёкім мінулым выпускнік Пецярбургскага ўніверсітэта, потым дырэктар Віленскай беларускай гімназіі, старшыня Таварыства Беларускай Школы, што было арганізавана пры паляках у Заходняй Беларусі. БЦР не займала ні пашаны, ні аўтарытэту сярод жыхароў нашай рэспублікі, запляміла сябе супрацоўніцтвам з фашыстамі; беларусы гэтую «Раду» інакш і не звалі, як «зрада». Калі ў 1944 г. немцы, гнаныя савецкімі войскамі і партызанамі, адступілі з нашай бацькаўшчыны, адступілі разам з імі і тыя, хто іх падтрымліваў, хто з імі супрацоўнічаў. Апынуўшыся ў Германіі, БЦР спрабавала папырыць свой уплыў на «остарбайтаў» — вывезеных на катаржныя работы і палонных беларусаў, стварала нават сваё калабаранцае войска. Але з усяго гэтага нічога не выйшла. Арганізаваная з вялікімі цяжкасцямі дывізія (брыгада) «Беларусь» у 1945 г. здалася ў палон амерыканцам, а самі саўдзельнікі жудасных злачынстваў апынуліся ў лагерах ДП.

Пасля заканчэння вайны на тэрыторыі ўсіх трох зноў саюзнікаў пачало ўзнікаць палітычнае жыццё. Беларуска-Цэнтральная Рада была неппулярная сярод беларусаў, таму, па ўсёй верагоднасці, вырашана было «ажывіць» даўно мёртвую БНР. За гэта з імпатэтам узяўся інжынер Мікола Абрамчык. Выкарыстаўшы тэстамент-запіску апошняга «прэзідэнта» БНР Васіля Захаркі, які памёр у 1943 г. у Празе, ён стварыў «Раду БНР». «Рада БНР» ужо ў снежні 1947 г. выступіла з «Дэкларацыяй», у якой «урачыста» заявіла, што яна і надалей будзе «імкнучца да ажыццяўлення волі беларускага народа да незалежнасці і гаспадарствавага жыцця, выказанай ім вуснамі Першага Усебеларускага Кангрэса і Актам 25 Сакавіка; не прызнае і ніколі не прызнае БССР за форму Беларускага незалежнага гаспадарства; не прызнае і ніколі не прызнае ўсе ўмовы і забавязанні, якія няпраўна ад імя беларускага народа падпісалі ўрады СССР, Польшчы і г. зв. «Урад БССР»...» У лютым 1948 г. гэтая «Рада» выступіла ўжо з «маніфэстам», у якім заяўляла, што будзе і далей весці барацьбу за звяржэнне савецкай улады на Беларусі, за аддзяленне Беларусі ад СССР і ператварэнне яе ў буржуазную рэспубліку.

Ідэю «ажывлення» БНР падхапілі перш за ўсё каталікі беларускія колы эміграцыі з былой Заходняй Беларусі, — яны, дзякуючы сваёй калабаранцы з польскімі, а потым і нямецкімі акупантамі, найбольш ацалелі і выратаваліся. Гэтая група пачала называць сябе «крывічамі», падпала пад поўны ўплыў Ватыкана. М. Абрамчык прыняў ініцыятыву, выданаю яго за адзіную нацыянальную беларускую рэлігію, а яго блізкія памагаты С. Грынкевіч, В. Жук-Грышкевіч, С. Станкевіч і інш. не хавалі, што яны — католікі і свой лёс звязваюць з БНР не выпадкова, бо мараць выкарыстаць гэтую арганізацыю для вяртання славянскага ўсходу пад унію. Завязваюцца кантакты з польскім эміграцыйным урадам, што на той час асеў у Лондане, і кіраўнікі яго аказваюць неабходную, у тым ліку, грашовую дапамогу.

У канцы красавіка 1948 г. самазваная «Рада» правяла ў амерыканскай зоне акупацыі ў г. Остэргофене «з'езд», на якім «узаконілі» — «выбралі» «прэзідэнта» М. Абрамчыка.

Усё гэта, нягледзячы і выклікала з'яўленне ў тым самым 1948 г. у Германіі брашуры «Хто такія крывічы?», у якой галоўны ўдар накіраваны супраць рэаніматараў БНР. Вось што пісалася там, напрыклад, пра новага «прэзідэнта» БНР:

«Мікалаі Абрамчык (...) не мае маральных і юрыдычных асноваў аб'явіць сябе прэзідэнтам Беларускай Народнай Рэспублікі. Апошняя эміграцыйная ўлада — Цвікевіча і Ластоўскага прызначылі ўрад БССР за законны, аддалі свае мандаты савецкаму прадстаўніку і паехалі ў БССР. Там былі яны хутка знішчаныя савецкімі НКВД. На гэтым і закончылася дзейнасць устаноў гістарычнай БНР. Захарка — заступнік Старшыні Рады БНР, які застаўся жыць за граніцай як прыватная асоба, не меў ніякіх законных асноваў называць сябе прэзідэнтам БНР і сам сябе такім ніколі не называў аж да сваёй смерці ў 1943 г. Аднак Абрамчык заяўляе, што ён у спадку па Захарку атрымаў прэзідэнцтва БНР. Запісанае падрабязней з жыцццяпісам гэтага крывіцкага прэзідэнта.

Мікалаі Абрамчык сын Сымона і Таццяны паходзіць з вёскі Сычавічы, Радзешкоўскай воласці. Маладзечанскага павета. Сягоння ён мае каля 45 гадоў. Вучыўся ў пачатковай школе ў Сычавічах, а пазней у 4-класавым гарадскім вучылішчы. У 1920 г. ён вучыўся на курсах беларусказнаўства для настаўнікаў пачатковых школ у Вільні. Па аднагоддзяў настаўніцкай працы ў вёсцы Лепкаўшчына Ашмянскага павета Абрамчык адбывае ванацыйныя настаўніцкія курсы ў Вільні, дзе ўваходзіць у кантакт з камуністыч-

най падпольнай арганізацыяй і цалкам уключаецца ў камуністычную работу. У тым самым часе бацька Абрамчына — Сымон Абрамчык застаецца войтам Радзешкоўскай воласці. Тады ж дзейнічае ведамы паланай адвакат Паўлюк Аляксандр, які хоча падмацаваць у паліцыі сваё становішча, арганізуе беларускі з'езд Зах. Беларусі ў Вільні, на які прыбывае і Сымон Абрамчык разам з сваімі абоімі сынамі Мікалаем і Гаўрылам. На гэтым з'ездзе Аляксандр праводзіць разалючыю аб далучэнні Зах. Беларусі да Польшчы. Пазней аднаўскаючы Абрамчыка дапікалі ім, што яны прадалі Беларусь палякам за драбніцу.

Вёска Сычавічы паложана налі самай савецкай граніцы былой Польшчы і дзеля гэтага адтуль лёгка было трымаць сувязь з польскімі замежжам. Абодва маладыя Абрамчыкі ад даўняўшага часу працавалі на карысць Саветаў. У выніку гэтага супрацоўніцтва з камуністамі, родны брат М. Абрамчыка Гаўрыла Абр., дастае пасаду ў менскай ОГПУ. Сам М. Абрамчык, па партыйнаму камуністычнаму загаду, ходзіць нелегальна ў Менск, прыносіў адтуль у Польшчу камуністычную

прапагандовую літаратуру, а заносіў туды весткі, патрэбныя большавікам. Апроч таго, у параўменні з ОГПУ, карыстаючыся з блізкасці граніцы ён пераводзіць нелегальна за граніцу ў БССР людзей і ад кожнай пераведзенай галавы бярэ па 20 далараў. Каб змысліць пільнасць польскай паліцыі, М. Абрамчык паступае ў Радзешкоўскую беларускую гімназію, дзе арганізуе адначасова камсамол. У гэтым часе прыязджае ў Сычавічы для настаўніцкай працы вядомы случыц паўстанец Юры Лістапад, які распачынае тут беларускую нацыянальную працу; за гэта паліка выдаліць яго ў БССР як не маючага польскага грамадзянства. На Случчыне ў БССР Ю. Лістапад арганізуе новае паўстанне супраць большавікоў. ОГПУ выкрывае гэтую арганізацыю і арыштоўвае шмат беларусаў з Ю. Лістападам на чале. Большавікі хацелі сямпратаваць «лістападаўскі» рух ведамымі спосабамі правакацыі і фальшывых сведкаў. Аднаму з такіх сведкаў на судзе Лістапада фігуруе брат М. Абрамчыка Гаўрыла, які, ведаючы супрацьбольшавіцкія настроі Лістапада і ягоную дзейнасць з Сычавіч ад брата Мікалая, сыпле на Лістапада непраўдападобныя рэчы, на аснове якіх суд карае Лістапада і ягоных сяброў шматлікімі гадамі катаргі, адкуль ніхто не вярнуўся. Гаўрыла Абрамчык выступае тады як агент ОГПУ пад кілкам Гаўрылы Зубовіча (Зубовіч — прозвішча ягонай жонкі, былой машыністкі аднаго з сакратарых аддзелаў менскага ОГПУ). За адданую працу для Савецкага Саюза, Зубовіча авансуюць па службе, дастаючы становішча кантрольнага каменданта асабовых цягнікоў па лініі Менск—Негарэлае — Стоўбцы. Тым часам М. Абрамчык выслугоўваецца большавіком у Польшчы. Як выдатны камсамалец М. Абрамчык дэлегуецца на Сусветны з'езд камсамола ў Маскву і вяртаецца адтуль на Беларусь як вялікі аўтарытэт для ўсяго камсамола Зах. Беларусі. Па сканчэнні Радзешкоўскай гімназіі М. Абрамчык едзе ў Прагу Чэшскую, дзе працуе для большавікоў. Ён прычыніўся ў вялікай меры стварэнню прасавецкай атмасферы сярод колаў урада БНР, якія прывялі да Берлінскай канферэнцыі ў 1925 г., на якой апошні ўрад БНР прызнаў за адзіны законны ўрад беларускага народа большавіцкую ўладу БССР і самаліквідаваўся. М. Абрамчык расхвальваў Цвікевічу, Ластоўскаму, Мамчыцу і іншым жыццё ў БССР, куды пасля гэтага выехала большыня з іх і была зліквідавана большавікамі. З Прагі М. Абрамчык пераязджае ў Парыж, не зрываючы з большавікамі. Там ён уваходзіць у кантакт з арганізацыяй «Украінскі воля». Пад час вайны немцы з большавікамі Абрамчык быў прывезены праз Гестапа ў Берлін для рэдагавання газеты ў беларускай мове «Раніца», дзе выявіў сваю няздольнасць. Тады яго пераводзяць на працу ў Камітэт Самапомачы ў Беластоку. Тут М. Абрамчык прысвабывае адзін раз 7000 марак, а другі раз — 30 000 марак, якімі дзеліцца з др. Ст. Грынкевічам. Як сямпратаваў М. Абрамчыка перанідае Гестапа зноў у Парыж. Дэфрантацыя грошай праз Абрамчыка Берлінскі Камітэт поўнасцю падарваны ў вахач беларускага грамадства і не мог стаць на ногі. Калі Абрамчык у 1943 г. знаходзіўся ў Берліне, памёр апошні ўдзельнік Рады БНР Захарка ў Празе Чэшскай. Перад смерцю ён перадаў свой архіў сваёй сявачцы Ларысе Геніюш; прысутны тады ў Празе др. Ян Станкевіч адгаварваў Л. Геніюш ад прыняцця архіваў, а дамагаўся перадаць іх яму альбо Мікалаю Абрамчыку. Аднак Захарка пакінуў запіску, у якой перадаў апену над архівам Ларысе Геніюш і Мікалаю Абрамчыку. Запіска Захаркі да апошняй хвіліны прыходу большавікоў у Прагу ў 1945 г. у Л. Геніюш. Яна сама дэбрахотна засталася пад савецкай уладай у Празе. Як хэці расказвала, у яе была савецкая штаб-кватэра; там было месца збору савецкіх афіцэраў. Праз Л. Геніюш былі індэнтыфікаваныя беларусы, працяжваючы ў Празе, якія «дэбрахотна» вярнуліся на Беларусь, а аб другіх след загінуў. Сама Л. Геніюш вярнулася ў БССР і праз Менскае радыё хваліла савецкі крывавы ўрад. Другі спаднаемца запіскі-тэстаменту па Захарку —

М. Абрамчык знаходзіцца ў Парыжы і падае сябе за прэзідэнта БНР, хаця па запіскі Захаркі ён названы другім пасля Л. Геніюш і Геніюш і Абрамчык з'яўляюцца ад даўняўшага часоў савецкімі агентамі і па заданню большавіцкай Масквы Абрамчык знаходзіцца за граніцай. Таму ён ачольвае развіваць крывіцкі блок, які змагаецца супраць кансалідацыі беларускай эміграцыі, каб не дапусціць да паўстання адзінага беларускага антысавецкага фронту. Не маючы ніякіх юрыдычных асноваў і не маючы даверу шыромага агулу беларускай эміграцыі, Абрамчык, маскуючыся аферным характарам тэстаменту, хоча замаснаваць сваю большавіцкую работу. Аднак пастаянна ўяўляюцца зносіны яго з савецкімі дзейнікамі. У 1947 г. ён павінен быў быць высланы з Францыі ў Савецкі Саюз у сувязі з групай праф. Одынца (Саюз Савецкіх Патрыятаў), з якімі ён меў блізкія дачыненні. Абрамчык перахоўваў у сябе некалькі разоў ведамага польскага большавіцкага агента маёра Грызжыка Дабравольскага, якога хаваў ад французскай паліцыі і праз якога зносіўся з крывічамі ў Нямеччыне; ён прысылаў Дабравольскага

Тухачэўскім і ягонай групай падрыхтоўвалася збройнае выступленне супраць камуністычнай улады, на Беларусі былі арыштаваныя: намандуючы БВА Убарэвіч, старшыня СНК БССР Галадзед, старшыня ЦК БССР Чарвякоў застрэліўся; амаль усе народныя камісары БССР, іх заступнікі і ўсе сябры ўрада БССР былі арыштаваныя і засуджаныя; шмат хто з пасярод іх быў расстрэляны, рэшта выслана ў канцэнтрацыйныя лагеры. Толькі Кандыбовіч застаўся цэлы, ні ў чым не пацярпеў і далей веў сваю працу ў СНК. Усё гэта сведчыць аб добрасумленнай працы яго для большавікоў.

З вышэйпадазенага відаць, што Кандыбовіч — гэта адзін з найпэўнейшых людзей большавіцкай Масквы на Беларусі, ён правая рука большавіцкага сатрапа Панамарэнкі, ён ачольвае крывавы «чысты» беларускі нацыяналісты і Беларускага сляпства на працягу многіх гадоў...

У крывічоў Кандыбовіч з'яўляецца ніруючай асобай, ён належыць да рэзідуючых камісіі Іхнага Аліму, трымае руку на пульсе і кантралюе ўвесь крывіцкі рух, надаючы яму кірункі сягонняшай

З жыцця беларускай эміграцыі

Барыс САЧАНКА

Калі-небудзь, трэба спадзявацца, пра тых беларусаў, што па волі лёсу апынуліся далёка ад роднай зямлі (а некаторыя жывуць і сёння там, на чужыне),

будуць напісаны глыбокія даследаванні. Пакуль жа — толькі некалькі штрыхоў, фактаў, якія, як мне здаецца, не пазбаўлены цікавасці.

прапагандовую літаратуру, а заносіў туды весткі, патрэбныя большавікам. Апроч таго, у параўменні з ОГПУ, карыстаючыся з блізкасці граніцы ён пераводзіць нелегальна за граніцу ў БССР людзей і ад кожнай пераведзенай галавы бярэ па 20 далараў. Каб змысліць пільнасць польскай паліцыі, М. Абрамчык паступае ў Радзешкоўскую беларускую гімназію, дзе арганізуе адначасова камсамол. У гэтым часе прыязджае ў Сычавічы для настаўніцкай працы вядомы случыц паўстанец Юры Лістапад, які распачынае тут беларускую нацыянальную працу; за гэта паліка выдаліць яго ў БССР як не маючага польскага грамадзянства. На Случчыне ў БССР Ю. Лістапад арганізуе новае паўстанне супраць большавікоў. ОГПУ выкрывае гэтую арганізацыю і арыштоўвае шмат беларусаў з Ю. Лістападам на чале. Большавікі хацелі сямпратаваць «лістападаўскі» рух ведамымі спосабамі правакацыі і фальшывых сведкаў. Аднаму з такіх сведкаў на судзе Лістапада фігуруе брат М. Абрамчыка Гаўрыла, які, ведаючы супрацьбольшавіцкія настроі Лістапада і ягоную дзейнасць з Сычавіч ад брата Мікалая, сыпле на Лістапада непраўдападобныя рэчы, на аснове якіх суд карае Лістапада і ягоных сяброў шматлікімі гадамі катаргі, адкуль ніхто не вярнуўся. Гаўрыла Абрамчык выступае тады як агент ОГПУ пад кілкам Гаўрылы Зубовіча (Зубовіч — прозвішча ягонай жонкі, былой машыністкі аднаго з сакратарых аддзелаў менскага ОГПУ). За адданую працу для Савецкага Саюза, Зубовіча авансуюць па службе, дастаючы становішча кантрольнага каменданта асабовых цягнікоў па лініі Менск—Негарэлае — Стоўбцы. Тым часам М. Абрамчык выслугоўваецца большавіком у Польшчы. Як выдатны камсамалец М. Абрамчык дэлегуецца на Сусветны з'езд камсамола ў Маскву і вяртаецца адтуль на Беларусь як вялікі аўтарытэт для ўсяго камсамола Зах. Беларусі. Па сканчэнні Радзешкоўскай гімназіі М. Абрамчык едзе ў Прагу Чэшскую, дзе працуе для большавікоў. Ён прычыніўся ў вялікай меры стварэнню прасавецкай атмасферы сярод колаў урада БНР, якія прывялі да Берлінскай канферэнцыі ў 1925 г., на якой апошні ўрад БНР прызнаў за адзіны законны ўрад беларускага народа большавіцкую ўладу БССР і самаліквідаваўся. М. Абрамчык расхвальваў Цвікевічу, Ластоўскаму, Мамчыцу і іншым жыццё ў БССР, куды пасля гэтага выехала большыня з іх і была зліквідавана большавікамі. З Прагі М. Абрамчык пераязджае ў Парыж, не зрываючы з большавікамі. Там ён уваходзіць у кантакт з арганізацыяй «Украінскі воля». Пад час вайны немцы з большавікамі Абрамчык быў прывезены праз Гестапа ў Берлін для рэдагавання газеты ў беларускай мове «Раніца», дзе выявіў сваю няздольнасць. Тады яго пераводзяць на працу ў Камітэт Самапомачы ў Беластоку. Тут М. Абрамчык прысвабывае адзін раз 7000 марак, а другі раз — 30 000 марак, якімі дзеліцца з др. Ст. Грынкевічам. Як сямпратаваў М. Абрамчыка перанідае Гестапа зноў у Парыж. Дэфрантацыя грошай праз Абрамчыка Берлінскі Камітэт поўнасцю падарваны ў вахач беларускага грамадства і не мог стаць на ногі. Калі Абрамчык у 1943 г. знаходзіўся ў Берліне, памёр апошні ўдзельнік Рады БНР Захарка ў Празе Чэшскай. Перад смерцю ён перадаў свой архіў сваёй сявачцы Ларысе Геніюш; прысутны тады ў Празе др. Ян Станкевіч адгаварваў Л. Геніюш ад прыняцця архіваў, а дамагаўся перадаць іх яму альбо Мікалаю Абрамчыку. Аднак Захарка пакінуў запіску, у якой перадаў апену над архівам Ларысе Геніюш і Мікалаю Абрамчыку. Запіска Захаркі да апошняй хвіліны прыходу большавікоў у Прагу ў 1945 г. у Л. Геніюш. Яна сама дэбрахотна засталася пад савецкай уладай у Празе. Як хэці расказвала, у яе была савецкая штаб-кватэра; там было месца збору савецкіх афіцэраў. Праз Л. Геніюш былі індэнтыфікаваныя беларусы, працяжваючы ў Празе, якія «дэбрахотна» вярнуліся на Беларусь, а аб другіх след загінуў. Сама Л. Геніюш вярнулася ў БССР і праз Менскае радыё хваліла савецкі крывавы ўрад. Другі спаднаемца запіскі-тэстаменту па Захарку —

ў Остэргофен да Я. Станкевіча, С. Станкевіча і Ф. Кушала. Пры дапамозе крывічоў М. Абрамчык стараецца падарваць аўтарытэт 2-га Усебеларускага Кангрэса і ягоных органаў; арганізуючы ў 1947 г. фікцыйную крывіцкую Раду БНР у тайніцы ад беларускага грамадства па сваім асабістым падборы прыхільнікаў. У кіраўніцтва палікаваны ім партыйцы-камуністы, якія лінідавалі беларускі вызвольны рух на бану савецкіх уладаў, і польскія дыверсанты, якія дапамагалі ў Польшчы нішчыць беларускі нацыянальны рух.

Зусім зразумела таму, дзеля чаго шырокія колы замакратычнай беларускай эміграцыі ваража ставяцца да работы М. Абрамчыка.

Праверыць, дзе тут праўда, а дзе мана, пакуль не будуць адкрыты архівы, у іх ліку і самыя сакратныя, немагчыма. Хоць і адчуваецца — брашуру пісаў хтосьці з ворагаў М. Абрамчыка, удзельнік Другога Усебеларускага Кангрэса, — ён быў праведзены 27 чэрвеня 1944 г. у Мінску беларускай калабаранцыяй, каб зрабіць бачнасць законнасці ўрада БЦР. Тым не менш, працітуем яшчэ некалькі старонак з гэтай брашуры, якая, дарэчы, неўзабаве выйшла другім выданнем у Лондане (1949 г.):

«Адным з бліжэйшых супрацоўнікаў М. Абрамчыка цяпер з'яўляецца Сымон Кандыбовіч, які жыве пад фальшывым прозвішчам Сымона Кабуша. Ён паходзіць са Случчыны, дзе працаваў настаўнікам. У першую сусветную вайну выходзіць афіцэрам. На пачатку большавіцкай рэвалюцыі ўжо належыць да Камуністычнае партыі, быў дырэктарам гарэлачнага завода ў Уруччы на Случчыне і ачоліў большавіцкую лінію. Топчыны іншых, ён хутка пайшоў у гару савецкай іерархіі. У 1932 г. Кандыбовіч жыве ўжо ў 2-ім Доме саветаў, дзе магла жыць толькі найвышэйшая эліта БССР. Тады ён працаваў на становішчы загадчыка справамі СНК БССР (Управы справамі СНК БССР). Адначасна ён быў сябрам Савета Народных Камісараў БССР, сябрам Эканамічнай Рады (ЭКАСО) і сябрам Савета Труды і Абароны (СТО).

Яшчэ раней заангажаваўся Кандыбовіч як большавіцкі кат беларускіх нацыяналістаў. У адным з журналаў «Зборнік законаў і распараджэнняў Цэнтральнага Выканаўчага Камітэта і Рады Народных Камісараў БССР» за 1929 г. радам з пастановай ЦВК і СНК аб звальненні ад становішча Народнага Камісара Земляробства БССР праф. Прышчэлава, была змешчана пастанова за 1929 г. адносна Народнага Камісара Асветы Баліцкага, Лёсіна і другіх, абвінавачаных тады як беларускіх нацыяналістаў-змакрататаў (нацдэмаў). У канцы гэтай пастановы была змешчана малая прыпіска: «Данладчык Кандыбовіч»...

Дзейнасць Кандыбовіча характэрна яшчэ адмеціць і тым, што ў 1932—33 гг. ягонымі прывіламі былі: Валковіч — другі сакратар ЦК КПБ(б), Занюскі — улаўнаважаны прадстаўнік ОГПУ (НКВД) па БССР, Дубовікі — улаўнаважаны НК Абароны БССР, ён жа і начальны сакратар і мабілізацыйнага аддзела СНК БССР, камендант Дома Урада БССР — Л. Шульгоўскі.

У 1934 г. на пасяджэнні СНК і Эканамічнага Савета БССР Кандыбовіч і Смірнікоў (заступнік НК саўгаса) і Аўчынікоў (заступнік НК саўгаса) у спрэчках выгалошавалі правамоу, абвінавачваючы НК Земляробства БССР Раніцкага, Масюкова, Паніматно, Матусява, Шчарбакова і інш. Абвінавачвалі іх у шкодніцтве савецкай сістэмы оельскага гаспадаркі, у шкодніцтве планавання мяснанарыхтовак для патрэб дзяржавы, у шкодніцтве развіццю конгарадоў і г. д. Зараз за гэтым Валковіч — 2-гі сакратар партыі і Каруноў — загадчык сельскагаспадарчага аддзела ЦК партыі выдаюць пастанову аб пацягненні да аднаўнасці Раніцкага і інш. У выніку гэтага органы НКВД расправіліся з абвінавачанымі.

У 1936—37 гг., калі маршалам СССР

антыбеларускай дыверсіі.

Трэцяй вядучай фігурай у крывічоў з'яўляецца Аўген Калубовіч, які сягоння жыве пад чужым прозвішчам Кахановіч. Гэта сябра ВКП(б), быў суджаны за растрату школьных грошай на 3 гады зняволення. Кару адбываў у Байна, Амурскіх лагерах. Спачатку працаваў у горадзе Свабодным, як улаўнаважаны НКВД для палітычнага нагляду і выхавання вязняў. Асабліва ён здэкваўся над зняволенымі святарамі. За карыснае і шырокую працу ён быў расканваіраваны і пераведзены на працу на станцыі Ерафэй Паўлавіч, дзе мясціўся лагер выключна палітычных вязняў. Там ён веў палітычны нагляд над вязнямі і даваў аб іх характарыстыкі, якія вырашалі аб звальненні на волю або аб далейшым пакаранні. За стыханую працу ў гэтым лагера НКВД даравала Калубовічу рэшту — паўтара гады кары і дало яму права працяваць у сталічных гарадах і прыгранічнай зоне (...), заняць становішча інспектара камуністычнага выхавання ў рэспубліканскай установе. Тут ён павеў актыўную барацьбу з беларускімі патрыятамі нацыянал-дэмакратамі. Дзякуючы яго энкавэдоўскай дзейнасці цэлы шэраг беларускіх настаўнікаў апынуліся ў Сібіры ў канцэнтрацыйных лагерах. Калубовіч ніколі не быў нацыянал-дэмакратам, не належыць да нацдэмаў; каб зацверціць сябе на сваёй антыбеларускай рабоце як агент НКВД ён увёў у блуд Язэпа Найдзюка, падаючы яму непраўдзвы і выдуманы матэрыял аб сабе і аб альтруістыях, аб чым напісана ў кнізе «Беларусь учора і сягоння».

У брашуры «Хто такія крывічы?» згадваюцца і іншыя імёны: Антона Адамовіча, які «студэнтам быў высланы большавікамі разам з беларускімі нацдэмамі з Беларусі, а потым яго чамусь вярнулі ў Менск і далі магчымаць вучыцца ў універсітэце. З ссылі варочалі і давалі права працяваць у сталічных гарадах, а тым больш вучыцца пры большавіках толькі такім людзям, якія даюць забавязанне працяваць для НКВД і якіх НКВД знойдзе прыдатнымі для такой працы. Пад час нямецкай акупацыі Беларусі ў 1941 г. А. Адамовіч працаваў пры Генеральным Камісарыяце рэфэрэнтат прапаганды. Як арганізатар «Менскай газеты» і рэдактар ён прымае на працу ў рэдакцыю камуністы Матусявіча і Мурашка, якіх ён добра ведаў. Гэтыя дыверсанты забіваюць (з дапамогай партызанаў) у памышканні рэдакцыі ведамых беларускіх дзеячоў па барацьбе з камунізмам: Ф. Акінчыца і В. Казлоўскага і кіруюць далей большавіцкай антыбеларускай дыверсіяй. Па стараннях А. Адамовіча быў прыняты ў Беларускае Навуковае Таварыства камуністы Івашкевіч, які забівае старшыню горада Менску праф. Іваноўскага. Каб забяспечыцца ад падазрэнняў, А. Адамовіч сімуляваў падкладанне мінуў у рэдакцыю газеты невядомымі асобамі. Аднак беларускі актыў, які не давяраў Адамовічу, жадаў ад уладаў аддалення яго ад працы. Пасля гэтага Адамовіч працаваў у нечужой звычайным наймітам у аддзеле Рэзэнберга; Янкі Станкевіча, які ў «сваім часе, каб праісці паслом у польскі коім, бярэ 2000 далараў ад сябры ЦК КПЗБ Бабровіча, перад якім забавязваецца праводзіць камуністычную прапаганду», і «з польскай дапамогай ён атрымлівае пасольскі мандат. Падчас усёй сваёй катэдонцы пасольскай ён не сказаў ані аднаго слова з сэймавай трыбуны ў абароне

беларускага народа... Падчас нямецкай акупацыі Беларусі ў 1941 г. ён перахоўвае ў Менску цяперашняга камуністычнага польскага прэзідэнта Берута і ўладжвае яго на працу на адным з адказных становішчаў у гарадской управе гор. Менска. Перад нямецкімі ўладамі і СД паручаецца сам др. Я. Станкевіч, др. В. Тумаш—як старшыня горада і Дзямідовіч-Дзямідзецкі — як заступнік старшыні, што Берут не з'яўляецца камуністам; Станіслава Станкевіча — гэтага «бязстыд-нага служакі ўсіх акупантаў Беларусі... Аж да 1939 г. ён быў настаўнікам паланістыкі і адначасна выхоўваў дзяцей у польскай дзяржаўнай гімназіі, «быў добрым паланізатарам беларускіх дзяцей». «Падчас польскай акупацыі Зах. Беларусі ў 1939 г. др. Ст. Станкевіч уваходзіць у давер да польскай акупацыі ў сярэдняй школе ў Навагрудку, дзе працуе як завуч — г. зн. заведуючы вучэбнай часткай, або дакладней — наглядачы над навучаннем дзяцей у камуністычным духу. Ён быў пострахам для мясцовага беларускага насельніцтва, як агент НКВД, заўсёды выступаў на савецкіх трыбунах як выдатны польска-акупацыйны актывіст. За часоў нямецкай акупацыі — ён прымае ўдзел у працы Беларускай адміністрацыі (быў бургамістрам горада Барысава. — Б. С.), адзначаецца вялікай жорсткасцю і кампраметуе сябе як п'яніца. У Берліне ён быў рэдактарам газеты «Раніца» (і «Бел. работнік») і выслугоўваўся нямецкаму аддзелу прапаганды. На эміграцыі, пасля развалу Нямецкай, ён супрацоўнічае з савецкімі агентамі. Разам з Францішкам Кушалею ён уваходзіць у сувязь з варшаўскім камуністычным агентам капітанам Сновацкім, якому перадае спісы беларускіх афіцэраў і нацыянальных дзеячоў. Гэтыя спісы нібы мелі быць перасланы польскаму ген. Андерсу ў Італію, але капітан Сновацкі завёз іх у Польшчу большавікам; Францішка Кушала — ён «да 1939 г. быў капітанам прафесіянальнай польскай арміі і настаўнікам польскай кадравай школы. Свае вышэйшыя вайсковыя званні атрымаў ад прэзідэнта Астроўскага, якому пазней ганебна здрадзіў. Пры разрыве Польшчы ў 1939 г. Кушаль трапіў у савецкі палон і, як польскі афіцэр, быў перавезены ў Казельск. Адтуль у 1940 г., перад ведамым масавым расстрэлам польскіх афіцэраў у Катыві, ён быў праз адмысловы аддзел НКВД пераведзены ў Маскву на Лубянку. Як апаўчаны г. Дзямідаў, там Кушаль працаваў для НКВД і там яшчэ да вайны быў звольнены. Звальняецца са службы і ягона жонка. За часоў нямецкай акупацыі Беларусі ён працаваў капітанам СД у Менску». «Уратаванне Кушала ад расстрэлу ў Катыві было зроблена толькі за заслугі шпіянажу ў польскай арміі на карысць Саветаў і з прыняццем забаваняў на будучыню. Кушаль быў у блізкіх дачыненнях з Берутам—сучасным камуністычным польскім прэзідэнтам, у Менску яны часта спатыкаліся ў Дзямідовіч-Дзямідзецкага. Утрымліванне сувязі з Берутам сцверджана праз кап. Сновацкага і маёра Дабравольскага.

Як відаць з вышэйпададзенага матэрыялу, крывіцкая група кіруецца сяння польска-акупацыйнымі агентамі, якія з даўняга часу працавалі для СССР і да сённяшняга дня не сарвалі гэтай лунчасці і ўтрымліваюць яе праз польска-большавіцкіх агентаў... Наагул жа, усе яны з'яўляюцца людзьмі бескрыбетнымі, здэмаралізаванымі, скампраметаванымі...»

Прыкладна тады ж, як выйшла першае выданне брашуры «Хто такія крывічы?», а дакладней, 29 жніўня 1948 г. у газеце «Беларуская воля» (№ 14/15), якую выдаваў актывіст БЦРавец, «прэзідэнт» Другога Усебеларускага кангрэса Яўхім Кіпель, з'явілася «зацемка» пад назвай: «Крывічы памагаюць большавікам». Вось яе поўны тэкст:

«Першы «крывіч» тэстаментавы прэзідэнт — Ларыса Геніюш ужо паехала да «бацькі» Сталіна разам з архівам. Кажуць, што нябожчык Захарка, апошні сябра Беларускага эміграцыйнага Ураду, пакінуў невялікую записку, каб Ларыса Геніюш і Абрамчык хавалі архіў былога Беларускага Ураду.

Не так даўно Ларыса Геніюш выступіла па радыё і заклікала беларускую эміграцыю ехаць у савецкі «рай». Мы цвёрда перакананы, што Геніюш і Абрамчык былі прыстаўлены ад НКВД сацыял-за Захаркам. Яны гэтую ролю і выканалі.

На гэтым, відаць, можна было б паставіць і кропку, згадзіўшыся з вывадам аўтара ці аўтараў брашуры «Хто такія крывічы?»: «Усе яны з'яўляюцца людзьмі бескрыбетнымі, здэмаралізаванымі, скампраметаванымі». Кожны, вядома, у рознай меры. Але апошнім часам з'явіліся новыя дакументы і матэрыялы, якія праліваюць святло на некаторыя падзеі і факты жыцця беларусаў за мяжой. Маю на ўвазе перш за ўсё «Сповідзь» Л. Геніюш («Маладоць», № 1—6, 1990), а таксама 76 выпуску «Летапіс Беларускай эміграцыі», што выдае ў Нью-Ёрку дырэктар Усебеларускага архіва спадар М. Панькоў (ён вядомы і як літаратар Мікола Вольны). Як піша Ларыса Геніюш, адзін з галоўных рэаніматараў

і дзеячоў пасляваеннай БНР М. Абрамчык на яе пры першай сустрэчы зрабіў добрае ўражанне.

«Нейк, — паведамляе яна, — ён прыехаў і ў Прагу да Русана, і як звычайна яны заішлі да мяне. Мікола быў сярэдняга росту, чарнявы, меў вельмі інтэлігентны твар, што пацвердзілася ў гутарцы з ім. Гэты чалавек, здавалася, не меў слабасцяў і ведаў, чаго ён хоча. Аб беларускіх справах і людзях ён спакойна гаварыць не мог, ён жыў гэтым... Мы доўга і шчыра гутарылі, калі ён прыйшоў да мяне назаўтра. Мне падабаўся дыяпазон яго інтарэсаў і тое, што ён ужо прадбачыў вынік вайны (гэта было ў 42 г.) і ўжо думаў пра нашу масу завеззеных на работы ці палонных польскай арміі».

Не дзіва, калі паміраў «у Богніцах за Прагаю ў санаторыі для цяжка хворых туберкулёзам» «Васіль Іванавіч Захарка, міністр фінансаў і намеснік Старшыні Рады БНР», Л. Геніюш «на пасад прэзідэнта» БНР прапанавала менавіта М. Абрамчыка. Гэта адбылася, паводле Геніюш, вось як.

Калі яна, Л. Геніюш, прыехала ў бальніцу, «дзядзька быў накрыты сваёй коўдраю, белая наўлечка якое была ўся ў крыві. Ён сказаў мне, што прыходзіць канец яго жыцця, што ён быў адным з тварцоў акту Дваццаці Пятага Сакавіка 1918, пасля смерці А. Крэчэўскага з'яўляецца Старшынёй БНР і як выбраны народам сябра Ураду, адыходзіць, хоча перадаць свае паўнамоцтвы дастойнаму чалавеку. Што рабіць? Няма адпаведнага чалавека, ёсць толькі такая жанчына, а жанчына не можа быць прэзідэнтам. Што ж, гэта быў 1943 год... Не, кажу, так рабіць нельга! Нельга браць у магілу ідэі незалежнасці нашага народу! Нікому не веру, донечка. Есць многа людзей, але ў кожнага на некага арыентацыя, а тут трэба быць верным толькі народу. На гэце становіцца я мог паставіць толькі цябе, каб ты не была жанчынай». Тады я запратанавала Абрамчыка. Я доўга даказвала дзядзькаму ўсю паважнасць, прадбачлівасць і любоў да Беларусі гэтага чалавека. Я толькі не сказала, што Мікола крэху замкнулі, крэху задобры, каб стаць на такое змаганне. Мікола ведаў мовы, вельмі добра арыентаваўся ў палітыцы, ненавідзеў немцаў, умеў выкарыстаць любую нагоду, каб нешта вартаснае зрабіць для Беларусі. Дзядзька папрасіў падаць яму паперу. Я папрала яму падушку, ён сеў і пачаў пісаць тэстамент, які прасіў у мяне перапісаць у трох экзэмплярах на машыну і назаўтра яму прынесці. Пані Косач-Шыманоўская, сястра Лесі Украінік, хараха перапісала мне гэты тэстамент, і назаўтра дзядзька Васіль падпісаў іх, яшчэ папраўшы дробныя памылкі. У тэстаменте Мікола Абрамчык назначаў прэзідэнтам Беларускай Народнай Рэспублікі, Ларыса Геніюш — Генеральным Сакратаром БНР. На нас абодвух пераходзіў архіў БНР, які быў у кватэры дзядзькі Васіля. Я неадкладна дала тэлеграму Міколу, каб прыехаў у Прагу (...). Я была рада хоць тым, што Мікола мог яшчэ ўбачыць дзядзьку і з яго ўласных рук атрымаць гэты дакумент. Першы экзэмпляр далі мне, другі Міколу, а трэці пакінуў сабе дзядзька Васіль. Ніхто пра гэта нічога не ведаў, усё рабілася тайна. У Менску ўжо існавала Цэнтральная Рада, а гэта быў як другі ўрад, як апазіцыя».

Ларыса Геніюш жыла ў Празе, чакала канца вайны, не ведаючы таго, што судовая калегія па крымінальных справах Вярхоўнага суда БССР у Мінску 29 студзеня 1945 г. на падставе артыкулаў 66 і 76 Крымінальнага кодэкса Беларускай ССР завочна вынесла ёй і яе мужу Івану вырак—прысудзіла ім па дваццаць пяць гадоў зняволення кожнаму ў прапраўчых працоўных лагерах. Так, як правільна пішацца ў брашуры «Хто такія крывічы?», у Л. Геніюш была магчымасць не вяртацца на Радзіму, пераехаць да амерыканцаў і там, на эміграцыі, пачаць новае жыццё. Але яе муж Іван Геніюш быў чалавекам левых поглядаў, ён адгаварыў Ларысу ад выезду ў чужыя далёкія краі. Сапраўды, на кватэры ў Геніюшаў часта бывалі савецкія афіцэры—прыходзілі да Івана ляхіцка.

У 1948 г. Ларыса і Іван Геніюшы былі пазбаўлены чэхаславацкага грамадзянства, а потым неўзабаве арыштваны і прывезены ў Савецкі Саюз, каб тут адбываць прысуджаную ім кару... Ці выстала Л. Геніюш на савецкіх радыё і «заклікала беларускую эміграцыю ехаць у савецкі «рай»? На жаль, ні пацвердзіць гэта, ні абвергнуць пакуль што няма магчымасці.

На Беларусь Геніюшы вярнуліся толькі ў 1956 г. Эміграцыя не замарудзіла заязачца з «Генеральным Сакратаром БНР» — неўзабаве Ларыса Геніюш атрымала ліст ад рэдактара часопіса «Баявая Ускалоў» пазта С. Хмары (Сіняка). Змест яго невядомы, але вядомы адказ пазтэсы:

«Братко! (Брацішкун!) Засылаю Табе найлепшыя пажананні і прывітанні! Цешуся, што не забываш, і непакояны, што наракаеш на беднасць і недастаткі. Пішаш аб пасылцы для мяне. Дзякую! Яны мне не патрэбныя. Корміцца палюдска, у параўнанні да далёкай мінуўшчыны, чумся досыць добра, у цяпліні і не змучаны. Гэтага нам хапае!

Што да Юркі, думаю, што ён неяк пражыве.

Абразіла мяне Тваё другое запытанне аб Іваію (Іван—сіном Саветаў.—РЭД.). Падобных пытанняў мне не стаўлялі, яны лішнія! Я яго гэтак, як і Ты сваю Полю (Польшчу.—РЭД.), з каторай быў год заручаны... Я выслухоўваю да сямна любючы прызнанні, але навучылася маўчаць. Заўсёды думаю гэтак, калі будзе вельмі цяжка—адыйду да цяцяці З.

Што ж здзіўешся? Мае словы, якія прымаеш, калі дайшлі да Цябе, ніколі не былі кіданым на вецер. Гавару новай сэрца. Гавару як заўсёды толькі мужыцкай гаворкай, якую С. (Саветы.—РЭД.) церпяць, але ненавідзяць. Гаворыцца, што будуча, але бяда — я люблю не будыні, а людзей... Было мне горш калісьці і таму ні ад

наго нічога не патрабую. Спадзяюся, што мяне зразумею. Абяцала С. (Свабода.—РЭД.)—калі не яна, дык ніхто! Датырвала слова... Нават найлепшых маіх прыяцеляў адштурхоўвае вечная зайдрасць майго мужыка. Мяно падлогу, прыгату, сплю неспакойна і мала ўсімхаюся. Мужык, як заўсёды — худы, мерзны ідуць да працы, шмат кашляе, ціхі і любіць, як заўсёды, кніжкі...

Ніякіх цёткаў мне не шукай, я маю толькі брата, яго мне аднайдзі.

Абымі ад мяне ўсіх у сям'і! Скажы што: добра!

Ну што ж, цялю Цябе

Сястрыца».

Рэдакцыя «Летапіс Беларускай эміграцыі», друкуючы гэты ліст Л. Геніюш (№ 67, 1989), зрабіла прыпіску: «Ліст пісаны па-польску і перасланы праз родзічаў у Польшчы. Напісаны адрозна з вываленні Геніюшаў з савецкіх канцэнтрацыйных лагераў у 1956 г. з наказам жыць, без права выезду, у мясцовасці нараджэння ў мястэчку Свіслачы на Ваўкавышчыне. У лісце замакляваўся: «брат» — пазт Супрун. «Юрка» — сын Геніюшаў у Польшчы. Ён застаўся малым у Празе ў Чэхіі, калі «смерш» скапіў Геніюшаў і хлопчык меў быць забраны ў савецкі прытулак. Дзякуючы гуртку беларусаў (сябру Крэйз, Пугаўка і інш., якія своечасова ўцяклі з З. Беларусі і Вільні), Юрку выратавалі і аддалі на выхаванне «цётцы» ў Катавіцах. Выгадаваны, скончыў медыцыну (як і ягоны бацька), пераехаў у Беласток, дзе ўключыўся ў беларускі нацыянальны рух. Меў пісьменніцкі здольнасці (напісаў некалькі апаўчанняў і драм. твораў), быў сябрам літаратурнага аб'яднання «Белаежа». Быў хворы і старанне маці Ларысы (дабілася пропуску выезду з візітаў у Беласток), але сына не ўратавала. Памёр хутка па смерці маці і бацькі ў Свіслачы. (РЭД.)»

Да слова: сваю турэмную робу з нумарнымі знакамі Ларыса Геніюш пераслала ў Лондан, дзе яна знаходзіцца і цяпер у музеі, які створаны пры Беларускай бібліятэцы імя Ф. Скарыны...

У сваёй «Сповідзі» Ларыса Геніюш успамінае і архіў, які застаўся «па смерці В. Захаркі».

«А цяпер нам было трэба ратаваць, вывозіць з Прагі беларускі дзяржаўны архіў, каб яго не захапілі немцы,—піша яна. — Анту прагалашанна незалежнасці, на жаль, ужо ў архіве не было. Былі дагаворы з літоўцамі, з Галіцкай Украінскай рэспублікай і інш., папкі з архівам міністарства БНР і іншыя важныя дакументы (...). Спакавалі мы з Міколам пару чамаданаў нашага дзяржаўнага архіва, і ён павёз гэта ўсё да сябе з думкай усё гэта пераправіць у Францыю. Я і да сямня не ведаю, як яму і ці яму гэта ўдалося. Гэты архіў вельмі хацеў вырваць мне з душы Цанава, паставіўшы шмат пазней мяне перад абліччам смерці. Што ж: «Без волі Божай волас мне з галавы не ўпадзе, і я вас не боюся!»—ледаў стаячы на нагах з голада, хваробы, допытаў і трываўшай ужо год турмы, дастойна і спакойна гаварыла я. А лютасць маіх праследавацеляў і смерць нагла заглядала мне ў вочы».

«Я і да сямня не ведаю, як яму і ці яму гэта ўдалося»,—напісала Л. Геніюш. Цяжка сказаць, ці засталася яшчэ якія-небудзь пісьмовыя сведчанні пра «беларускі дзяржаўны архіў» у тых паперах, што пакінула пазтэса пасля сваёй смерці. Вядома толькі, што на пошукі архіва ездзіў у Парыж сын Л. Геніюш Юрка. Відаць пасля гэтага Л. Геніюш Уладзіміру Караткевічу, які, рэдакуючы яе кнігу «Невадам з Нёмана», наведваў пазтэсу дома, у Зэльве, дзе пасялілася яна разам з мужам пасля звароту з сталінскіх лагераў, расказала прыкладна такое: архіў вельмі надзейна схаваны—у царкве аднаго невялікага французскага гарадка. У звычайным беларускім куфры, які раскрыты саматканкай, ляжыць усё самае каштоўнае, што звязана з утварэннем БНР і яе дзейнасцю. За тое, што куфар з дакументамі будзе стаяць у царкве, пакладзена ў банк значная сума грошаў. Працэнтаў ад той сумы даволі, каб утрымліваць царкву ў належным стане. Ці назвала яна той гарадок, дзе ў царкве стаіць куфар з «беларускім дзяржаўным архівам», я не ведаю. Мне У. Караткевіч яго не называў.

Пра Міколу Абрамчыка, сустрэча з ім пісалі многія. Заслугоўвае ўвагі прызнанне Алеся Змагара (А. Яцвіча) у яго аўтабіяграфічнай нататцы «Сцежкі-дарогі майго жыцця» («Летапіс...», № 26—27, 1985 г.). Працуючы ў пасляваеннай Францыі і ўзначальваючы там Аб'яднанне беларускіх работнікаў, ён доволі часта спатыкаўся з «прэзідэнтам» БНР. Па сваіх поглядах, як піша А. Змагар, Абрамчык быў «не чырвоным, а ружовым камуністам, інакш кажучы, нацыянал-камуністам, што ён мне і сказаў, параўноўваючы сябе з югаслаўскім Ціта». Ён вербаваў беларусаў, што жылі за мяжой, у час вайны ў Іспаніі ў Інтэрнацыянальнай бригады. Пасля ж, стаўшы «прэзідэнтам» БНР, накіроўваў людзей у шпіліцкія школы, заключыўшы пагадненне, што калі хто-небудзь з іх загіне, БНР атрымае 10 000 долараў. За атрыманы такім чынам грошы быў адкрыты «Фонд імя Крэчэўскага». А. Змагар расказвае, як, не жадаючы таго сам, трапіў у адну са шпіліцкіх школ вельмі здольны студэнт-гісторык Сарбонскага ўніверсітэта Янка Філістовіч — яго скінулі ў Савецкую Беларусь і ён там загінуў...

(Заканчэнне ў наступным нумары).

Да ўсіх членаў Літаратурнага фонду Рэспублікі Беларусь

26 верасня ў Маскве, у Літфондзе СССР адбылася нарада паўнамоцных прадстаўнікоў пісьменніцкіх арганізацый і літаратурных фондаў рэспублік.

Абмяркоўвалася пытанне аб захаванні і развіцці Літаратурнага фонду, як арганізацыі для абароны інтарэсаў пісьменнікаў. Народа прыняла зварот да сакратарыята Саюза пісьменнікаў СССР і пісьменніцкіх арганізацый усіх суверэнных рэспублік і дзяржаў.

ЗВАРОТ паўнамоцных прадстаўнікоў пісьменніцкіх арганізацый

Беручы пад увагу зацікаўленасць пісьменнікаў у захаванні і развіцці Літаратурнага фонду як органа, створанага ў інтарэсах пісьменнікаў усіх суверэнных рэспублік, нарада паўнамоцных прадстаўнікоў пісьменніцкіх арганізацый пагаджаецца на наступным:

1. Зварнуцца да сакратарыята праўлення Саюза пісьменнікаў СССР і пісьменніцкіх арганізацый усіх суверэнных рэспублік і дзяржаў з прапановай аб пераўтварэнні Літаратурнага фонду СССР у самастойную МІЖРЭГІЯНАЛЬНУЮ ГРАМАДСКУЮ АРГАНІЗАЦЫЮ ПІСЬМЕННИКАў «ЛИТАРАТУРНЫ ФОНД», незалежную ад СП СССР і закліканую абараняць інтарэсы усіх пісьменнікаў у захаванні і памянненні агульнапісьменніцкай уласнасці, у паліпавышэнні іх культурна-бытавога абслугоўвання і матэрыяльнага становішча. Прасціць іх выступіць утваральнікамі МІЖРЭГІЯНАЛЬНАЙ ГРАМАДСКАЙ АРГАНІЗАЦЫІ ПІСЬМЕННИКАў «ЛИТАРАТУРНЫ ФОНД».

2. Лічыць неабходным прызначыць за Літаратурным фондам СССР непарушнасць права захавання і валодання ўсёй агульнапісьменніцкай уласнасцю, незалежна ад тэрытарыяльнага размяшчэння аб'ектаў уласнасці, што знаходзіцца на балансе Літаратурнага фонду СССР.

3. Прасціць сакратарыят праўлення Саюза пісьменнікаў СССР і пісьменніцкіх арганізацый суверэнных рэспублік і дзяржаў абмеркаваць гэтае пытанне і ў тэрмін да 15 кастрычніка 1991 г. дэлегаваць сваіх паўнамоцных прадстаўнікоў (па адным ад кожнай арганізацыі-ўтваральніцы) у арганітэт па падрыхтоўцы і правядзенні ўстаноўчай канферэнцыі Міжрэгіянальнай грамадскай арганізацыі пісьменнікаў «Літаратурны фонд». Тэрмін правядзення ўстаноўчай канферэнцыі ўстанавіць 15 лістапада 1991 г.

4. Дырэкцыя Літаратурнага фонду СССР распрацаваць і прадставіць на разгляд арганітэта для зацвярджэння на ўстаноўчай канферэнцыі наступныя дакументы:

— Праект устаноўчага дагавору па стварэнні Міжрэгіянальнай грамадскай арганізацыі пісьменнікаў «Літаратурны фонд»;

— Праект Статута Міжрэгіянальнай грамадскай арганізацыі пісьменнікаў «Літаратурны фонд»;

— Праект палажэння аб Міжрэгіянальнай грамадскай арганізацыі пісьменнікаў «Літаратурны фонд».

5. Кантроль за рэалізацыяй дадзенага рашэння, а таксама кіраваннем падрыхтоўчай устаноўчай канферэнцыі ўскласці на В. Ф. Огн'я, старшыню праўлення Літфонду СССР.

Бюро рады Саюза пісьменнікаў Рэспублікі Беларусь і праўленне Беллітфонду звартаюцца да ўсіх пісьменнікаў з просьбай выказаць свае меркаванні і прапановы па гэтым пытанні пісьмова, або па тэлефонах Саюза пісьменнікаў Беларусі ці Беллітфонду. Кожны дзень прамаруджвання можа наблізіць нас да тае мяжы, калі будзе страчана ўся маёмасць Літфонду — дамы творчасці, паліклінікі і іншыя ўстановы, створаныя за дзесяцігоддзі, калі пісьменнікі застануцца сам-насам з усімі сваімі праблемамі і клопатамі.

І яшчэ адна інфармацыя. Апошнім часам пайшлі чуткі, быццам Беллітфонд прадае Дом творчасці пісьменнікаў «Іслач». Даводзім да ведама, што чуткі гэтыя не маюць пад сабой ніякіх падстаў. Дом творчасці, як і іншыя набытыя Літфонду, з'яўляецца калектыўнай уласнасцю пісьменнікаў, і ніхто гэтыя набытыя без згоды іх уладароў не мае права прадаваць. Менавіта для гэтага прымаюцца захады па стварэнні Міжрэгіянальнай грамадскай арганізацыі пісьменнікаў — «Літаратурны фонд». Толькі пры наяўнасці такой арганізацыі будзе магчымасць захаваць усё, што створана, і не даць нікому разбазарыць яго.

Бюро рады СП Рэспублікі Беларусь.
Праўленне Беллітфонду.

Адам МАЛЬДЗІС:

«ЧЫН, ЯКІ ЗБЛІЖАЕ ЛЮДЗЕЙ, А НЕ ПАДЗЯЛЯЕ ІХ»

Падзеі апошняга часу прымуслі кожнага свядомага грамадзяніна задумацца над сваёй грамадскай місіяй, пераасэнсаваць жыццёвыя прыярытэты ў гэты адказны, напружаны час. Для многіх беларусаў, іншых жыхароў рэспублікі ідэя Адраджэння перастае быць толькі марай, дарагім пачуццём, але ператвараецца ў рэальны незалежніцкі рух, які падмацоўваецца ўжо і юрыдычна.

Як выявіць свае здольнасці ў гэтым руху, чым паслужыць дзеля лепшай долі Бацькаўшчыны—аб гэтым разважае ў гутарцы з нашым карэспандэнтам Юрасём ЗАЛОСКАМ прэзідэнт Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў, кіраўнік творчага калектыву Нацыянальнага навукова-асветнага цэнтра імя Ф. Скарыны прафесар Адам МАЛЬДЗІС.

— Адам Іосіфавіч, пачаць нашу гутарку хацелася б з задавальнення журналісцкага інтарэсу. Прайшло чатыры месяцы пасля першага Міжнароднага кангрэса беларусістаў, які запачаткаваў дзейнасць адпаведнай асацыяцыі. Ці задаволены вы тым, як асвятлялася падзея рэспубліканскімі сродкамі масавай інфармацыі, і ці набыла яна, на ваша мераванне, адназначнае разуменне ў колах нацыянальнай інтэлігенцыі?

— Розныя сродкі масавай інфармацыі па-рознаму аднесліся да кангрэса. Даволі шырока ён асвятляўся ў «Народнай газеце», «ЛіМе», «Звяздзе», «Голасе Радзімы». Тэлебачанне і кінастудыя зрабілі спецыяльныя фільмы. Часопіс «Беларусь» падрыхтаваў асобны нумар, складзены з матэрыялаў кангрэса... А вось «Советская Белоруссия», здаецца, не прысвятціла кангрэсу ні радка. І ўвогуле ён праходзіў у атмасферы насцярожанасці. Не раз я чуў «парады», каб адмянуць кангрэс, ці—каб прыдаць яму «камерны» характар. Таму не было і таго адчування нацыянальнага свята, якое суправаджала, скажам, кангрэс украіністаў. І усё ж беларусісты раз'ехаліся задаволеныя: упершыню сустрэліся, абмеркавалі надзейныя праблемы, дамовіліся пра далейшае супрацоўніцтва. Кангрэс атрымаў таксама неблагі водгалас на старонках украінскага, літоўскага, польскага друку.

Што ж датычыцца разумення ў колах нацыянальнай інтэлігенцыі, дык тут не ўсё раўназначна. Ідэю аб стварэнні Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў вельмі добра ўспрынялі ва ўсіх трох нашых універсітэтах, Мінскім інстытуце замежных моў, большасці акадэмічных гуманітарных інстытутаў, «Белрэстаўрацыі», рэдакцыі часопіса «Нёман». А вось выкладчыкі Віцебскага педінстытута, акадэмічнага Інстытута філасофіі і права, напрыклад, не пажадалі далучыцца да асацыяцыі, не зразумелі, што гэта можа прынесці карысці і для іх. Можна, чакуюць, пакуль асацыяцыя сцвердзіць сябе канкрэтным чынам?

— За прайшоўшы час што зроблена па наладжванні працы асацыяцыі беларусістаў, і ці пераадольваецца тая адвядзеная палітычная і ідэалагічная мяжа, аб якой так яркава гаварыў пры адкрыцці кангрэса ваш калега праф. Д. Дзінгл?

— Найперш канчаткова адрэдагавалі прыняты на кангрэсе статут і аддалі яго дзеля рэгістрацыі ў Міністэрства юстыцыі. Думалі, што там будуць марудзіць—як з краязнаўцамі. На шчасце, зарэгістравалі нас хутка—відаць, разумеючы ўсю неардынарнасць асацыяцыі, яе міжнародны статус... Так што мы сталі ўжо юрыдычнай асобай. Цяпер рыхтуем неабходную дакументацыю. Мастак Мікола Купава робіць сімваліку для пячаткі—сваёй апажункай мы рашылі абраць першую беларускую асветніцу Ефрасінню Полацкую.

Цяпер пачынаецца паўсядзённая пра-

ца. Зарубежныя калегі просяць дапамогі ў набыцці кніжных навінак, практычна недаступных на Захадзе, і тым больш на Усходзе. Мы для пачатку склалі па выдавецкіх планах 1992 года спіс да ста кніг, якія могуць зацікавіць беларусістаў, размножылі яго, разаслалі па нацыянальных і рэгіянальных асацыяцыях. Чакаем канкрэтных заказаў. У адказ спадзяёмся атрымаць выданні, адсутныя ў Мінску... Склалі таксама другі спіс—прэпрынтаў рэдкіх беларускіх выданняў, якія думаем рабіць ва ўласнай «каператыўнай» друкарні (пачаліся перамовы з амерыканскім мецэнатам Джорджам Сорасам, каб стварыць дабрачынны фонд «Беларуская спадчына»). Будзем таксама выдаваць штогоднік, а потым—часопіс і працы сяброў асацыяцыі. Так, выдавецтва «Беларусь» з нашым удзелам стварае серыю «Свет—пра Беларусь»... Працы па беларусістыцы, што засталіся ў рукапісах, убачаць свет у двух малых выдавецтвах, якія працуюць пад апекай Беларускага фонду культуры. Рыхтуюцца да друку і матэрыялы кангрэса.

А мяжа? Так, пераадольваецца, хоць, можа, і занадта павольна. Але на эміграцыю пасля кангрэса мы глядзім «ужо інакш, і пішам пра яе інакш».

— Цяпер, калі МАБ умацоўваецца, хацелася б ведаць, якім жа чынам удалося паяднанца беларусістам свету, як знітавалі сувязі паміж здавалася б, безнадзейна раз'яднанымі людзьмі?

— Мусяць, нічога не ўдалося б зрабіць, каб не выспелі для таго спрыяльныя ўмовы. Ідэя аб стварэнні МАБа даўно, як кажуць, вісела ў паветры. Непасрэдным жа штуршком паслужыла міжнародная канферэнцыя, прысвечаная юбілею Скарыны, якая праходзіла ў Варшаве ў чэрвені 1990 г. Па ініцыятыве польскіх калегаў там і быў створаны аргкамітэт асацыяцыі.

Садзейнічалі, вядома, і асабістыя кантакты. З многімі сябрамі сённяшняй асацыяцыі я пазнаёміўся ў час паездак у Польшчу, Германію, Англію, ЗША, Італію, Балгарыю, Чэхаславакію. Дапамагаў ім літаратурнай, бібліяграфічнай інфармацыяй. Узаем атрымліваў зарубажныя выданні. Усё гэта цяпер знаходзіцца ў зборах, якія з дапамогай даволі шматлікіх спонсараў ствараюцца пры Цэнтры імя Ф. Скарыны.

— Мабыць, ужо вядзецца гаворка пра наступны кангрэс?

— Канчаткова яшчэ не вырашана. Ёсць дзве прапозіцыі: Беласток і Вільня. Абодва гэтыя гарады цесна звязаны з беларускай культурай. Цяпер выбар будзе залежаць ад таго, якія ўмовы прапануюць польскія і летувіскія калегі.

— А паміж кангрэсамі—ці будуць «рабочыя» сустрэчы?

— Так. Беларусісты актыўна ўдзельнічалі ў міжнароднай канферэнцыі, якая адбылася ў Любліне ў чэрвені г.г. пад умоўнай назвай «Рым—II» («Рым—I» быў

летас у Італіі). Яе ўдзельнікі абмеркавалі актуальныя пытанні гісторыі Беларусі, Летувы, Польшчы і Украіны. «Рым—III» адбудзецца ў наступным годзе на Украіне, у Камянцы-Падольскім, а «Рым—IV»—у Мінску (з умоўнай тэматыкай «Рэгіянальнае—нацыянальнае—агульначалавецкае ў культуры чатырох суседніх народаў»). У снежні беларусісты прымуць удзел у юбілейных урачыстасцях, прысвечаных М. Багдановічу, у Мінску. Рускія калегі прапануюць таксама правесці навуковую канферэнцыю «Беларусы ў Пецярбурзе». Так што «рабочыя» сустрэч хэпае.

— Для ажыццяўлення гэтых задум, пэўна, патрэбна арганізацыйная структура?

— Так, як і пры падрыхтоўцы кангрэса, асацыяцыя будзе абірацца на Нацыянальны навукова-асветны цэнтр імя Ф. Скарыны. 30 жніўня Прэзідыум Беларускай Акадэміі навук надаў яму статус самастойнай установы. Асноўныя напрамкі ягонага дзейнасці—гісторыя і тэорыя культуры, беларусазнаўства, найперш пытанні нацыянальнай свядомасці, скарыназнаўства, славяназнаўства, стварэнне банка звестак па гісторыі культуры. У бліжэйшы час, акрамя іншага, мяркуюць падрыхтаваць нарысы «Гісторыя хрысціянства на Беларусі», «Гісторыя беларускай матэрыяльнай культуры», «Прысутнасць беларускай культуры ў свеце», «Літаратурныя мясціны Беларусі» і інш. Зразумела, што пры іх напісанні цэнтр і асацыяцыя будуць цесна ўзаемадзейнічаць.

— Адам Іосіфавіч, у лексіоне многіх грамадскіх дзеячаў рэспублікі традыцыйна шмат палітычнай тэрміналогіі. «Ідэалагізмаў», нейкай катэгарычнасці ў ацэнках і мераваннях. Слухаючы і чытаючы вас, такога не заўважаеш. Дык што ж вы найбольш шануеце ў грамадскай дзейнасці, прынамсі, асабістай?

— Канкрэтныя дзеянні, учынак, чын. Памятаеце біблейскія словы пра тое, што вера без учынкаў з'яўляецца мёртвай? Гэта датычыцца і нашага Адраджэння, і беларусістыкі (адно з другім цесна звязана). Чын, які збліжае людзей, а не падзяляе іх.

Прыяду некалькі прыкладаў. Дэлегатам кангрэса быў перакладчык і даследчык з Германіі Норберт Рандыа (калісьці ён за анекдот пра В. Ульбрыхта пазбавіўся працы). Пасля нашай апошняй сустрэчы прайшло некалькі месяцаў, а колькі ён паспеў за гэты час зрабіць! Выступіў на «Літаратурным калектыве» ў Ванзее, дзе абмяркоўвалася проза В. Адамчыка і пазэзія А. Разанава, удзельнічаў у падрыхтоўцы беларускага нумара часопіса «Нойе Рундшау» (Франкфурт-на-Майне), пачаў пісаць вялікі артыкул пра беларускую літаратуру для энцыклапедыі Кіндлера (у 20 тамах). З калегамі задумаў правесці ў Берліне тыдзень беларускай літаратуры.

Пра канкрэтныя дзеянні паведамляюць у сваіх лістах іншыя беларусісты. Прафесар Сінг з Далі збіраецца ў канцы г.г. правесці Усеіндыйскую канферэнцыю па беларускіх даследаваннях. А прафесар Ротз з Бона прапануе сумесна падрыхтаваць каментары да трохтомнага выдання Бібліі Ф. Скарыны і выдаць іх спачатку ў нас, а потым у Германіі. Доктар Скукоўскі арганізаваў у Польшчы, у Ольштынскім сельскагаспадар-

чым інстытуце гурток па вывучэнні беларускай мовы, для якога мы паслалі некалькі дапаможнікаў. Дзякуючы такім канкрэтным дзеянням і пашыраецца беларуская культура ў свеце.

— Многія журналісты адзначаюць ураўнаважанасць і памяркоўнасць сп. А. Мальдзіса. Адам Іосіфавіч, а калі вам даводзілася ў сваім жыцці наймацней хвалявацца?

— Найбольш? Бадай, у першыя дні путча. Не за сябе—за калектыв цэнтра, лёс якога тады вісеў на валаску, асабліва ў сувязі з інсінуацыямі «Славянскіх вядомасцей». Калі б пучысты перамаглі—не змагла б дзейнічаць таксама і МАБ, гэта бессумліўна. Прынамсі, сядзібу яе камітэта дэвалюаваў пераносіць. Куды? Можна, у Беласток ці ў Варшаву, бо польская нацыянальная асацыяцыя—самая шматлікая сярод зарубажных філій, у ёй—каля ста сяброў МАБ... Але, на шчасце, дэмакратыя і звычайны розум перамаглі. Цяпер, калі мы набываем рэальны суверэнітэт, колькасць сяброў асацыяцыі (усяго іх сёння каля сямісот) пэўна будзе павялічвацца.

— І на заканчэнне гутаркі хацелася б, каб вы паразважалі над пытаннем, якое, бадай, хвалюе многіх сумленніх шчырых беларусаў: у чым, на ваш погляд, можа заключацца сэнна для нашага народа незалежнасць, у чым яе апірышча і што з'яўляецца найбольш перспектыўным у развіцці нашай беларускай справы?

— Апірышча наша сёння—у гуртаванні, яднанні нацыянальных сілаў. Падзеі ў суседніх рэспубліках развіваюцца так, што іншага выйсця ў нас проста няма. Здаецца, гэта пачынаюць разумець нават тыя, хто раней скрытна альбо яўна выступаў супраць суверэнітэту. Беларусы—незалежна ад перакананняў—павінны ўсвядоміць сябе беларусамі, а прадстаўнікі іншых нацыянальнасцяў—паўнапраўнымі грамадзянамі Беларусі, якім разам будаваць агульны дом. Таму сёння ўсялякі ўнутраны палітычны сепаратызм (ці то ва «ўсходнім», ці ў «заходнім», альбо «паляшукімі» варыянце)—смерці падобны. І ўжо іншая справа—грамадска-культурныя правы жыхароў рэспублікі. Тут беларусы павінны быць спагадлівымі, памятаць, як ім самім было цяжка.

Асабліва мяне трывожыць супрацьстаянне рэлігійнае, якое, відавочна, павялічваецца. Большасць праваслаўнага духавенства лічыць сваю канфесію «рускай», а каталіцкага—«польскай». Больш таго, каталіцкае пачало ахвотней карыстацца рускай мовай, чым беларускай. Пра гэта сведчыць і літаратура, якая, напрыклад, распаўсюджваецца ў гродзенскай фары, і заняткі, якія праводзяць у нядзельных школах (14 верасня прачытаў у «Народнай газеце», што няясніжкія сёстры-маханіні «будуць выкладаць адпаведна са школьным раскладам (?) на рускай мове»).

Праўда, ёсць і адваротныя прыклады. Гэта і беларускі клас у Мінскай праваслаўнай семінарыі, што ў Жыровічах, і асобныя канфесійныя выданні. Гістарычна падзеяй стала беларуская імша, якую адслужыў архібіскуп Свёнтак у Мінскім катэдрале на Залатой Горцы ў дзень Ся. Роха. Па-беларуску пачаў выдаваць газету ў Мёрах ксёндз Пятрайціс. Але гэта, хутчэй, выключэнне, чым правіла. Між тым, і праваслаўныя, і каталіцкія духаўнікі павіны, нарэшце, усвядоміць, што лёс іх канфесіі на Беларусі ў многім будзе залежаць ад таго, наколькі яны павернуцца да нацыянальных патрэб рэспублікі. Паяднанне хрысціянскіх канфесій можа наступіць толькі на нацыянальнай глебе, на традыцыях Францішка Скарыны, які даў сваёму народу Слова Божае на блізкай і зразумелай яму мове.

То, можа быць, прыгадаем сёння павучальныя патрыстычны прыклад Вялікага Палачаніна, які ўсё жыццё дбаіа збіраў каменні, а не раскідваў іх, служыў дзеля «добра посполітога»; не вышукваў ворагаў, а мірыў іх, змушаючы да працы? Можна быць, надаўшы імя Скарыны галоўнай вуліцы сталіцы, прыёмлем ад яго і шырыню мыслення, вялікадушную талерантнасць і, галоўнае, «великую ласку» да сваёй шматпакатнай Айчыны?

— Дзякуй за інтэвію і—поспехаў вам у стваральнай асветнай працы.

Заснавальнікі:
САЮЗ ПІСЬМЕНнікаў БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ БССР.

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах.

Друкарня «Беларускі Дом друку».

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.
Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адказы сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-19-65; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі: Людміла КРУШЫНСКАЯ, Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел літаратурнага жыцця: Алякс. МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; аддзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жана ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; аддзел выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётр ВАСІЛЕУСКІ — 33-24-62; аддзел народнай творчасці і культгасветработы — 33-24-62; аддзел навін: Віталь ТАРАС — 33-19-65, Юрась ЗАЛОСКА — 33-22-04; аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАУ — 33-44-04; фотакарэспандэнт: Уладзімір КРУК — 33-24-62; бухгалтэрыя — 26-86-40.

Пры перадруку просьба спасылка на «ЛіМ». Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе. Паціцця рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтараў публікацыі.

Галоўны рэдактар Мікола ПІЛЬ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс. АСІПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Анатоль ВЯРЦІНСКІ, Андрэй ГАНЧАРОВ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Алякс. ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Рычард СМОЛЬСКІ, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Віктар ТУРАУ.

Адказы сакратар Барыс ПЯТРОВІЧ.

Індэкс 63856 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12